

“Allochtonen houden gewoon niet van geraniums!”

Een kwalitatief onderzoek in Charlois en Feijenoord naar de gevolgen van participatie in “Mensen Maken de Stad” voor interetnisch contact

Paasfeest in de Stoppelstraat, Tarwewijk

L.M. Verwijs
Studentnummer: 259324
Rotterdam, augustus 2007
Erasmus Universiteit Rotterdam
Faculteit der Sociale Wetenschappen
Doctoraalscriptie Sociologie
Begeleider: Dr. E. Snel
Tweede lezer: Dr. Th.W.M. Veld

Voorwoord

Met deze scriptie sluit ik mijn studententijd af: een leerzame tijd met veel mooie en memorabele momenten. Aan de ene kant jammer dat deze periode voorbij is, maar aan de andere kant ook de start van een nieuwe tijd.

Het schrijven van een tweede scriptie was niet altijd gemakkelijk, qua tijd en soms qua motivatie, maar ik ben zeker tevreden met het uiteindelijke resultaat. Het interviewen was voor mij een interessante ervaring en heeft mij meer inzicht gegeven in de voorwaarden waaronder (groepen) mensen onderlinge contacten willen aangaan in hun directe woonomgeving.

Graag wil ik vrienden en familie – in het bijzonder Maarten, Annemiek, Sonja en Esther - bedanken voor hun hulp, steun en de nodige afleiding tijdens de scriptie.

Rotterdam, augustus 2007

Rianne Verwijs.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
1. Introductie	5
2. Segregatie en integratie	9
2.1 Invulling van integratie	9
2.2 Segregatie als probleem	9
2.3 Migratie- en suburbanisatieprocessen	10
2.4 Isolatiethese en emancipatiethese	13
2.5 Overheidsbeleid: ‘Integratie door differentiatie’	15
2.6 Rotterdamse aanpak	16
2.7 Samenvatting	20
3. Sociale binding en onderling contact	22
3.1 Interetnisch contact	22
3.2 <i>Bonding</i> en <i>bridging</i>	23
3.3 Contacten tussen autochtonen en allochtonen	24
3.4 Participatie van allochtonen	25
3.5 Rol autochtone bewoners	27
3.6 Sociale binding als containerbegrip	28
3.7 Samenvatting	29
4. Buurtinitiatieven nader bekeken	31
4.1 Inleiding	31
4.2 Opzoomeren	31
4.3 Stadsetiquette	33
4.4 Mensen Maken de Stad	34
4.5 Kanttekeningen	40
4.6 Samenvatting	40

5.	Onderzoeksopzet	42
5.1	Formulering onderzoeksvragen	42
5.2	Methodologische verantwoording	44
5.3	Respondentenoverzicht	46
5.4	Operationalisering begrippen	47
5.5	Omschrijving onderzoeksgebieden	48
6.	Bevindingen	52
6.1	Inleiding	52
6.2	Typering deelgemeenten	53
6.3	Activiteiten	55
6.4	Gangmakers	60
6.5	Overige bewoners	68
6.6	Mate van interetnisch contact	74
6.7	Effecten van MMS	76
6.8	Samenvatting	82
7.	Conclusies en beleidsaanbevelingen	87
7.1	Inleiding	87
7.2	Samenvatting bevindingen	87
7.3	Beantwoording onderzoeksvragen	89
7.4	Beleidsaanbevelingen	92
	Literatuur	93
	Bijlage I: Interviewformulier: Professionals	98
	Bijlage II: Interviewformulier: Bewoners	99

1 **Introductie**

Concentraties van allochtonen worden in Nederland steeds vaker gezien als problematisch: het gesegregeerd wonen van allochtonen in bepaalde wijken zou integratie belemmeren. Na de gemeenteraads- en landelijke verkiezingen en de populariteit van Pim Fortuyn raakte de problematiek in achterstandswijken weer volop in de aandacht. Ook nam beleidsaandacht voor de verhoudingen tussen allochtonen en autochtonen sterk toe, toen na de aanslagen van 11 september en de moord op Theo van Gogh, een vreedzame multiculturele samenleving een onhoudbaar ideaal leek te zijn (Gijsbert & Dagevos (red.), 2007). Als gevolg van allerlei sociale, culturele en economische ontwikkelingen die zich de afgelopen decennia hebben voorgedaan, wordt onze samenleving - en in het bijzonder de grote steden - gekenmerkt door een grote mate van diversiteit op sociaal en cultureel gebied. De bevolkingssamenstelling van steden is bijvoorbeeld veranderd door omvangrijke immigratie van de afgelopen decennia. Door deze ingrijpende veranderingen kan de sociale cohesie in buurten onder druk komen te staan. Vooral in gesegregeerde buurten waar concentraties van bepaalde bevolkingsgroepen bestaan, ziet de overheid een noodzaak om in te grijpen. Concentraties van allochtone bevolkingsgroepen blijken namelijk in de praktijk vaak samen te vallen met concentraties van achterstanden op sociaal-economisch gebied, qua aanwezige woningvoorraad en op het gebied van veiligheid (RMO, 2005; Kleinhans e.a., 2000).

In het Nederlandse beleid wordt segregatie – net als in de rest van Europa – door overheden vaak als problematisch gezien, waarbij integratie vervolgens als de oplossing wordt gezien (Uitermark & Duyvendak, 2005). Wanneer concentraties van achterstanden en allochtonen samengaan, zou dit kunnen leiden tot verpaupering en onveilige buurten. Om deze onwenselijke situatie te voorkomen of te verminderen, wordt een harde aanpak gehanteerd die gericht is op het heroveren van de sociale ruimte en het herontdekken van de stad. Binnen deze aanpak wordt een aantal repressieve maatregelen toegepast, voor Rotterdam bijvoorbeeld in de vorm van *zero tolerance*, cameratoezicht, preventief fouilleren en proactief politieoptreden. Naast deze repressieve maatregelen wordt ook cultureel beleid gevoerd om middeninkomensgroepen te (blijven) binden aan de stad (Engbersen e.a., 2005). Het repressieve onderdeel van deze aanpak wordt door Uitermark en Duyvendak (2005) aangeduid aan ‘*urban revanchism*’: via het overheidsbeleid wordt geprobeerd de stad weer te heroveren, met daarbij een harde aanpak voor degenen die het hadden overgenomen.

Het Rotterdamse beleid zich op differentiatie, sociale menging en de spreiding van verschillende groepen bewoners over de stad, om sociale cohesie en integratie te bevorderen in kwetsbare wijken. Onderlinge contacten en bindingen worden gezien als essentieel voor het kweken van begrip tussen verschillende culturen (Uitermark & Duyvendak, 2005:14). Ook is burgerschap sinds kort een belangrijk gebied geworden om overheidsbeleid op te voeren (p. 16). Vanwege de focus op integratie, onderlinge bindingen en het belang dat gehecht wordt aan burgerparticipatie, worden verschillende activiteiten ingezet om de sociale cohesie te versterken, waarvan Mensen Maken de Stad – het onderwerp van deze scriptie – er één van is. Wat de lokale en landelijke overheid nu precies verstaan onder sociale binding blijft vaak onduidelijk. Snel en Boonstra (in RMO, 2005:89) signaleren dat de term ‘sociale binding’ tot containerbegrip lijkt te zijn verworden. Het kan volgens de auteurs in verschillende vormen en gradaties bestaan. De projecten ingezet door de overheid richten zich met name op sociale binding op het niveau van individuen en groepen. Binnen deze vorm van sociale binding is het waardevol om de effecten te onderzoeken van dergelijke projecten op contacten tussen verschillende allochtone groepen onderling en met autochtone groepen, oftewel: interetnisch contact.

Het programma dat hier zal worden onderzocht is Mensen Maken de Stad (MMS). MMS is onder andere ontstaan uit een combinatie van Opzoomeren en Stadsetiquette. Gemeente Rotterdam stelt hierover:

“Centrale doelstelling van het programma Mensen Maken de Stad is direct gericht op herstel van sociale samenhang en actief burgerschap” (Gemeente Rotterdam, 2004:4).

Dit krijgt gestalte in de praktijk van MMS: er wordt een actieve bewonersgroep gerekruteerd door het opbouwwerk die activiteiten organiseren en leefregels voor de straat opstellen. Hierbij kan het bijvoorbeeld gaan om leuke activiteiten zoals multiculturele straatbarbecues en kinderfeesten, maar ook serieuzere zaken als afspraken over het plaatsen van huisvuil en het groeten van andere bewoners. Hierbij wordt vooral burgerparticipatie als essentieel gezien voor het slagen van MMS.

Dankzij Mensen Maken de Stad zouden onderlinge contacten tussen bewoners toenemen, waaronder ook contacten tussen de verschillende etnische groepen. Dit interetnisch contact zou vervolgens weer positieve effecten hebben op de sociale cohesie.¹ In het RMO-Advies “Niet langer met de ruggen naar elkaar” (RMO, 2005) worden er echter meerdere kanttekeningen geplaatst bij de mate van interetnisch contact die zou ontstaan door Mensen Maken de Stad. Allereerst signaleren auteurs Snel & Boonstra dat de aanname ‘bekend maakt bemind’ niet zonder meer op hoeft te gaan. Ten eerste is het mogelijk dat door kennismaking juist onoverbrugbare verschillen aan het licht komen: men blijkt elkaar niet te mogen. Ten tweede is ontmoeting wel een voorwaarde voor het komen tot straatafspraken, maar contact hoeft niet automatisch te leiden tot straatafspraken. Alleen contact is dan niet voldoende. Tot slot vonden auteurs aanwijzingen dat er sprake leek te zijn van een dominant ‘wit kader’ onder de actieve bewoners: oudere, autochtone bewoners, die vaak ook al eerder actief waren met bijvoorbeeld Opzoomeren. Vooral in achterstandswijken zou actief burgerschap moeilijk van de grond komen. In deze kwetsbare wijken is het onwaarschijnlijk dat bewoners bereid zijn om zich actief in te zetten voordat de omstandigheden op het gebied van leefbaarheid en veiligheid zijn verbeterd. In deze straten zou vervolgens ook ondersteuning van het opbouwwerk noodzakelijk blijven (Snel & Boonstra in: RMO, 2005:97).

Het is dus maar de vraag of er werkelijk duurzame informele sociale relaties ontstaan tussen allochtone en autochtone Nederlanders dankzij MMS. Om deze interessante en relevante vraag te onderzoeken, zal in dit afstudeeronderzoek voor een deel van Rotterdam worden onderzocht in welke mate participatie van verschillende etnische bevolkingsgroepen voorkomt bij MMS en onder welke voorwaarden dit vervolgens plaatsvindt (probleemstelling 1). Vervolgens zal worden onderzocht wat de betrokkenheid van bewoners bij MMS betekent voor de onderlinge verhoudingen tussen de bewoners van verschillende etnische groepen, in de ogen van actieve bewoners (probleemstelling 2). Er zijn meerdere (afstudeer)onderzoeken gedaan naar Mensen Maken de Stad. Deze onderzoeken richtten zich vaak op een klein onderzoeksgebied of op de gevolgen van het project op sociale cohesie in het algemeen.² In tegenstelling tot deze onderzoeken, zal dit onderzoek zich richten op een relatief groot onderzoeksgebied: deelgemeente Charlois en Feijenoord.

¹ Het vergroten van interetnisch contact lijkt echter geen beoogd doel op zichzelf te zijn voor MMS.

² Zie bijvoorbeeld Lub (2005) die twee Rotterdamse straten vergeleek om gevolgen van Mensen Maken de Stad op de sociale cohesie en actief burgerschap te meten en Best & Pennings (2006) die de gevolgen van MMS voor de sociale cohesie op straatniveau onderzochten in vijf Rotterdamse buurten.

Bovendien zal hier de nadruk liggen op participatie en de mate van interetnisch contact die hier uit voortvloeit. Tot slot zijn ook de voorwaarden van belang waaronder participatie plaatsvindt. Om deze reden worden alleen van alle bewoners alleen actieve bewoners bevraagd.

De onderzoeksvragen zullen worden beantwoord door middel van een aantal diepte-interviews in MMS-straten in beide deelgemeenten met actieve bewoners en opbouwwerkers. Zowel professionals als participerende bewoners zullen dus worden geïnterviewd teneinde de mate van betrokkenheid bij MMS en de gevolgen hiervan vast te stellen. De volledige onderzoeksopzet zal in hoofdstuk 5 worden besproken. Allereerst worden echter in hoofdstuk 2 de begrippen ‘segregatie’ en ‘integratie’ besproken. Vervolgens zal in hoofdstuk 3 worden ingegaan over de theorievorming rondom interetnisch contact. In hoofdstuk 4 worden de totstandkoming en achtergronden van het project Mensen Maken de Stad nader besproken. Na bespreking van de onderzoeksopzet in hoofdstuk 5, worden in hoofdstuk 6 de onderzoeksresultaten gepresenteerd. Hoofdstuk 7 tenslotte, bevat de conclusies en beleidsaanbevelingen.

2 Segregatie en integratie

2.1 Invulling van integratie

In Nederland staat het integratiedebat al geruime tijd hoog op de politieke agenda. Welke invalshoek en invulling van het begrip ‘integratie’ werd gebruikt, is echter niet altijd gelijk. Richtte men zich in de jaren '80 en '90 vooral op verbetering van de sociaal-economische positie van migranten, tegenwoordig ligt de nadruk veel meer op sociaal-culturele aspecten van integratie. Het gaat hierbij niet meer om het streven naar een multiculturele samenleving waarin verschillende culturen gelijkwaardig naast elkaar bestaan. In plaats daarvan richt het integratiedebat zich nu veel meer op de verschillende normen en waarden die de verschillende culturen met zich meegebracht hebben en het daaruit voortvloeiende gedrag. Ook wordt er meer belang gehecht aan (het gebrek aan) interetnische contacten tussen autochtonen en allochtonen. Het bevorderen van sociale cohesie en onderlinge contacten in de buurt – met name tussen allochtonen en autochtonen – is tot een belangrijk beleidspunt geworden (Snel & Boonstra, in: RMO, 2005:99).

2.2 Segregatie als probleem

De spanning tussen eenheid en diversiteit is vooral aanwezig in de grote steden. De Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling schreef bijvoorbeeld in haar advies ‘Eenheid, verscheidenheid en binding’ (RMO, 2005) dat in de grote steden sprake is van een vergaande en vrijwel onomkeerbare etnische concentratie en segregatie. In het politieke debat over ruimtelijke concentraties van allochtonen komt vooral een vrees voor segregatie naar voren. Men is bang voor concentratiewijken en de negatieve effecten die hiervan uit kunnen gaan voor de sociaal-culturele integratie van allochtone groepen in de samenleving. Er bestaat een angst dat de negatieve gevolgen van concentratie uiteindelijk zullen leiden tot Amerikaanse toestanden, oftewel getto's. Onder wetenschappers, adviesorganen en andere instellingen bestaat echter geen consensus over de vraag of gettovorming een reëel risico is in Nederland en of dit vervolgens ook automatisch problemen oplevert (Kleinhans e.a., 2000:47; Van der Laan Bouma-Doff, 2004). Sommige auteurs illustreren dit aan de hand van de verschillen tussen de Nederlandse en Amerikaanse situatie: de concentraties van achterstanden in Nederland lijken relatief gering te zijn en bovendien kan men in Nederland gebruik maken van de vangnetten van de verzorgingsstaat (Kleinhans e.a., 2000:47-48; De Vos, 1997 in: Musterd, 1998).

Aan de andere kant wijst Van der Laan Bouma-Doff (2004:350) er op dat er wel degelijk aanwijzingen zijn die aantonen dat ook in Nederland voor allochtonen een remmende werking op integratie kan uitgaan van het wonen in concentratiewijken.

2.3 Migratie- en suburbanisatieprocessen

De achtergronden van de vrees voor segregatie en de nadruk op sociale integratie kunnen voor een groot deel verklaard worden uit suburbanisatie- en migratieprocessen die hebben geleid tot concentratiebuurten. Al aan het begin van de 20^e eeuw stelde de Chicago School vast dat stedelijke groei leidt tot veranderingen in de spreiding van de bevolking en de stedelijke inrichting. Dit groeiproces kon men zien in de vorm van opeenvolgende 'ringen' om de stadskern. Immigranten die zich in eerste instantie hadden gevestigd in de oude centrumwijken, verspreidden zich steeds opeenvolgend binnen en tussen de ringen steeds verder af van het centrum en vervingen soms ook andere groepen die daar eerst woonden. Zodra een groep het zich financieel kon veroorloven vertrok deze naar een ring verder van het centrum af, omdat die gekenmerkt werden door een hogere sociale status. De nieuwe groepen vervingen op die manier langzamerhand de oorspronkelijke bewoners (Bursik & Webb, 1982:26; Veld, 2004:56).

Tijdens de eerste fase van 'penetratie' worden de nieuwe bewoners opgenomen in de buurt zonder dat de buurt verandert. Hierna ontstaat een omvangrijke volgmigratie die gefaciliteerd wordt door deze nieuwkomers. Deze toestroom wordt aangeduid met 'invasie'. Wanneer het aandeel van de migrantengroep blijft toenemen, ontstaan er negatieve gevoelens van de oorspronkelijke bewoners en trekken sommigen van hen zelfs weg naar een andere wijk. Uiteindelijk blijven min of meer etnisch homogene wijken over, waar het proces van penetratie en invasie van nieuwe migrantengroepen weer opnieuw kan beginnen (Hoogvliet, 1992:20; Blokland-Potters, 1998). In de oude centrumwijken blijven op deze manier uiteindelijk alleen '*the truly disadvantaged*' achter, om met Wilson (1987) te spreken.

In Nederland verliep dit proces echter niet zo rechtlijnig. Omdat het vooral gastarbeiders betrof in de jaren zestig, was de instroom veel meer geregisseerd. Turken, Marokkanen en Surinamers stroomden ongeveer gelijktijdig in. Volgmigratie onder ander in het kader van gezinshereniging kenden verschillende instroommomenten. Er zijn hierdoor geen specifieke wijken aan te wijzen die op een bepaald moment door één bepaalde groep allochtonen overheerst werden (Burgers & Engbersen (red.), 1999).

Naast de migratiestromen zijn vanaf de jaren zestig ook veel mensen afkomstig uit de nieuwe middenklasse van de steden naar de omliggende gemeenten verhuisd. De mobiliteit is op verschillende manieren selectief: naar inkomen, etniciteit, leeftijd en huishoudensamenstelling (Van de Wouden & De Bruijne, 2001). Grote steden zijn bijvoorbeeld vaak aantrekkelijk voor kansarme groepen zoals (illegale) migranten, omdat daar meer mogelijkheden zijn om aan werk en huisvesting te komen buiten de formele wegen (Leerkes e.a., 2004).

Door de migratiestromen van en naar steden, worden bepaalde buurten gekenmerkt door een oververtegenwoordiging van mensen met lage inkomens, eenpersoonshuishoudens, twintigers en jonge dertigers en etnische minderheden. Aan de ene kant is dit het gevolg van een selectieve uitstroom van autochtone bewoners door suburbanisatie. Anderzijds hebben nieuwe allochtone instromers vaak te maken met beperkte financiële mogelijkheden en andere factoren zoals volgmigratie of de vestigingsgeschiedenis (Van der Laan Bouma-Doff, 2005:12). De woningvoorraad van buurten speelt hierbij een grote rol; in bepaalde buurten zijn vooral goedkope, vooroorlogse en kleine meergezinswoningen van geringe kwaliteit te vinden, waar de oververtegenwoordigde groepen van afhankelijk zijn (Van de Wouden & De Bruijne, 2001:166). In bepaalde buurten ontstaan vervolgens concentraties van achterstanden. Ook is in deze buurten vaak een groep bewoners (met name jongeren) woonachtig met een beperkt toekomstperspectief (Snel, Van der Leun & Engbersen, 1998:111).

Voor wat Rotterdam betreft kan opgemerkt worden dat er de laatste honderd jaar veel migratie heeft plaatsgevonden. Aan de ene kant was er een migratiestroom vanuit Nederland die vooral te maken had met de groei van de Rotterdamse haven. Aan de andere kant zijn er na de Tweede Wereldoorlog gastarbeiders uit het buitenland aangetrokken om in de ontstane tekorten op de arbeidsmarkt te kunnen voorzien. Deze laatste groep heeft vaak een slechte positie op de arbeidsmarkt; door processen van de-industrialisatie is veel laaggekwalificeerd werk verdwenen, juist het werk wat vooral door deze gastarbeiders werd gedaan. Verdringingsprocessen op de arbeidsmarkt hebben voornamelijk de laag opgeleide allochtonen getroffen (Burgers, in: Burgers & Engbersen (red.), 1999:51).

Naast achterstanden op allerlei gebied, worden concentratiebuurten vaak ook gekenmerkt door een geringe sociale cohesie, weinig onderlinge contacten en een lage sociale controle. In vergelijking met andere buurten is in achterstandsbuurten namelijk vaker sprake van weinig interactie en samenhang tussen de verschillende groeperingen. Ook zijn er vaak minder gezamenlijk gedeelde en uitgedragen ideeën over het samenleven met elkaar in de buurt (De Jong, 1996; Bellair, 1997). Bovendien is er vaak weinig vertrouwen tussen de buurtbewoners. Door gevoelens van machteloosheid kan dit nog verder in de hand gewerkt worden (Ross e.a., 2001). Gebrek aan contact met autochtonen lijkt een belangrijke oorzaak te zijn dat het wonen in concentratiewijken negatieve gevolgen heeft voor de daar wonende allochtonen (Van der Laan Bouma-Doff, 2004:349). Wanneer men afgezonderd leeft van de Nederlandse samenleving, kan men sterk vasthouden aan de eigen cultuur en taal.

Buurtbewoners van achterstandsbuurten blijken verder minder te participeren in lokale organisaties (Sampson & Groves, 1989). De bewoners worden verondersteld weinig bindingen te hebben met lokale overheden waardoor het minder waarschijnlijk wordt dat de lokale overheden hun belangen kunnen behartigen (Van Wilsem e.a., 2003). Ze hebben weinig politieke en materiële hulpbronnen tot hun beschikking waardoor ze niet goed in staat zijn tot onderlinge organisatie. Als gevolg hiervan komt een effectieve sociale controle lastig van de grond en kan de openbare orde niet goed gehandhaafd worden (Sampson e.a., 1997).

Door de achterstanden op allerlei gebied, zou in kwetsbare wijken een *culture of poverty* kunnen ontstaan, waardoor sommige bewoners zich afzonderen van *mainstream society* en zich alleen richten op de eigen groep (Lewis, 1969). Hierdoor richt deze groep zich steeds minder op het volgen van een opleiding en het vinden van werk, wat vervolgens weer doorwerkt op de volgende generaties. Uiteindelijk kan dit proces zelfs leiden tot de vorming van een onderklasse (vgl. Wilson, 1987).

2.4 Isolatiethese en emancipatiethese

Etnische concentratie en integratie hebben veel met elkaar te maken. Er lijkt sprake te zijn van een wederkerige causale relatie tussen beiden. Volgens Van der Laan Bouma-Doff (2005:47) kunnen enerzijds veranderingen in de positie van allochtonen invloed hebben op de mate van ruimtelijke concentratie, terwijl anderzijds ook kan gelden dat ruimtelijke concentratie zelf weer van invloed is op (veranderingen in) de maatschappelijke positie.

In de discussie over integratie en etnische concentratie zijn twee tegenovergestelde wetenschappelijke stellingen van belang: de ene ziet een concentratiebuurt als een potentiële getto, terwijl de andere these een concentratie juist beschouwt als springplank.

De eerste, negatieve visie wordt door Van der Laan Bouma-Doff aangeduid als de 'isolatiethese', in navolging van Belier e.a. (1994) die spreken over de 'these van isolement'. Men gaat er hierbij van uit dat wanneer groepen zich ruimtelijk afzonderen, dit ook tot maatschappelijke afzondering leidt. De these stelt dat allochtone bevolkingsgroepen aangewezen zijn op de concentratiebuurten en daardoor uiteindelijk het contact met de dominante samenleving verliezen (Wilson, 1996; vlg. Snel en Burgers, 2000; Gijsberts en Dagevos, 2005; Van der Laan Bouma-Doff, 2005). Ze raken steeds verder geïsoleerd van de Nederlandse samenleving en de Nederlandse taal en komen daardoor minder in contact met autochtonen (Dagevos, 2005:55). Tevens vormen zich achterstanden op het gebied van structurele integratie (opleiding en werk) en culturele intergratie (acculturatie) (Van der Laan Bouma-Doff, 2005:48). Door maatschappelijke achterstand en weinig hoop op positieverbetering kunnen bewoners zich alleen op de eigen groep richten en ontstaat voedingsbodem voor een *'culture of poverty'*. De bestaande achterstanden worden op de volgende generatie overgedragen en een onderklasse wordt gevormd. Een kanttekening bij deze these is al eerder in dit hoofdstuk genoemd: het is de vraag of gettovorming inderdaad een reële dreiging is in Nederland.

Tegenover dit beeld van een concentratiebuurt als potentiële getto, staat het positieve beeld van een concentratiebuurt als springplank. Nieuwkomers met lage inkomens vestigen zich vaak in concentratiebuurten vanwege de goedkope woningvoorraad. Vanuit deze positie kan de bewoner doorstromen naar betere buurten, wanneer hij zich dit financieel kan veroorloven. De concentratiebuurt is dan als het ware een springplank naar een betere buurt.

In een dergelijke doorstroombuurt kan economisch kapitaal (door bijvoorbeeld etnisch ondernemerschap) en sociaal kapitaal uit familienetwerken en van andere landgenoten vergaard worden. De buurt geldt dan als een sociaal vangnet (Snel & Burgers, 2000; Van der Laan Bouma-Doff, 2005:47). Deze visie op ruimtelijke segregatie wordt door Van der Laan Bouma-Doff de emancipatiethese of de these van *embeddedness* genoemd (vgl. Bolt, Burgers & Van Kempen, 1998).

De emancipatiethese richt zich op positieve effecten die uit kunnen gaan van *sociaal-culturele* homogeniteit. Deze vorm van homogeniteit zou namelijk gunstige effecten kunnen hebben op de leefbaarheid en de sociale integratie. Integratie en communicatie tussen bewoners kunnen bijvoorbeeld toenemen als gevolg van een eenzijdige populatie, wat weer kan leiden tot een toename van maatschappelijke participatie (Musterd, 1998:14). Als gevolg van sociaal-culturele homogeniteit delen bewoners vaak opvattingen en interesses. Door de fysieke nabijheid van gelijkgezinden verlopen sociale contacten soepeler, wat de leefbaarheid ten goede komt (Kleinhans e.a., 2000:38). Wanneer meer mensen dezelfde belangen en interesses delen met anderen, zijn de contacten vaak intensiever en zal de sociale integratie soepeler verlopen. Dit is overigens alleen het geval wanneer de woonmilieus tot stand zijn gekomen door keuzevrijheid (Deurloo e.a., 1997 in: Kleinhans e.a. 2000:38). Snel en Burgers (2000) stellen verder dat buurtbewoners van etnisch homogene buurten wellicht meer informele steun kunnen vinden bij land- en lotgenoten die ook in die buurt woonachtig zijn; de concentratiewijk fungeert op deze wijze, met name voor de nieuwkomers, als een sociaal vangnet. Er kunnen met andere woorden dus ook positieve effecten verbonden zijn aan concentratiewijken, al moeten die niet gezocht worden in een hoge mate van interetnisch contact tussen de verschillende bevolkingsgroepen in de buurt.

Binnen gemeente Rotterdam lijken de uitgangspunten van de isolatietheorie gehanteerd te worden: gesegregerde, kansarme groepen zonderen zich maatschappelijk af. De gemeente wil voor sommige gebieden de vestiging van kansarme groepen aan banden leggen en tevens integratie en burgerschap van deze (vaak allochtone) groepen bevorderen. De nadruk lijkt nu vooral te liggen op alledaagse problemen van veiligheid, integratie en sociale verbondenheid. Volgens Engbersen e.a (2005:91) kan het beleid worden gezien als een poging om de eigen stad weer te herontdekken en te “heroveren”. Men wil de sociale ruimte heroveren door middel van een harde aanpak voor de groepen die de stad hadden “overgenomen”.

Deze harde aanpak, die door Uitermark en Duyvendak (2005) ook wel wordt aangeduid als “*urban revanchism*”, bestaat uit een aantal repressieve maatregelen. Deze maatregelen zijn voor Rotterdam bijvoorbeeld preventief fouilleren, cameratoezicht, proactief politieoptreden en een *zero tolerance*-beleid. Deze repressieve maatregelen worden aangevuld met cultureel beleid, om de stad aantrekkelijk te (blijven) maken voor middeninkomensgroepen (Engbersen e.a., 2005: 18).

Voordat het Rotterdamse beleid uiteen zal worden gezet, volgt in de volgende paragraaf eerst een kort overzicht van het stedelijk overheidsbeleid van de afgelopen veertig jaar. Het beleid van Rotterdam wordt hiermee in een bredere context geplaatst.

2.5 Stedelijk beleid: “Integratie door differentiatie”

Het stedelijk overheidsbeleid heeft door de jaren heen een aantal ontwikkelingen doorgemaakt. Spreiding, concentratie, segregatie en differentiatie zijn de afgelopen dertig jaar altijd belangrijke onderwerpen geweest, maar in de (beleids)uitvoering zijn verschillen te vinden (Kleinhans e.a., 2000).

In de jaren zeventig van de 20^e eeuw streefde men vooral naar een evenwichtige bevolkingssamenstelling in de steden. Tegenwoordig gaat het minder om (sociaal-economische) nivellering, maar meer om differentiatie. Vanaf het begin van de jaren negentig is er een steeds grotere neiging waar te nemen om in te grijpen in de bevolkingssamenstelling. Dit heeft uiteindelijk geleid tot het huidige beleid van herstructurering. De stedelijke vernieuwing is in 1995 opgevolgd door het Grotestedenbeleid om specifiek in te kunnen spelen op de specifieke problemen van de grote stad (Blokland-Potters, 1998; Ministerie van Binnenlandse Zaken, 2006). Het Grotestedenbeleid richtte zich in eerste instantie vooral op haar eerste twee pijlers: ‘werk en economie’ en ‘sociaal’. De derde pijler - ‘fysiek’ - kwam twee jaar later aan bod in de vorm van het stedelijke vernieuwingsbeleid met als kernpunt ‘integratie door differentiatie’ (Kleinhans e.a., 2000). Onder Balkenende is de nadruk vooral komen te liggen op de integratie van alloctonen (Bolt & Torrance, 2005:73).

De overheid wil vooral ingrijpen zodra een uniforme woningvoorraad in een buurt samengaat met een toenemende concentratie van lage-inkomensgroepen, zoals in achterstandsbuurtten het geval is. De ‘dubbele eenzijdigheid’ die hierdoor dreigt, zou de buurten, steden en de buurtbewoners in een kwetsbare positie brengen.

De wijk zou minder aantrekkelijk en minder leefbaar worden, en bovendien wordt integratie erdoor bemoeilijkt (Kleinhans e.a., 2000). Bovendien kunnen concentraties van achterstand een negatieve invloed uitoefenen op de kansen en perspectieven van individuele inwoners van die wijk of buurt, oftewel: er ontstaat een zogenaamd ‘wijk-’ of ‘buurteffect’. Dit effect kan invloed hebben op het arbeidsmarktperspectief en de gezondheid van de buurtbewoners (Musterd, 1998). Er wordt dus binnen het stedelijk beleid gestreefd naar een grotere menging van de bevolking binnen wijken of buurten. Het ideaalbeeld is een wijk waar verschillende bevolkingsgroepen in verschillende woningtypen door elkaar wonen en het liefst ook werken en hun vrije tijd besteden (Duyvendak, 1998). De wijk moet veelzijdig zijn en een naar inkomen gemengde bevolking hebben. Deze vermengingsgedachte is ook terug te vinden in de Rotterdamse aanpak, welke in de volgende paragraaf zal worden besproken.

2.6 Rotterdamse aanpak

Sinds maart 2002 is bij veel burgers en politici de opvatting ontstaan dat Rotterdam zich in het nabije verleden teveel verandering en verscheidenheid heeft gepermitteerd. In de ‘Kadernotitie Sociale Integratie in de moderne Rotterdamse samenleving’ (College van B&W, 2003b) stelt het College dat een grootschalige sociale integratie is vereist om de “hedendaagse sociale kwestie” aan te pakken. Het College omschrijft de problemen van Rotterdam die hieraan ten grondslag liggen als volgt:

“We zijn een samenleving in overgang, met een groot aantal overgangsproblemen die soms tot excessen leiden en waar verschillen in waarden, normen en gedrag soms onoverbrugbaar worden. De sociale samenhang in veel straten en buurten is zoek, en daardoor ook de samenhang in en binding met de stad als geheel. Cultureel, economisch en sociaal kapitaal blijft onbenut. Dit alles geeft onbehagen, waardoor mensen zich terugtrekken in de eigen groepering. De verschillen in veiligheid en onveiligheid zijn veel te groot. Mensen voelen zich niet veilig en niet genoeg met elkaar en met de omgeving verbonden. Er is geen breed gedragen wijgevoel meer. Er is veelal zelfs sprake van wantrouwen van elkaar en, in het verlengde daarvan, van de overheid.”
(College van B&W, 2003b:3)

De belangrijkste gedachte achter alle beleidsprioriteiten is dat de binding met de stad moet worden hersteld en versterkt en daarmee ook de sociale integratie. Niet alleen moet aan de sociale verbondenheid in de stad worden gewerkt, ook is een harde aanpak van de onveiligheid in de stad een hoge prioriteit. Binnen deze plannen is een grote rol weggelegd voor burgers; actief burgerschap is vereist aangezien burgers zelf verantwoordelijk worden gehouden voor het verbeteren van hun directe leefomgeving. Het programma Mensen Maken de Stad kan dit actief burgerschap bevorderen, of in de woorden van het College:

“Burgers moeten de mogelijkheden zien, krijgen en benutten om open te staan voor contacten buiten de eigen groep. Burgers moeten zich constructief leren verhouden tot de verscheidenheid in hun straat, hun buurt, hun stad, en tot de hedendaagse samenleving. Daarom vragen wij om actief burgerschap: Mensen Maken de Stad. Daarom zetten wij in op een bondgenotenstrategie, met de eigen verantwoordelijkheid van Rotterdammers als uitgangspunt.”

(College van B&W, 2003b:4)

Toen in juli 2003 het Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS) de ‘Prognose bevolkingsgroepen 2017’ publiceerde, ontstond een hevige politieke discussie. Omdat uit de Prognose bleek dat in de komende jaren het aantal autochtone Rotterdammers verder zal afnemen en dat het aantal allochtonen sterk zal stijgen, stelde PvdA’er Dominic Schrijer, bestuurder in de deelgemeente Charlois, voor om kansarme migranten eerlijker over stad, regio en land te verdelen. Daarna werd door Leefbaar Rotterdam zelfs een allochtonenstop voorgesteld, waarbij grenzen zouden worden gesteld aan het aantal allochtonen in de stad (Bolt, 2004:1). Aangezien zowel van politiek links als rechts flinke uitspraken werden gedaan, moest het College van Burgemeester en Wethouders zich eensgezind uitspreken over de kwestie. Dit kwam in de vorm van de nota ‘Rotterdam zet door - op weg naar een stad in balans’ (College van B&W Rotterdam, 2003a). Het plan om een allochtonenstop in te voeren werd niet opgenomen in het actieprogramma, maar er werd wel voorgesteld om in sommige gebieden de toegang te weigeren voor zich vestigende vluchtelingen en mensen met een inkomen onder 120% van het minimumloon. Dit voorstel om kansarme groepen te kunnen weren uit bepaalde wijken stuitte op nogal wat weerstand in de politiek en bij organisaties tegen discriminatie. Tegenstanders stelden dat door het weigeren van laagopgeleiden en mensen met een uitkering in achterstandswijken allochtonen onevenredig hard getroffen zouden worden.

Het beleid zou discriminerend zijn voor kansarme groepen en indirect ook voor allochtonen omdat zij vaak oververtegenwoordigd zijn in de kansarme groepen. De kansarmen kunnen bovendien wellicht elders ook niet terecht voor een betaalbare woning. Ondanks alle weerstand op het wetsvoorstel is de ‘Rotterdamwet’ aangenomen op 20 december 2005. Dankzij deze wet kunnen gemeenten (na toestemming van de Minister van VROM) bepaalde gebieden aanwijzen waar speciale vestigingseisen gelden. Sommige huishoudens kunnen dan vervolgens worden geweigerd op basis van hun inkomen en huishoudengrootte. Het belangrijkste kenmerk waaraan men moet voldoen om niet geweigerd te worden is het hebben van een inkomen uit werk.

In de nota ‘Rotterdam zet door - op weg naar een stad in balans’ (College van B&W Rotterdam, 2003a) stelt het College op basis van de bevolkingsprognose van het COS dat bij ongewijzigd beleid een instroom van veel niet-westerse allochtonen met achterstanden op allerlei gebied zou plaatsvinden:

“De gevolgen van deze ontwikkelingen laten zich raden: er ontstaan concentraties van sociaaleconomisch kansarmen; bovendien stapelen in bepaalde buurten onaangepast gedrag, overlast en criminaliteit zich zo hoog op dat dit onbeheersbaar dreigt te worden en er in toenemende mate gevoelens van onvrede ontstaan bij de bevolking.. Daarbij komt dat bij ongewijzigd beleid het toekomstperspectief van de stad een verdere neerwaartse spiraal laat zien als gevolg van deze selectieve migratie en een behoorlijke integratie voor grote groepen inwoners steeds moeilijker wordt.”

(College van B&W Rotterdam, 2003a)

Het absorptievermogen van Rotterdam (het vermogen tot opvang en integratie) zou niet groot genoeg zijn om de grote instroom naar de stad op te vangen. Het College pleit daarom voor een aangescherpt vestigingsbeleid, dat noodzakelijk is vanwege de “buitenmaatse problematiek” in Rotterdam. De feiten zouden laten zien dat de situatie in Rotterdam de doorsnee problematiek van een grote stad vele malen overschrijdt (2003a:16). Zo is de instroom van kansarme groepen niet gelijkmatig verdeeld over de verschillende buurten, maar concentreert zich vooral in achterstandsbuurten. Tegelijkertijd is er een uitstroom van midden- en hoge-inkomensgroepen uit deze buurten of zelfs uit de stad.

De als negatief ervaren concentraties van achterstand kunnen op twee manieren worden bestreden. Beide manieren vinden we terug in de Rotterdamse aanpak. Enerzijds probeert men concentraties van achterstand te doorbreken door fysieke ingrepen in de woningvoorraad, het voeren van een vestigingsbeleid in sommige gebieden en het aantrekken van mensen met hogere inkomens in achterstandsbuurtten. Anderzijds probeert men in de achterstandswijken zelf de sociale cohesie en integratie te bevorderen onder andere via het stimuleren van burgerparticipatie:

“Integratie heeft óók te maken met het leggen van contacten. Daarbij geldt: hoe meer, hoe liever. Dus niet alleen in de naaste familiekring, maar óók met mensen uit andere etnische groepen, andere beroepen, andere politieke richtingen, andere godsdiensten enz. Dit noemen we sociale integratie. Hier kan de overheid veel minder het voortouw nemen. Je kunt mensen niet dwingen om met ‘jan en alleman’ contacten te onderhouden. Indirect vervult de overheid echter wel een voorwaardenscheppende rol, bijvoorbeeld via club- en buurthuizen, bewonersorganisaties, sport en recreatie. [...] Bovendien kan de overheid, meer dan tot nu toe, een voorwaardenstellende rol vervullen door in de subsidievoorwaarden vooral het maken van contacten buiten eigen kring subsidiabel te stellen en minder dan nu het bewegen, emanciperen, en belangen behartigen in eigen kring te ondersteunen. Deze maatregel sluit aan op het Actieprogramma Mensen maken de Stad waarin de natuurlijke contactmomenten van mensen op straat, in het portiek en op school worden gebruikt om sociale integratie te bevorderen.” (College van B&W 2003a:41)

Zodra er een bepaalde mate van sociale integratie aanwezig is, dient ook *culturele* integratie op gang te komen. Culturele integratie heeft te maken met de culturele opvattingen en gedragingen van mensen. Als bepaalde groepen er andere normen en waarden op nahouden, kan dit volgens het College leiden tot allerlei problemen in de buurt (2003a:41). Ook voor deze vorm van integratie kan MMS een rol vervullen: in gesegregeerde buurten waar de sociale integratie en inburgering in geringe mate aanwezig is, zou MMS de Nederlandse normen en waarden bekender kunnen maken bij de bewoners.

Voor Rotterdam-Zuid³ is bovendien onlangs een apart programma gelanceerd. In september 2006 werd het ‘Pact op Zuid’ ondertekend door de gemeente Rotterdam en vijf woningcorporaties, om “krachtige buurten, aantrekkelijke wijken en een sterk Zuid” te realiseren. De gemeente en corporaties investeren gezamenlijk ruim 1 miljard euro in het grootschalig opknappen van drie deelgemeenten op Zuid. Plannen uit het ‘Pact op Zuid’ bestaan onder meer uit het realiseren van betere woningen, een mooiere buitenruimte, betere omstandigheden voor startende ondernemers creëren en meer en betere instellingen voor onderwijs (zoals stageplaatsen voor jongeren en een hogere kwaliteit van basisscholen), sport en zorg (Gemeente Rotterdam, 2007a). Belangrijker binnen het Pact is echter, dat de woningvoorraad op Zuid grootschalig zal worden aangepakt, waarbij 3000 particuliere woningen zullen worden verbeterd en het aantal eengezinswoningen fors zal worden uitgebreid. Door de achterstandsbuurten die op Zuid veelvuldig voorkomen op te knappen, wil men de veiligheid en leefbaarheid vergroten. Hiermee hoopt men onder meer (jonge) gezinnen met midden- en hogere inkomens te behouden in de stad.

2.8 Samenvatting

In het integratiedebat wordt tegenwoordig vooral nadruk gelegd op sociaal-culturele aspecten van integratie. Het gaat hierbij om verschillen in normen en waarden tussen de cultuur van etnische bevolkingsgroepen en de Nederlandse cultuur. Een instrument om deze vorm van integratie te bevorderen wordt gezien in het bevorderen van sociale cohesie door burgerparticipatie.

Het gesegregeerd wonen van allochtonen worden gezien als teken én als oorzaak van hun vaak falende integratie (Gijsberts & Dagevos (red.), 2007). Er lijkt een vrees voor segregatie te zijn ontstaan. Vooral de grote steden kennen een oververtegenwoordiging van etnische minderheden al dan niet met lage sociaal-economische status, als gevolg van grootschalige (selectieve) migratie- en suburbanisatieprocessen. In de grote steden zijn wijken ontstaan waar achterstanden op allerlei gebied zich concentreren. Naast de achterstanden, zijn sociale cohesie en sociale controle in deze wijken vaak ook zeer gering; er is sprake van weinig interactie en samenhang tussen de verschillende bevolkingsgroepen.

³ De gekozen onderzoeksgebieden zijn twee van de drie deelgemeenten van Rotterdam-Zuid.

Het Rotterdamse beleid sluit aan bij de zogenaamde ‘isolatiethese’ die in concentratiebuurten potentiële getto’s ziet. De aanname is dat wanneer groepen zich ruimtelijk afzonderen, dit ook tot maatschappelijke afzondering leidt. Dit kan volgens de these uiteindelijk zelfs leiden tot een armoedecultuur.

Middels het Rotterdamse beleid probeert men de binding van burgers met de stad te herstellen en te versterken en daarmee ook de sociale integratie. Dit wordt aangepakt via hard optreden tegen onveiligheid en de stimulering van actief burgerschap, bijvoorbeeld via het programma Mensen Maken de Stad. Via programma’s als MMS probeert men faciliterende voorwaarden te scheppen tot onderling contact. Zodra sociale integratie plaatsgevonden heeft, wil men vervolgens culturele integratie bevorderen, onder andere door het bekender maken van de Nederlandse normen en waarden bij etnische groepen. In het volgende hoofdstuk wordt ingegaan op theorievorming rondom de participatie van minderheden in buurtinitiatieven en het interetnisch contact wat hier al dan niet uit voortvloeit.

3 Sociale binding en onderling contact

3.1 Interetnisch contact

Mensen lijken van nature met gelijken om te gaan. Wanneer men gelijke opvattingen en ervaringen deelt als gevolg van een gelijke achtergrond of een gelijke sociaal-economische positie, werkt dit sociale contacten in de hand. Contacten met mensen die verschillen qua achtergrond en opvattingen vinden uiteraard ook plaats, maar dan vooral binnen de grenzen van kerninstituten van de samenleving als onderwijs, productie, collectieve voorzieningen, beleid en politiek (Veld, 2004:59). De contacthypothese stelt echter dat er toch bereidheid tot interetnisch contact kan ontstaan in de openbare sfeer. Het idee hierachter is dat bekend beminde maakt (of: “meeting is mating”, volgens Snel & Boonstra, in: RMO, 2005).

Rond de helft van de twintigste eeuw werd de contacthypothese voor het eerst geformuleerd door verschillende psychologen en sociologen. De theorie van Allport (1954) met een concrete uiteenzetting over hoe vooroordelen verminderd kunnen worden, bleek het meest invloedrijk. De contacthypothese stelt dat als onder bepaalde omstandigheden individuen behorende tot verschillende, zelfs tegenover elkaar staande (etnische) groepen bij elkaar gebracht worden, dit kan leiden tot een afname van bestaande wederzijdse vooroordelen. Naarmate de frequentie van interactie tussen twee of meer mensen toeneemt, zouden deze mensen steeds positiever over elkaar gaan denken.

Volgens Allport moet aan vier basiscondities zijn voldaan, wil de contacthypothese opgaan: de actoren dienen een gelijke status te hebben; ze streven naar gemeenschappelijke doelen, er moet sprake zijn van institutionele ondersteuning en het moet duidelijk zijn wat de gedeelde belangen zijn. Allport onderscheidt verschillende vormen van contact. De aard van het contact bepaalt het uiteindelijke effect van het contact. Allport onderscheidt de volgende vormen van contact: *casual contacts*, *acquaintance*, *residential contact*, *occupational contact*, *pursuit of common objectives* en *goodwill contact*.

Onderling contact is volgens Allport echter niet altijd positief; zo kan oppervlakkig contact juist kunnen leiden tot de vorming van vooroordelen. Zo kan het dat terloopse contacten tussen verschillende bevolkingsgroepen in een buurt niet zorgen voor een afname van vooroordelen, maar juist voor een toename.

De redenering is dat terloopse, oppervlakkige contacten geen volledige perceptie van iemand opleveren. Om toch een beeld te krijgen van de ander, wordt deze beperkte perceptie aangevuld met allerlei ervaringen, kennis en opvattingen. Deze informatie is afkomstig uit een beeld die men heeft van de categorie of groep waarvan men denkt dat de ander behoort.

Om een volledige perceptie van iemand uit een andere bevolkingsgroep te krijgen na oppervlakkig contact, worden er dus allerlei attributen en kenmerken aan die persoon toegekend (stereotypering) na indeling in een bepaalde vermoedelijke categorie. Wanneer de associaties aan die bepaalde categorie of groep negatief zijn, wordt de perceptie van die ene persoon ook negatief volgens Allport (1954:252; 261-264). Op deze manier wordt in de ervaring van de persoon een negatief oordeel over de hele groep waartoe de persoon volgens hem behoort, ook bevestigd in een negatieve perceptie: een vorm van een *selffulfilling prophecy*. Wanneer er echter diepgaand, langdurig contact ontstaat (*true acquaintance* of *sustained acquaintance* volgens Allport), kunnen vooroordelen juist afnemen. De perceptie is dan niet meer onvolledig en hoeft niet te worden aangevuld met allerlei associaties om het beeld te completeren.

3.2 Bonding en bridging

Onder invloed van processen van migratie zijn de oude centrumwijken steeds gevarieerder en heterogener geworden. Een hoog aandeel van homogene groepen zou echter een negatief effect kunnen hebben op de integratie. Dit hangt samen met de mate van sociaal kapitaal wat men bezit. Sociaal kapitaal heeft enerzijds betrekking op de hulpbronnen die men kan verwerven uit de sociale verbanden waarvan men deel uitmaakt, zoals contacten, informatie, geld en steun. Anderzijds heeft sociaal kapitaal betrekking op het bestaan van onderling vertrouwen dat mensen in staat stelt zich te organiseren en samen te werken (Engbersen e.a., 2005:10-11). Het onderscheid dat Putnam (2000) maakte tussen *bonding* en *bridging* is hierbij van groot belang. Putnam stelt dat *bonding* sociaal kapitaal naar binnen gericht en exclusief is en meestal aanwezig is bij homogene groepen. Vaak spelen interne loyaliteit en solidariteit een grote rol. *Bonding* sociaal kapitaal maakt het mogelijk om te kunnen profiteren van vormen van solidariteit en specifieke wederkerige relaties. *Bridging* sociaal kapitaal daarentegen, is juist extern gericht en kan mensen uit allerlei groepen uit de samenleving omvatten (Putnam, 2000:22-23).

Via deze vorm van sociaal kapitaal kunnen allerlei hulpbronnen en informatie uit verschillende hoeken vergaard worden, wat bijvoorbeeld gunstig kan zijn voor de arbeidsmarktpositie.

In buurten waar binnen de verschillende groepen hoofdzakelijk intern gericht zijn, worden geen bruggen geslagen naar mensen buiten de eigen groep. Op deze manier heeft men geen toegang tot informatie en hulpbronnen en bemoeilijkt dit bovendien de integratie in de Nederlandse samenleving. Vaak hebben inwoners van achterstandswijken wel toegang tot ondersteunende netwerken van lotgenoten (*bonding* sociaal kapitaal), maar worden er geen groepsoverstijgende bruggen geslagen (*bridging*) naar andere aanwezige (etnische) groepen. Omdat overbruggende contacten weinig plaatsvinden in deze buurten, kan dit leiden tot isolement en afscheiding van bevolkingsgroepen (Engbersen e.a., 2005, p 10-11).

3.3 Contacten tussen autochtonen en allochtonen

Het is de vraag of het uitgangspunt van de contacthypothese ook opgaat in de alledaagse praktijk van (achterstands)buurten; verschillende bevolkingsgroepen kunnen elkaar in de openbare sfeer immers gemakkelijk uit de weg gaan. Tegelijkertijd zijn er ook bevindingen die er op wijzen dat wanneer autochtonen en allochtonen onderling met elkaar in contact komen, men wel degelijk positiever over elkaar oordeelt (Gijsberts & Dagevos, 2005). Dit gebeurt volgens de auteurs echter niet snel: er is sprake van een grote sociale afstand door het gescheiden wonen van bevolkingsgroepen en een gerichtheid op de eigen groep (vooral onder Turken en Marokkanen).

In buurten waar veel minderheidsgroepen wonen – zoals in de grote steden - vonden de auteurs dat de omgang met autochtone bewoners het kleinst was, men gaat dan vooral om met leden van de eigen groep. Dit geldt wanneer meer dan de helft van de bewoners van niet-westerse afkomst is. Voordat dit het geval is in een buurt, komen autochtone bewoners in een gemengde wijk juist vaker in contact met minderheden (mits er gelegenheid tot contact aanwezig is) (Gijsberts & Dagevos, 2005). Een zekere aanwezigheid van minderheden in de eigen woonbuurt lijkt dus positief uit te werken op contacten tussen enerzijds autochtonen en anderzijds autochtonen. Wanneer het aandeel minderheden echter volgens de autochtone bewoners als te groot wordt ervaren, werkt dit negatief en gaan de autochtone bewoners zich juist eerder afzonderen.

Ook wanneer er in een relatief korte tijd veel niet-westerse allochtonen in een bepaalde buurt instromen, blijkt dit te leiden tot een afname in interetnisch contact (Gijsberts & Dagevos, 2005).

In buurten met veel minderheidsgroepen komen autochtone bewoners dus vaker in contact met minderheden (mits het aandeel minderheden niet als te hoog wordt ervaren). Dagevos (2005:64) leidt uit deze bevinding af dat ontmoetingskansen dus een belangrijke rol spelen bij het bepalen of er veel interetnisch contact zal zijn tussen buurtbewoners. In een gemengde wijk heeft men immers meer gelegenheid om bewoners afkomstig uit andere bevolkingsgroepen tegen te komen. Het is dus de vraag of de minderhedengroepen met weinig interetnisch contact zich vrijwillig afzonderen van de Nederlandse samenleving of dat het simpelweg het gevolg is van het feit dat men vanwege de vaak lage inkomens aangewezen is op bepaalde concentratiewijken waar de ontmoetingskans op autochtone bewoners vanzelfsprekend kleiner is (Dagevos, 2005:62).

3.4 Participatie van allochtonen

Allochtonen blijken vaak deel uit te maken van gesloten netwerken en gaan in hun vrije tijd vaak niet om met autochtonen. Het ontbreekt hen daardoor vaak aan de sociale bindingen die belangrijk zijn voor bijvoorbeeld informatie over kansen op de arbeidsmarkt (Bolt e.a., 1998; Van der Laan Bouma-Doff, 2005). Uit onderzoek van Dagevos (2005) naar de etnische signatuur van vrijetijdscontacten van minderheden blijkt dat van de vier grootste groepen minderheden (Surinamers, Antillianen, Turken en Marokkanen) Turken in hun vrije tijd de minste contacten onderhouden met autochtone Nederlanders: maar liefst tweederde van de ondervraagde Turken heeft een overwegend Turkse vrienden- en kennissenkring (Dagevos, 2005:56). Er lijkt dus een grote afstand te zijn tussen Turken en autochtonen. Deze afstand is in mindere mate ook aanwezig bij de Marokkaanse bevolkingsgroep; een ruime meerderheid van deze groep heeft ook hoofdzakelijk contact met de eigen groep. Voor de Surinamers en Antillianen ligt dit iets anders, zij hebben veel vaker een etnisch gemengde vrienden- en kennissenkring. Bij de Antillianen valt de heterogeniteit het meest op: slechts een kleine 40% van deze groep heeft een overwegend autochtone vrienden- en kennissenkring (Dagevos, 2005).

De mate van contact met autochtonen verschilt ook binnen de afzonderlijke groepen. Bij alle vier de minderheidsgroepen geldt dat hoe hoger men opgeleid is, des te meer contacten men onderhoudt met autochtonen. Op dit gebied zijn er echter nog steeds verschillen tussen de groepen: op elk van de onderscheiden opleidingsniveaus gaan Surinamers en Antillianen vaker om met autochtonen dan dat Marokkanen en Turken dat doen. Bovendien gaan werklozen vaker om met leden van de eigen groep dan werkenden (Dagevos, 2005:64).

Het lijkt logisch dat de tweede generatie migranten meer contacten onderhoudt met autochtonen doordat ze steeds meer zouden opschuiven naar de Nederlandse samenleving, maar dit ligt niet zo eenvoudig. Voor wat betreft Surinamers en Antillianen blijkt weinig te zijn veranderd in hun contacten de afgelopen 10 jaar. Opmerkelijker is dat met name de tweede generatie Turken, maar ook de tweede generatie Marokkanen, steeds meer de contacten tot de eigen kring beperkt. Dagevos (2005:60) geeft aan dat dit mogelijk veroorzaakt wordt door de blijvend hoge instroom van huwelijksmigranten die vaak alleen contact hebben binnen de eigen groep én door de gestage toename van minderheden in de grote steden die zich bovendien concentreren in bepaalde wijken. Door deze zaken zou de statistische ontmoetingskans met leden van de eigen groep toegenomen zijn ten koste van die met autochtonen. Hierbij moet ook nog vermeld worden dat ook de attitudes van autochtonen ten opzichte van allochtonen lijken te verslechteren (Gijsberts, 2004 in: Dagevos, 2005:61). Vanaf 1995 is het aandeel autochtonen dat een positieve houding heeft tegenover minderheden gedaald en het aandeel met een negatieve houding fors gestegen (Dagevos, 2005:61).

Bepaalde achtergrondkenmerken van allochtonen hebben invloed op de mate van interetnisch contact met autochtone bewoners. Het blijkt dat een hogere opleiding, het hebben van werk en een goede beheersing van de Nederlandse taal positief samenhangen met de mate van contacten met autochtonen. Ook blijkt een positief verband te bestaan tussen de mate waarin allochtonen zich de Nederlandse normen en waarden eigen hebben gemaakt en het contact met autochtonen (Odé, 2002). Hoger opgeleide en werkende allochtonen zijn in cultureel opzicht vaak beter geïntegreerd omdat zij vaker typisch Westerse normen en waarden onderschrijven (Van der Laan Bouma-Doff, 2005:61). Wanneer men controleert voor sekse en leeftijd, blijken geen verschillen meer te bestaan in de mate van interetnisch contact.

Vrouwen en kinderen hebben minder contacten met autochtonen, omdat beide groepen vaker een lage opleiding genoten hebben, niet werken, vaker het huishouden als hoofdactiviteit hebben en wanneer werkende, vaker op lager niveau werkzaam is (Snel & Boonstra, in: RMO, 2005; Gijsberts en Dagevos 2005:31-33). Verder blijkt dat Turken en in minder mate Marokkanen minder contact met autochtonen hebben dan Surinamers en Antillianen, en ook minder dan de diverse nieuwe migrantengroepen. Hierbij is al gecontroleerd voor opleidingsniveau, arbeidssituatie, beheersing van de Nederlandse taal en de mate waarin men de Nederlandse normen en waarden eigen heeft gemaakt (vgl. Dagevos, 2005; Gijsberts en Dagevos, 2005; Van der Laan Bouma-Doff, 2005).

De ruimtelijke concentratie van allochtonen blijkt zoals verwacht sterk samen te hangen met de mate van contact tussen allochtonen en autochtonen, zelfs wanneer men rekening houdt met individuele kenmerken van allochtonen zoals opleiding en taalbeheersing. De buurt zelf blijkt ook een belangrijke rol te spelen: wanneer een wijk minder contactmogelijkheden biedt met autochtonen (o.a. door oververtegenwoordiging van allochtonen), is ook het daadwerkelijke contact met autochtonen minder (Van der Laan Bouma-Doff, 2005:55). Er blijkt met andere woorden sprake te zijn van een buurt- of wijkeffect.

Het zijn dus niet uitsluitend de specifieke individuele kenmerken van allochtonen, zoals taalbeheersing en opleidingsniveau, die de mate van contacten met autochtonen bepalen. Naarmate de wijk minder contactmogelijkheden biedt, vinden er dus ook daadwerkelijk minder contacten met autochtonen plaats.

3.5 Rol autochtone bewoners

Tussen autochtonen en allochtonen kan een grote sociale afstand bestaan (Dagevos, 2005). Niet alleen door een sterke gerichtheid van vooral Turken en Marokkanen op de eigen groep, maar ook door de autochtone bevolking die zich distantieert van de allochtone bevolking. Een zekere aanwezigheid van minderheden in de eigen directe woonomgeving zorgt voor meer contacten tussen autochtonen en allochtonen.

Echter, er lijkt zoals gezegd sprake te zijn van een zogenaamd omslagpunt (in de Amerikaanse literatuur aangeduid als '*tipping point*'), wanneer contacten tussen allochtonen en autochtonen afnemen wanneer het minderhedenaandeel in de buurt boven een bepaald niveau komt (vanaf ongeveer 50%).

Gijsberts en Dagevos (2005) vonden dat wanneer de helft van de buurt uit allochtone bewoners bestaat, de contacten tussen autochtonen en allochtonen het meest frequent zijn. Een zekere mate van menging werkt dus positief op interetnisch contact. Echter, wanneer de meerderheid van de bewoners allochtoon is, trekken de autochtone bewoners zich meer terug in de eigen kring en ervaren ze een zogenaamde ‘etnische dreiging’: een te zichtbare aanwezigheid van minderheden in een buurt wordt als bedreigend ervaren. Door het gestegen minderhedenaandeel en de ervaren dreiging, nemen interetnische contacten sterk af (Gijsberts en Dagevos, 2005 p. 41-42). Naast een ‘etnische dreiging’, kan ook een hoge verhuismobiliteit negatieve gevolgen hebben voor de sociale cohesie in de buurt. Concentratiebuurten worden immers vaak gekenmerkt door een hoge residentiële mobiliteit; met name allochtone bewoners van deze buurten verhuizen veelvuldig van en naar concentratiebuurten. De bevolkingssamenstelling wordt hierdoor erg instabiel waardoor buurtbewoners elkaar niet meer kennen (Gijsberts & Dagevos, 2005:40).

3.6 Sociale binding als containerbegrip

Binnen MMS worden onderlinge bindingen tussen buurtbewoners als belangrijk aspect gezien om de leefbaarheid en veiligheid in buurt te kunnen verbeteren. ‘Sociale binding’ lijkt echter tot een containerbegrip te zijn geworden (Snel & Boonstra, in: RMO, 2005:89). De auteurs onderscheiden dan ook verschillende niveaus van sociale binding in multi-etnische wijken: interetnisch contact, participatie en identificatie. Bij interetnisch contact gaat het om de mate waarin groepsoverstijgende sociale contacten gevormd worden door leden van diverse etnische groepen, dus niet onderling contact en informele sociale relaties in het algemeen. Bij participatie gaat het om de maatschappelijke participatie van leden van minderheden. Hierbij gaat het om de mate waarin deze groep toegang krijgt tot en participeert in algemene maatschappelijke organisaties en verenigingen, zoals onderwijs, overheidsinstanties, politieke partijen, buurt- en sportverenigingen, enzovoort. De laatste vorm, identificatie, heeft te maken met de mate waarin leden zich onderdeel voelen van het groter geheel: de Nederlandse samenleving, of op kleinere schaal: de stad waarin ze wonen (Snel & Boonstra, in: RMO, 2005:89).

Naast een onderscheid in soorten sociale bindingen, kunnen de diverse projecten en initiatieven nader uitgesplitst worden in een rangorde van vier onderdelen naar hun beoogde intensiteit en beoogde gevolgen (Snel & Boonstra, in: RMO, 2005:90), respectievelijk elkaar ontmoeten, elkaar leren kennen, afspraken maken over de buurt en als hoogste trede op deze ‘bindingsladder’: het ontstaan van wederzijdse hulprelaties. Deze indeling lijkt overeenkomst te vertonen met een aantal vormen van contact dat Allport onderscheidt: zo noemt hij *casual contacts* (elkaar ontmoeten); *acquaintance* (elkaar leren kennen) en *pursuit of common objectives* (het gezamenlijke doel bereiken door samen afspraken te maken voor de straat, al dan niet via lokale instanties).

3.7 Samenvatting

De contacthypothese gaat ervan uit dat bestaande wederzijdse vooroordelen kunnen afnemen, als onder bepaalde omstandigheden individuen behorende tot verschillende (etnische) groepen bij elkaar gebracht worden. Naarmate de frequentie van interactie tussen twee of meer mensen toeneemt, zouden deze mensen steeds positiever over elkaar gaan denken. Wanneer het contact echter oppervlakkig van aard is, zou dit juist negatief kunnen werken: een onvolledig beeld van iemand wordt dan aangevuld met vooroordelen over de betreffende (etnische) bevolkingsgroep.

Bewoners kunnen allerlei hulpbronnen verwerven uit sociaal kapitaal. Hierbij is een onderscheid tussen *bonding* en *bridging* sociaal kapitaal belangrijk. In achterstandswijken hebben bewoners vaak wel toegang tot ondersteunende netwerken van lotgenoten (*bonding* sociaal kapitaal), maar zijn zij niet in staat om groepsoverstijgende bruggen (*bridging*) te slaan naar andere groepen waar zij informatie en hulpbronnen uit kunnen verzamelen.

Bepaalde allochtone bevolkingsgroepen - met name Turken en Marokkanen – blijken sterk gericht te zijn op de eigen groep. Verder blijken een hogere opleiding, het hebben van werk, een goede beheersing van de Nederlandse taal en het onderschrijven van de Nederlandse normen en waarden van allochtonen allen positief samen te hangen met de mate van contact met autochtonen. De buurt zelf speelt echter ook een belangrijke rol; de aanwezigheid van contactmogelijkheden is ook een factor van invloed. In een wijk met een hoog aandeel allochtonen is het onderling contact tussen autochtonen en allochtonen namelijk hoger dan in overwegend autochtone wijken.

Echter, wanneer meer dan de helft van de bewoners van niet-westerse afkomst is, is er een omslagpunt en neemt dit contact weer af. Autochtonen trekken zich dan vaak terug en ervaren een 'etnische dreiging'.

Er zijn verschillende vormen van sociale bindingen te onderscheiden. In dit afstudeeronderzoek gaat het om de mate waarin groepsoverstijgende sociale contacten worden gevormd door leden van diverse etnische groepen. Bij Mensen Maken de Stad wordt gepoogd om tot afspraken over de buurt te komen. Mensen Maken de Stad komt voort uit Opzoomeren en de Stadsetiquette. Deze drie initiatieven zullen in het volgende hoofdstuk worden besproken.

4 Buurtinitiatieven nader bekeken

4.1 Inleiding

In het streven naar meer sociale en culturele integratie worden programma's ingezet in (kwetsbare) wijken in Rotterdam. Binnen deze programma's speelt het stimuleren van actief burgerschap een belangrijke rol; burgers worden zelf verantwoordelijk gehouden voor de verbetering van hun directe leefomgeving en dienen meer betrokkenheid bij hun buurt te ontwikkelen. Hierbij is sociale menging van bevolkingsgroepen een belangrijk instrument; dit zou leiden tot meer onderling begrip. Een belangrijk project in dit kader en tevens de voorloper van Mensen Maken de Stad, is Opzoomeren. Dit zal in de volgende paragraaf worden besproken.

4.2 Opzoomeren

Een eerste voorwaarde voor het ontstaan van interetnisch contact is dat de leden van verschillende etnische groepen elkaar ontmoeten. Een voorbeeld van een activiteit om deze ontmoetingen te stimuleren is Opzoomeren, een project dat in de jaren negentig in Rotterdam is ontstaan. Het project kan het best worden gezien als een ontmoetingsstrategie voor buurtbewoners, waarbij deze zelf verantwoordelijkheid nemen voor het onderhouden van hun eigen straat of buurt. Het doel is om het sociale verkeer tussen bewoners te bevorderen. Binnen het kader van Opzoomeren worden verschillende activiteiten georganiseerd, zoals straatfeesten, schoonmaakacties, sport- en spelactiviteiten en barbecues (Hazeu e.a., 2005:277; p. 283).

Eind jaren tachtig ontstond in de lokale politiek een roep naar sociale vernieuwing: in een rapportage die eind jaren tachtig werd gepresenteerd aan het Rotterdamse gemeentebestuur werd geadviseerd dat relaties tussen (groepen) burgers dienden te worden 'gevitalseerd' (Hazeu e.a., 2005:277;283). In buurten hadden zich grootscheepse veranderingen voorgedaan: niet als gevolg van grootschalige stadsvernieuwing, maar ook door toenemende migratie en individualisering leek de traditionele volksbuurt niet meer gehandhaafd te kunnen worden (p. 278). Inmiddels is de beleidsnadruk steeds meer aan het opschuiven naar beleid gericht op leefbaarheid en veiligheid en wordt meer aansluiting bij het Grotestedenbeleid gezocht.

Een spontaan initiatief van gefrustreerde bewoners van de Opzoomerstraat⁴ in het Nieuwe Westen in 1989, betekende het startsein voor de zogenaamde ‘Opzoomerbeweging’. Het begon met het gezamenlijk schoonhouden van de straat en breidde zich al snel uit naar meer activiteiten. Daarbij bleek ook de gemeente bereid om de positieve acties van de bewoners te ondersteunen (Hazeu e.a., 2005:278-279). De link met sociale vernieuwing werd al snel gelegd en kwam in 1994 onder meer tot uitdrukking in een stedelijke ‘Opzoomerdag’ ter afsluiting van het Rotterdamse sociale vernieuwingsbeleid. Op die dag werd ook de Stichting Opzoomer Mee opgericht, een stedelijk campagnebureau waar bewonersgroepen terecht kunnen voor materiële en financiële ondersteuning (Snel & Boonstra, in: RMO, 2005:115).

Als project heeft Opzoomeren een aantal positieve eigenschappen: het is laagdrempelig en goedkoop. Bovendien kan iedere straat of buurt meedoen, Opzoomeren wordt niet alleen ingezet in achterstandswijken. Er kunnen ook kanttekeningen worden gemaakt bij Opzoomeren. Wanneer het project wordt ingezet in achterstandsbuurtten, komt het vaak moeizaam van de grond en blijft bovendien ondersteuning van het opbouwwerk noodzakelijk (Snel & Boonstra, in RMO, 2005:117). Ook steunt Opzoomeren op eigen initiatieven van bewoners. Als gevolg hiervan kunnen deelgemeenten, diensten en instellingen zich minder betrokken voelen bij Opzoomeren (Hazeu e.a., 2005:284). Uit onderzoek van Duyvendak e.a. (2001), blijkt dat Opzoomeren vooral oppervlakkige contacten stimuleert en dat er dus geen duurzame bindingen tot stand komen. Deze contacten kunnen volgens de auteur echter wel gezien worden als een solide basis voor “vreedzaam samenleven in straten”. Het is echter de vraag of het ontmoeten van andere bewoners überhaupt leidt tot versterking van de sociale cohesie en onderlinge contacten (Snel & Boonstra, in: RMO, 2005:116-117).

Opzoomeren wordt uitgevoerd op straatniveau; daarover lijken alle partijen het eens te zijn. Opbouwwerkers en vertegenwoordigers van de deelgemeente hopen echter tegelijkertijd dat er ook effecten op hogere schaalniveaus zullen doorwerken en de hele buurt dus van de positieve effecten profiteert. Bewoners blijken soms andere ideeën te hebben over het doel van Opzoomeren dan de professionals. Veel bewoners zien een verband tussen elkaar leren kennen en het zich gezamenlijk inzetten voor verbetering van de leefomgeving; het maakt voor hen niet uit in welke volgorde dit plaatsvindt.

⁴ Genoemd naar de filosoof Cornelis Opzoomer.

Opbouwwerkers en bestuurders zien juist het bevorderen van contacten tussen bewoners en sociale cohesie als een doel op zich. De gezamenlijke activiteiten zien zij vooral als middel om dit tot stand te brengen (Snel & Boonstra, in: RMO, 2005:115; De Graaf, 2001; Hazeu e.a., 2005:293). Bewoners kunnen zich dus gefrustreerd voelen, wanneer zij de aanpak van het opbouwwerk hun (korte termijn-)belangen niet lijkt te behartigen.

Tot slot worden zelden alle buurtbewoners bereikt en geactiveerd (Hazeu e.a., 2005:288). De Opzoomer-activiteiten lijken vooral gedragen te worden door de meer ‘gevestigde’ bewoners in de buurt: wat oudere, autochtone bewoners (Snel & Boonstra, in: RMO, 2005:116). De Graaf (2001:146-147) zegt hierover dat vooral ‘bonding’ tussen autochtone bewoners wordt versterkt, terwijl groepsoverstijgende sociale contacten (‘bridging’) niet goed van de grond komen. Interetnische contacten lijken niet altijd toe te nemen en de autochtone ‘gangmakers’ lijken zich niet altijd even toegankelijk op te stellen tegenover allochtone groepen in de buurt. Snel en Boonstra (in: RMO, 2005:116) concluderen hierover dat Opzoomen als middel om interetnisch contact te bevorderen vooralsnog niet goed functioneert. Zelfs wanneer rekening wordt gehouden met de hoge mate van segregatie op buurten en scholen, leidt Opzoomen niet automatisch tot meer interetnisch contact. Hierbij kan negatieve beeldvorming over andere bevolkingsgroepen remmend werken op participatie.

4.3 Stadsetiquette

“Het gaat over individuen die zich als echte stadsburgers gedragen. Het gaat over normen en waarden en over genieten van je vrijheid. Maar dan wel een vrijheid in gebondenheid, want je vrijheid is beperkt vanwege de vrijheid van anderen. Daarom is het van belang om samen de spelregels vast te stellen waarnaar we ons moeten gedragen in deze stad.” – Burgemeester Opstelten tijdens een Stadsgesprek over de Stadsetiquette (Rotterdam, 2004)

Eind 1999 werd in Rotterdam een openbaar debat over het sociale beleid van Rotterdam gehouden waarin allerlei groepen vertegenwoordigd waren: politici, raadsleden, vertegenwoordigers van allerlei organisaties en inwoners van Rotterdam (Hazeu e.a., 2005:291). In een gemeentelijke nota was bepleit dat er speciale gedragsregels voor jongeren moesten komen. Tijdens dit stadsdebat kwam de vraag naar voren of het niet zinvol zou zijn om gedragsregels in te stellen die voor iedereen golden.

Dit was het begin van de vorming van een zogenaamde ‘stadsetiquette’, in eerste instantie uitgevoerd door toenmalige Groen Links-Wethouder Willem Meijer. De stadsetiquette is verder ontwikkeld door psycholoog René Diekstra en diende ‘*bottom up*’ te worden gevormd, oftewel: de bewoners zelf zetten zich in voor de verbetering van hun leefomgeving en maken omgangsafspraken met betrekking tot de publieke ruimte.

Eind 2000 werd een pilot Stadsetiquette gestart in Rotterdam in twee verschillende gebieden: het Verschoorplein in Charlois en de Mathenesserweg in Delfshaven. Deze pilot duurde een jaar en had een experimenteel karakter. Op de Mathenesserweg kwam de Stadsetiquette niet van de grond: er bleek een te grote ‘straatstress’ onder de bewoners. De bewoners wilden eerst problemen op het gebied van leefbaarheid en veiligheid opgelost zien worden door met name de gemeentelijke diensten, voordat zij met elkaar afspraken wilden maken over de buurt (Hazeu e.a., 2005:292). Aan het Verschoorplein leek de pilot succesvoller. Er werd een aantal concrete afspraken gemaakt over onderlinge omgangsvormen en het schoonhouden van de omgeving. Vooral afspraken over het plaatsen van huisvuil bleken door de bewoners als positief te worden ervaren (p. 292).

In 2003 werd de Stadsetiquette opgenomen in het Actieprogramma Sociale Integratie van het nieuwe College van B&W. De stadsetiquette werd opgenomen als onderdeel van het programma ‘Mensen Maken de Stad’. Dit programma zou middels actief burgerschap de binding met de stad herstellen en versterken, wat tot meer sociale integratie zou leiden (Gemeente Rotterdam, 2003). In de volgende paragraaf wordt *Mensen Maken de Stad* uitvoerig besproken.

4.4 Mensen Maken de Stad

Mensen Maken de Stad (MMS) is een methodiek voor samenlevingsopbouw die wordt uitgevoerd op straatniveau (Uitermark & Duyvendak, 2006:1). Volgens de Gemeente staat men op deze manier dicht bij de burgers en wordt het makkelijker om het afgenomen vertrouwen in de overheid en politiek te herstellen. De centrale doelstelling van MMS is het bevorderen van de verbondenheid en verantwoordelijkheid van burgers op het niveau van de straat.

Gemeente Rotterdam benadrukt het belang van deze doelstelling:

“Verbondenheid betekent dat er contact is tussen bewoners: het kennen en gekend worden. Het betekent dat er banden zijn waarop gesteund of teruggevallen kan worden wanneer dat nodig is. Het betekent dat van wederzijdse contactmogelijkheden en van gezamenlijke activiteiten gebruik wordt gemaakt, zij het dat de mate waarin kan verschillen. Verantwoordelijkheid betekent dat bewoners zich rekenschap geven van de gevolgen van hun gedrag voor de kwaliteit van samenleven in hun straat of buurt, dat ze zich aan bepaalde – voor de gemeenschap belangrijke omgangsregels – willen houden. Het kan ook betekenen dat ze zich actief inzetten voor de verbetering van de inrichting en het onderhoud van hun straat, al dan niet in samenwerking met andere partijen, zoals de overheid en maatschappelijke instellingen. Het betekent ook dat ze elkaar aanspreken op hun gedrag en dat ze zich door medebewoners laten aanspreken waar dat nuttig of terecht is.”

(Gemeente Rotterdam, 2004)

MMS combineert elementen van Opzoomeren (laagdrempelige activiteiten voor alle bewoners) met de Stadsetiquette (gezamenlijke leefregels afspreken). Via ondersteuning door opbouwwerkers en jeugdwerkers wordt geprobeerd actief burgerschap, sociale samenhang en sociale integratie te bevorderen, specifiek gericht op straten waar de leefbaarheid en veiligheid in het geding zijn. Deze methodiek wordt pro-actief en assertief toegepast; men wacht dus niet tot bewoners zelf actie ondernemen. Dit is in de beoogde straten overigens ook erg lastig, daar is immers zelden sprake van een hoge graad van sociale organisatie en een hoge burgerparticipatie (Uitermark & Duyvendak, 2005).

De zogenaamde ‘straataanpak van MMS bestaat uit drie onderdelen:

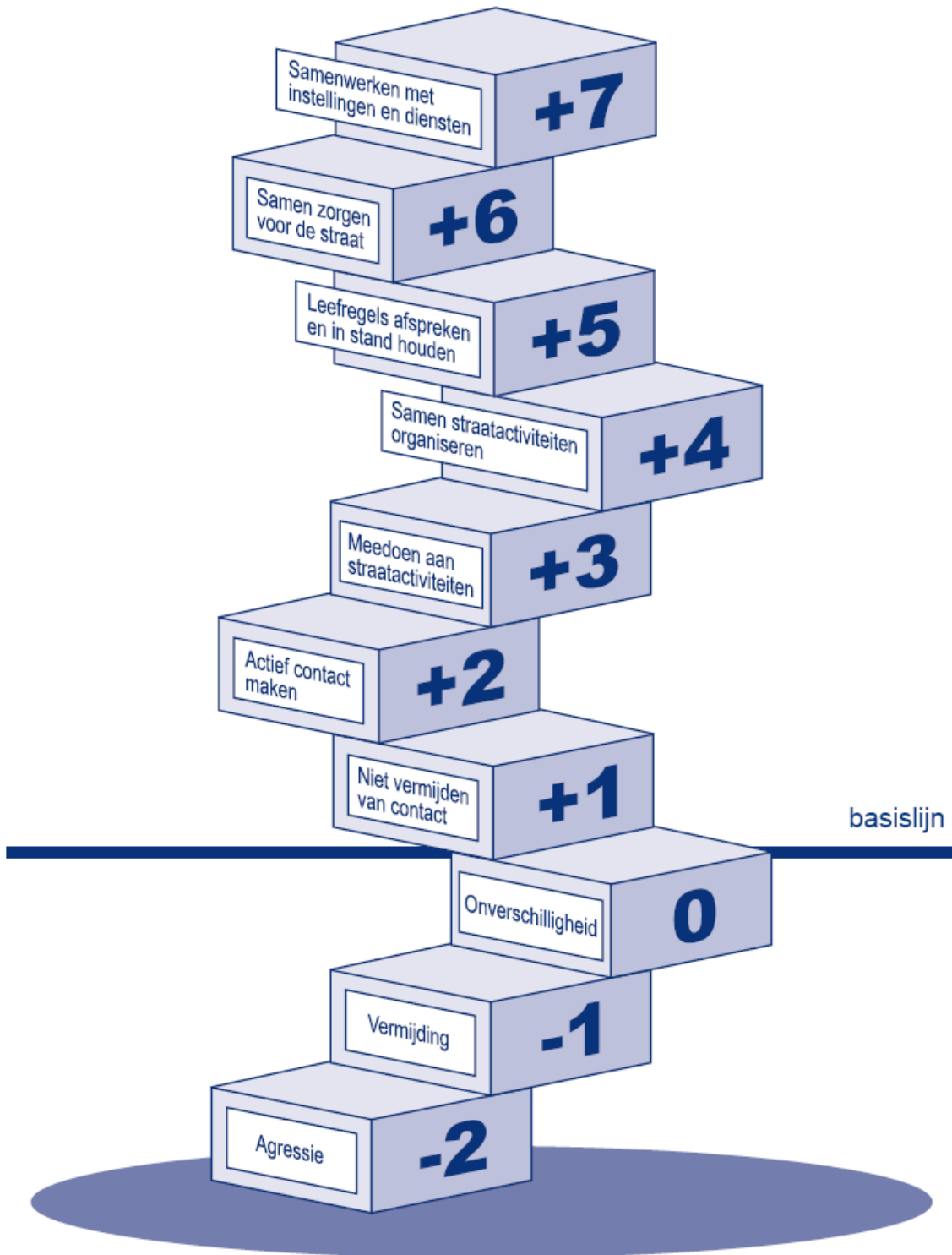
1. Groei van het aantal deelnemende straten aan Opzoomerachtige activiteiten, zodat er meer contact tussen bewoners en meer deelname aan activiteiten ontstaat.
2. Groei van het aantal deelnemende straten die naast Opzoomeren ook meedoen aan Stadsetiquette, om zo actief burgerschap te bevorderen van volwassenen en kinderen.
3. Groei van het aantal straten met duurzame afspraken tussen overheid en burgers over de zorg voor de omgeving. De verdeling van de verschillende (zorg)taken zal in zogenaamde sociale contracten worden vastgelegd (Gemeente Rotterdam, 2002:7; College van B&W, 2003:11).

Niet in alle straten kan een gelijk niveau van sociale integratie bereikt worden. Om deze reden is het doel van MMS niet voor elke straat eender. Met behulp van de zogenaamde 'Straatladder' kan het opbouwwerk de straat inschalen op een bepaald niveau. De ladder loopt van min twee tot plus zeven, waarbij nul de basislijn aangeeft. Des te lager op de ladder, des te meer onveiligheid, onverschilligheid en agressie in de straat. Zo geven de waarden -2 en -1 aan dat er vermijding en agressie vaak voorkomen in deze straten. Vanaf de waarde +1 nemen de contacten in de straat toe. Het organiseren en meedoen aan straatactiviteiten ligt op niveau +3 en het naleven van de straatetiquette wordt gewaardeerd op +5. Zie figuur 1 op de volgende pagina voor de Straatladder.

Wanneer een straat zich bevindt op de bovenste trede van de ladder, is de straat in staat om gezamenlijk afspraken te maken over de buurt wat kan worden vastgelegd in een zogenaamd 'sociaal contract' met de overheid en maatschappelijke instellingen. De straat is met andere woorden zelfredzaam en heeft dus geen ondersteuning van het opbouwwerk meer nodig (Hazeu e.a., 2005:297). Aan de hand van de Straatladder wordt per straat door het opbouwwerk bekeken wat de hoogst haalbare trede is voor die straat. Dit is in de praktijk die trede die de meeste bewoners als positief ervaren en die op langere termijn kan worden volgehouden (Gemeente Rotterdam, 2002:10). Sommige straten kunnen op eigen kracht hoog op de Straatladder komen, maar de meeste hebben de hulp van het opbouwwerk nodig.

Meestal levert het opbouwwerk per straat twee opbouwwerkers: een reguliere opbouwwerker en een jongerenwerker. Zij werken samen vijf stappen af die zijn vastgesteld voor de ontwikkelfase van MMS. Allereerst wordt een protocol opgesteld voor de straataanpak. Dit houdt in dat de opbouwwerkers samen een gedetailleerd plan maken voor de straat aan de hand van hun indruk van de straat. Die indruk is vooral gebaseerd op de interviews die ze houden met de bewoners en hun eigen observaties van de buurt. Het opbouwwerk gaat langs de deuren om bewoners te vragen wat ze prettig en niet prettig vinden aan de straat evenals of ze zich actief zouden willen inzetten voor de buurt (Uitermark & Duyvendak, 2006:1). Aan de hand van de bevindingen uit de interviews en observaties maken de opbouwwerkers een 'sociale diagnose' van de straat, de tweede stap. De sociale diagnose wordt alleen gestart in die straten die daadwerkelijk in aanmerking komen voor de ontwikkeling van een straatagenda met daarin MMS-afspraken. Of straten aan dit criterium voldoen, wordt bepaald door deelgemeente, stadsmarinier en/of de woningbouwcorporatie.

Figuur 1: Straatladder

Bron: Gemeente Rotterdam, 2002.

Wanneer deze diagnose van de straat gesteld is, gaat men ten derde over op het activeren van bewoners om de problemen aan te pakken; wat ook wel het “bouwen van een motor voor de straat” wordt genoemd (Hazeu e.a., 2005:296). Het opbouwwerk heeft hierbij de instructie om zowel de jeugd als de ouderen hiervoor te bereiken. Het is de bedoeling dat binnen drie maanden een actieve groep bewoners uit de straat is samengesteld, die zich ondermeer bezig houden met het organiseren van de verschillende MMS-activiteiten.

Nadat enkele sleutelfiguren en hun achterban bereikt zijn en meedoen tijdens de actieperiode, worden gezamenlijke afspraken gemaakt (Hazeu e.a., 2005:296-297). Deze afspraken met betrekking tot laagdrempelige (Opzoomer)activiteiten en potentiële gezamenlijke afspraken komen te staan in een zogenaamde ‘straatagenda’ of ‘sociaal contract’ (Gemeente Rotterdam, 2002:5). De straatagenda vormt de kern van MMS. In de straatagenda staan afspraken die gemaakt zijn tussen gemeentelijke diensten, sociale professionals en de bewoners over omgangsregels en de inzet van verschillende organisaties (Uitermark & Duyvendak, 2006:1). Men houdt hierbij rekening met de uitgangspositie en hoogste haalbare positie op de Straatladder. De straatagenda wordt opgesteld door de opbouwwerkers in samenspraak met buurtbewoners. In deze straatagenda wordt bijvoorbeeld vastgelegd dat men elkaar groet, dat de straat schoongehouden wordt en dat nieuwe bewoners worden verwelkomd. (Snel & Boonstra, in: RMO, 2005:151).

Wanneer de agenda is opgesteld, wordt deze voorgelegd aan alle bewoners. Als minimaal eenderde van de bewoners de agenda heeft ondertekend, wordt deze bekrachtigd door de gemeente en kan de uitvoering beginnen. Het is de bedoeling dat de bewoners uiteindelijk zelf in staat zijn gezamenlijk zorg te dragen voor de leefbaarheid van de straat. De sociale professionals trekken zich dus steeds meer terug naarmate het project vordert. Wanneer dit gebeurt, komt het steeds meer aan op de actieve bewoners om het project draaiende te houden (Uitermark & Duyvendak, 2006, p.1). Voor de uitvoering van de straatagenda krijgen de MMS-straten een eigen budget van €4500. Het laatste punt is het plannen van het vervolg met als doel de sociale samenhang en onderlinge samenwerking te versterken. Dit kan sterk verschillen tussen straten vanwege hun positie op de Straatladder en de specifieke problematiek die daar aanwezig is (Hazeu e.a. 2005:298).

Na een jaar wordt middels een straatkeuring door de directe betrokkenen geëvalueerd of de aanpak geslaagd is en wordt voortgezet. Hiervoor worden keuringsbijeenkomsten georganiseerd. In deze bijeenkomsten kunnen de aanwezige bewoners door middel van gekleurde bordjes hun mening geven over verschillende stellingen met betrekking tot de situatie in de straat en over de voortgang van MMS. Ook kunnen ze een rapportcijfer geven voor de straat.

4.5 Kanttekeningen

Vaak worden laagdrempelige activiteiten als Opzoomeren gezien als een eerste voorwaarde om over te gaan op de meer serieuze aanpak van MMS. De aanname ‘bekend maakt bemind’ hoeft niet altijd op te gaan. Bewoners kunnen zich door kennismaking met andere bewoners juist realiseren dat ze elkaar helemaal niet mogen; onoverbrugbare verschillen kunnen met andere woorden aan het licht komen. Verder is kennismaking wel een voorwaarde voor het komen tot afspraken over de leefomgeving, maar is dit op zichzelf nog niet voldoende. Onderling contact hoeft met andere woorden dus niet noodzakelijkerwijs te leiden tot straatafspraken. Ook leek het er volgens auteurs op dat vooral een ‘wit kader’ werd bereikt met MMS: een vaste kern actieve bewoners bestaande uit oudere, autochtone bewoners, die vaak al eerder actief betrokken waren bij bijvoorbeeld Opzoomeren. De samenstelling en dynamiek van de gangmakersgroep is van belang; wanneer alle bevolkingsgroepen uit de straat zijn vertegenwoordigd in de gangmakersgroep, zou dit sociale menging en integratie kunnen vereenvoudigen. Ook wordt het waarschijnlijker dat de belangen van de verschillende bevolkingsgroepen worden vertegenwoordigd.

In de meest kwetsbare straten – die MMS het hardst nodig lijken te hebben – lijkt burgerparticipatie en zelfredzaamheid zeer lastig te realiseren. De kwetsbare wijken staan laag op de Straatladder en worden gekenmerkt door allerlei problemen op het gebied van leefbaarheid en veiligheid. Omdat de bewoners zich vaak terugtrekken, zijn zij zelden bereid zich actief in te zetten. Onderzoek van Snel & Boonstra gaf aan dat eerst de misstanden in de buurt aangepakt moesten worden voordat de bewoners mee wilden doen met activiteiten in hun straat. Wanneer bewoners van deze wijken toch betrokken wilden zijn bij Mensen Maken de Stad, bleef ondersteuning van het opbouwwerk noodzakelijk (Snel & Boonstra in: RMO, 2005:97). Het is dus maar de vraag of er werkelijk duurzame informele sociale relaties ontstaan tussen allochtone en autochtone Nederlanders dankzij MMS.

In de praktijk bleken de keuringsbijeenkomsten waarin bewoners met gekleurde bordjes konden oordelen over MMS in hun straat niet altijd betrouwbaar: groepsdruk kan een grote rol spelen en er worden veel sociaal wenselijke antwoorden gegeven bij de keuringen. Bovendien kunnen bewoners denken dat door een positieve beoordeling de verstrekking van het budget voor het volgende jaar veiliggesteld wordt (Best & Pennings, 2006:49).

4.6 Samenvatting

Opzoomeren ontstond in de jaren '90 in Rotterdam en kan worden gezien als een ontmoetingsstrategie voor buurtbewoners, waarbij bewoners zelf verantwoordelijk zijn voor het onderhouden van hun eigen straat of buurt. Dit initiatief sloot aan bij een roep naar sociale vernieuwing. In 2000 ontstond naar aanleiding van een stadsdebat over gedragsregels de vorming van een 'Stadsetiquette'.

Het beleidsprogramma 'Mensen Maken de Stad' combineert elementen van Opzoomeren (laagdrempelige activiteiten voor alle bewoners) met de Stadsetiquette (gezamenlijke leefregels afspreken). MMS is bedoeld om de sociale cohesie te versterken in (kwetsbare) buurten, tussen burens met verschillende etnische achtergronden en van verschillende generaties. Burgers krijgen hierbij een cruciale rol; actief burgerschap is essentieel en moet worden gestimuleerd.

Met behulp van de zogenaamde 'Straatladder' wordt door het opbouwwerk bepaald op welk niveau van sociale integratie de straat zich bevindt en welk niveau uiteindelijk haalbaar is. Op de hoogste trede van de ladder is een straat in staat om zelf tot afspraken over de buurt te komen met de overheid en maatschappelijke instellingen. Om een indruk te krijgen van de straat wordt eerst een sociale diagnose gesteld van de straat middels bewonersinterviews en observaties. De uitkomsten komen na bespreking met de buurtbewoners in een straatagenda te staan. Nadat deze afspraken zijn bekrachtigd in een sociaal contract, gaat de uitvoering van start.

In de praktijk is het echter de vraag of interetnisch contact leidt tot bereidheid tot het maken van onderlinge afspraken. Het kan echter wél worden gezien als een eerste voorwaarde hiervoor. Uit eerdere bevindingen lijkt bij MMS met name een 'wit kader' bereikt te worden van oudere, autochtone bewoners dat vaak al eerder actief was bij Opzoomeren.

Dit is opvallend, aangezien MMS baat heeft bij een (etnisch) representatieve actieve bewonersgroep, zodat sociale integratie wordt vergemakkelijkt. Ook lijkt het juist in die straten waar de minste sociale cohesie en integratie aanwezig is, het lastigst om burgerparticipatie en zelfredzaamheid van de grond te krijgen. Bewoners in deze kwetsbare wijken leven vaak teruggetrokken en willen eerst misstanden op het gebied van leefbaarheid en veiligheid opgelost zien.

Om te onderzoeken in hoeverre er nu werkelijk participatie plaatsvindt en wat hiervan de consequenties zijn, zullen diepte-interviews worden gehouden met actieve bewoners binnen Mensen Maken de Stad. Deze interviews zullen plaatsvinden in twee deelgemeenten in Rotterdam: Charlois en Feijenoord. De opzet van dit onderzoek en aanvullende informatie zal in het volgende hoofdstuk worden besproken.

5 ONDERZOEKSOPZET

5.1 Formulering onderzoeksvragen

Zoals beschreven in hoofdstuk 1 zal voor verschillende straten in zowel deelgemeente Charlois als Feijenoord worden onderzocht wat de gevolgen zijn van Mensen Maken de Stad op de mate en aard van interetnisch contact tussen bewoners van de straat of buurt. Allereerst wordt onderzocht in welke mate verschillende bevolkingsgroepen betrokken zijn bij MMS. Vervolgens wordt gekeken onder welke voorwaarden deze participatie is ontstaan. Tot slot zal worden gekeken wat de betrokkenheid van actieve bewoners ('gangmakers') betekent voor de onderlinge verhoudingen tussen de verschillende groepen. Op basis hiervan kunnen twee probleemstellingen worden gedefinieerd:

***Probleemstelling 1:** In welke mate zijn verschillende (etnische) bevolkingsgroepen betrokken bij Mensen Maken De Stad in deelgemeenten Charlois en Feijenoord? En aan welke voorwaarden moet zijn voldaan wil participatie plaatsvinden?*

In Charlois en Feijenoord worden zowel opbouwwerkers als actieve bewoners geïnterviewd. Voor de beantwoording van deze eerste probleemstelling zijn met name de interviews met het opbouwwerk van belang. Voor de beantwoording van deze eerste probleemstelling kunnen de volgende deelvragen geformuleerd:

- Is er sprake van een oud kader van actieve bewoners in de buurt?
- Zo ja, in hoeverre is het potentieel van de actieve bewoners gebaseerd op bewoners die al eerder actief waren in andere projecten (zoals Opzoomeren)?
- In hoeverre is dat kader nog aanwezig bij de uiteindelijke gangmakersgroep van MMS in de straat?
- Wat is er gedaan om een nieuw kader te bereiken? Is er bijvoorbeeld specifiek gezocht naar een (etnisch) representatieve afspiegeling van de bewoners?
- Lukt dit? Waarom wel/niet?
- Wat is het uiteindelijke resultaat hiervan voor de samenstelling en dynamiek van de gangmakersgroep?
- Wat voor beeld heeft het opbouwwerk over de mate waarin bewoners zich willen inzetten voor de straat?

De tweede probleemstelling richt zich op wat volgens de actieve bewoners (gangmakers) het effect is van de mate van betrokkenheid bij MMS voor de onderlinge verhoudingen tussen de verschillende (etnische) bewonersgroepen. Deze vraag kan worden beantwoord aan de hand van interviews met gangmakers van MMS in Charlois en Feijenoord. De tweede probleemstelling luidt:

Probleemstelling 2: *Wat heeft betrokkenheid bij MMS van gangmakers betekend voor de onderlinge verhoudingen tussen bewoners van verschillende etnische groepen?*

Ook de tweede probleemstelling kan worden onderverdeeld in enkele deelvragen:

- Hoe zijn de bewoners betrokken geraakt bij MMS?
- In hoeverre is er nu participatie?
- En heeft dit nu geleid tot meer positieve gevoelens ten opzichte van elkaar?

Om de probleemstellingen te beantwoorden zullen diepte-interviews worden gehouden met professionals en actieve bewoners in verschillende MMS-straten. Er is gekozen om een relatief groot onderzoeksgebied te kiezen; eerdere (afstudeer)onderzoeken richtten zich vaak op een klein onderzoeksgebied.⁵ Daarnaast staat Rotterdam-Zuid zowel in de volksmond als in de beleidspraktijk bekend als een lastig gebied. Een goed voorbeeld hiervan is het Pact op Zuid; speciaal beleid dat nodig wordt geacht om de achtergebleven ontwikkeling van Rotterdam-Zuid op het niveau van het stedelijk gemiddelde te krijgen (zie paragraaf 2.6).

Omdat dit afstudeeronderzoek zich specifiek richt op de gevolgen van participatie (al dan niet actief meedoen aan MMS) en de voorwaarden waaronder dit tot stand komt, worden alleen *actieve* bewoners geïnterviewd. Een bijkomend voordeel hiervan is dat deze groep veel toegankelijker is om te interviewen; Lub (2005) vond in zijn onderzoek naar MMS bijvoorbeeld dat niet-actieve bewoners zelden behoefte hadden om geïnterviewd te worden. Doordat het hier gaat om de gevolgen van participatie voor de actieve bewoners, kan worden volstaan met het interviewen van deze actieve groep, aangevuld met meer algemene observaties van opbouwwerkers.

⁵ Zie bijvoorbeeld Lub (2005) die twee Rotterdamse straten vergeleek om gevolgen van Mensen Maken de Stad op de sociale cohesie en actief burgerschap te meten en Best & Pennings (2006) die de gevolgen van MMS voor de sociale cohesie op straatniveau onderzochten in vijf Rotterdamse buurten.

Dit onderzoek zal zich niet richten op sociale cohesie in het algemeen, maar zal specifiek ingaan op de effecten op interetnisch contact zijn van participatie in Mensen Maken de Stad. Door het combineren van interviews met opbouwwerkers met die van actieve bewoners, wordt het mogelijk om de mate van betrokkenheid in beide deelgemeenten vast te stellen alsmede de effecten hiervan. Het opbouwwerk benadert MMS vanuit de vooraf vastgestelde methodiek en doelstellingen die zij uitvoeren, terwijl de bewoners *inside information* bieden over hoe zij MMS in hun straat ervaren en wat voor hen persoonlijk de effecten waren op onderling contact.

Bovendien is bestaand onderzoek beschikbaar, als aanvulling op de eigen bevindingen. Het gaat hier onder andere om interviewmateriaal dat eerder verzameld is binnen onderzoeken naar MMS. Bevindingen die relevant zijn voor dit onderzoek, zullen ook in de resultaten worden opgenomen.

5.2 Methodologische verantwoording

De onderzoekspopulatie is in eerste instantie tot stand gekomen via dhr. Rens Vermeer, projectleider van MMS in Charlois. Hij heeft mij in contact gebracht met jeugd- en welzijnswerkers in Charlois en Feijenoord, welke mij vervolgens in contact hebben gebracht met actieve bewoners uit hun straat. Deze actieve bewoners hebben mij op hun beurt weer in contact gebracht met andere actieve bewoners. Deze methode waarbij respondenten doorverwijzen naar nieuwe respondenten waaraan ze zelf verbonden zijn, wordt aangeduid als *snowball sampling*. Van te voren staat nog niet definitief vast hoe groot de populatie wordt. Een nadeel van deze methode is dat de uiteindelijke verzameling respondenten niet representatief kan zijn (Neuman, 2000:196-199).

Binnen de beperkte mogelijkheden voor dit onderzoek, bestaat de kans dat de ondervraagde respondenten geen representatief beeld geven van de werkelijke situatie. Doorverwijzing naar respondenten vond in eerste instantie alleen plaats via het opbouwwerk. Zij hebben er gezien hun werk belang bij om respondenten uit straten aan te wijzen waar MMS goed heeft gewerkt. Echter, de bewoners zelf hebben ook nieuwe respondenten aangedragen en er is bovendien gesproken met een *voormalige* (vrij kritische) opbouwwerker. Zij had geen direct belang bij een eventuele onjuiste weergave van de werkelijkheid. Deze laatste punten hebben de eerste vertekening door het opbouwwerk wellicht wat doen afnemen.

Al met al blijkt (zie ook het respondentenoverzicht in paragraaf 5.3) dat onder de respondenten het aandeel autochtone respondenten nog steeds vrij hoog is.

De interviews zullen worden afgenomen aan de hand van semi-gestructureerde vragenlijsten. Bij een semi-gestructureerd interview liggen de onderwerpen van tevoren vast, maar de vragen niet. Aan het begin van het interview worden enkele gestructureerde vragen gesteld naar persoonlijke gegevens als leeftijd, opleiding, etnische herkomst, enzovoort. Vervolgens komt een aantal van tevoren vastgestelde onderwerpen aan de orde die door middel van een open beginvraag en doorvragen worden uitgediept. Hiertoe zijn topic-lijsten gemaakt met enkele voorbeeldvragen die in elk geval aan bod moeten komen (Baarda e.a., 1996). Zie Bijlage I voor de topiclijst voor de interviews met professionals en Bijlage II voor de interviews met bewoners.

Enkele voordelen van *face-to-face*-interviews ten opzichte van andere vormen van surveys zijn dat de respons erg hoog is en dat veel vragen aan bod kunnen komen. Ook bestaat er de mogelijkheid om door te vragen op relevante zaken die tijdens het interview naar voren komen. De interviewer kan gebruik maken van visuele hulpmiddelen en is in de gelegenheid om de omgeving en de respondent te observeren (non-verbale communicatie). Grootste nadeel van deze vorm van interviewen is dat het vaak erg tijdrovend is. De kans op *interviewer bias* is bovendien ook het grootst in deze vorm van ondervragen. Er zijn verschillende manieren waarop *interviewer bias* kan plaatsvinden: respondenten kunnen vragen verkeerd begrijpen; de interviewer kan al dan niet opzettelijk fouten maken en de interviewer kan met zijn verschijning, formulering van vragen stellen en zijn toon van de respondent beïnvloeden (Neuman, 2000:279). In dit onderzoek was er slechts één interviewer, waardoor de kans op verkeerde interpretaties afneemt. Bovendien zijn de gehele interviews opgenomen en kort daarna volledig letterlijk uitgeschreven. Hierdoor neemt de interpretatie van de resultaten in betrouwbaarheid toe, omdat er minder sprake is van afhankelijkheid van een onvolledige momentopname.

5.3 Respondentenoverzicht

In onderstaande tabel is een overzicht weergegeven van alle geïnterviewde respondenten in het kader van dit afstudeeronderzoek, met toevoeging van persoonlijke kenmerken.

Tabel 1: Respondentenoverzicht (met gefingeerde namen)

	<i>Straat en wijk</i>	<i>Geslacht</i>	<i>Leeftijd</i>	<i>Etnische herkomst</i>
<u>Charlois</u>				
Opbouwwerker Mark	Werkzaam in geheel Charlois	M	49	Nederlands
Bewoner Tony	Stoppelstraat	M	48	Kaapverdiaans
Bewoonster Tineke	Stoppelstraat	V	51	Nederlands
Bewoonster Wilma	Geervlietstraat	V	56	Nederlands
Bewoonster Rosa	Geervlietstraat	V	49	Surinaams -Hindoestaans
Bewoonster Margriet	Heenvlietstraat	V	37	Nederlands
Bewoner Willem	Heenvlietstraat	M	42	Nederlands
<u>Feijenoord</u>				
Opbouwwerker Murat	Werkzaam in geheel Feijenoord	M	44	Turks
Opbouwwerkster Lisa	Werkzaam in Vreewijk en Bloemhof	V	46	Nederlands
Bewoner Henk	Donkerslootstraat	M	58	Nederlands
Bewoner Jan	Donkerslootstraat	M	66	Nederlands
Bewoner Albert	Donkerslootstraat	M	46	Nederlands
Bewoonster Patricia	Van Malsenstraat	V	56	Surinaams

5.4 Operationalisering begrippen

Van enkele begrippen die worden gehanteerd in dit onderzoek is het belangrijk deze nauwkeurig(er) te omschrijven. Aan bod komen respectievelijk interetnisch contact, participatie, actieve bewoners/gangmakers, integratie en burgerschap.

In navolging van Veld (2004:5) wordt interetnisch contact gedefinieerd als min of meer duurzame interactie en communicatie tussen twee of meer actoren met een verschillende etnische achtergrond. Interetnisch contact is een vorm van sociale binding, waarbij het gaat om de mate waarin leden van diverse etnische groepen (zowel tussen allochtonen en autochtonen als tussen allochtone groepen onderling) onderling contact hebben en informele sociale relaties met elkaar onderhouden. Het gaat hierbij dus om *bridging*: overbruggende sociale bindingen tussen heterogene groepen (RMO 2005:89). Een andere vorm van sociale binding is (maatschappelijke) participatie. Hierbij gaat het om de mate waarin toegang wordt verleend tot en de mate en participeren in algemene maatschappelijke organisaties en verenigingen, zoals politieke partijen, buurt- en sportverenigingen (RMO 2005:89-90).

In de methodologische verantwoording is aangegeven dat er naast professionals alleen *actieve* bewoners zijn geïnterviewd. Met actieve bewoners worden in dit onderzoek bewoners bedoeld die werkelijk betrokken zijn bij de vergaderingen en organisatie van MMS, de zogenaamde gangmakers. Het gaat hier dus niet om mensen die slechts activiteiten bijwonen. De begrippen actieve bewoners en gangmakers zijn hier met andere woorden inwisselbaar.

Integratie is een lastig te definiëren begrip. Door beleidsverschuivingen heeft het begrip door de jaren heen via verschillende invalshoeken benaderd. Richtte men zich eerst op de sociaal-economische kant van integratie; nu wordt vooral de sociaal-culturele kant belicht. Het begrip integratie wordt nu vooral gebruikt om de mate van aanpassing aan de Nederlandse normen en waarden en participatie in de Nederlandse samenleving (waaronder interetnisch contact valt) aan te duiden. Integratie wordt bovendien vaak onderverdeeld in verschillende vormen; zo worden vaak structurele, sociale en culturele integratie onderscheiden. Bij structurele integratie gaat het om het om participatie op de arbeidsmarkt en het hebben van een woning. Sociale integratie heeft te maken met contacten, zowel binnen de eigen (etnische) groep, als groepsoverstijgend. Sociale integratie wordt meestal als voorwaarde gezien voor culturele integratie.

Het gaat hierbij om aanpassing van opvattingen en gedragingen aan de gangbare normen en waarden van de Nederlandse samenleving. Tot slot het begrip burgerschap; dit houdt in dat men zich bewust is van wettelijke en morele rechten en plichten die gangbaar zijn in de maatschappij en erop kan vertrouwen dat er een wederkerige relatie bestaat tussen jou en de rest van de samenleving (College van B&W, 2003a).

5.5 Omschrijving onderzoeksgebieden

Voordat wordt overgegaan op de bespreking van de interviewresultaten, worden de onderzoeksgebieden eerst kort besproken aan de hand van een aantal kenmerken ontleend aan de Veiligheidsindex van Rotterdam en het Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS). Gemeente Rotterdam meet jaarlijks de veiligheidssituatie in de stad door gebruikmaking van de Veiligheidsindex. Dankzij deze index wordt het mogelijk om de ontwikkeling van de sociale veiligheid te volgen op wijk-, deelgemeentelijk en stedelijk niveau. Alle wijken krijgen een cijfer van 1 tot en met 10. Dit cijfer is opgebouwd uit zowel objectieve als subjectieve cijfers. Het gaat om gegevens van de politie, van gemeentelijke diensten en de mening van 12.250 ondervraagde Rotterdammers over de veiligheid in hun wijk (Gemeente Rotterdam, 2007b:5-10). De gegevens die verzameld worden voor de Veiligheidsindex zijn belangrijk om een gedetailleerd, objectief beeld van de onderzoeksgebieden te schetsen. Daarom zal hieronder voor beide onderzoeksgebieden – zowel deelgemeente Charlois als deelgemeente Feijenoord – een beknopt overzicht worden gegeven van enkele relevante cijfers.

Op basis van hun indexscore worden deelgemeenten en wijken ingedeeld in de volgende categorieën: onveilig, probleem, bedreigd, aandacht en veilig. Rotterdam als geheel is gestegen van een 6,9 naar een 7,2 en valt daarmee voor het eerst in de categorie ‘veilig’. Deelgemeente Charlois scoort een 5,8 op de Veiligheidsindex en valt daarmee in de categorie ‘bedreigd’. De indexscores voor de verschillende wijken van Charlois worden weergegeven in Tabel 2.

Tabel 2: Charlois: Score op de veiligheidsindex over 2006

	Indexscore 2006	Categorie
CHARLOIS	5,8	Bedreigd
- Zuidplein	4,4	Probleem
- Pendrecht	4,7	Probleem
- Tarwewijk	5,3	Bedreigd
- Oud Charlois	5,7	Bedreigd
- Carnisse	5,8	Bedreigd
- Zuidwijk	6,8	Aandacht
- Heijplaat	8,4	Veilig
- Wielewaal	9,2	Veilig

Bron: Gemeente Rotterdam, 2007b

Deelgemeente Feijenoord scoort een 6,3 op de Veiligheidsindex en valt daarmee in de categorie ‘aandacht’. De indexscores voor de verschillende wijken van Feijenoord staan weergegeven in Tabel 3.

Tabel 3: Feijenoord: Score op de Veiligheidsindex over 2006

	Indexscore 2006	Categorie
FEIJENOORD	6,3	Aandacht
- Bloemhof	5,5	Bedreigd
- Hillesluis	5,6	Bedreigd
- Afrikaanderwijk	5,6	Bedreigd
- Katendrecht	5,7	Bedreigd
- Vreewijk	6,5	Aandacht
- Feijenoord	7,0	Aandacht
- Kop van Zuid Entrepot	8,0	Veilig
- Noordereiland	8,6	Veilig

Bron: Gemeente Rotterdam, 2007b

In Charlois noemde de ondervraagde bevolking als grootste buurtprobleem op het gebied van veiligheid: vervuiling op straat, overlast van groepen jongeren (beide 8%) en vuil naast de container (6%). In Feijenoord werd als grootste buurtprobleem genoemd: overlast van groepen jongeren (10%), hondenpoep op straat en vervuiling op straat (beide 7%).

Het percentage bewoners dat aangaf tevreden te zijn met de buurt in 2006 was in Charlois 71% en in Feijenoord 73% (stedelijk is dit hoger: 79%). Het percentage inwoners dat aangaf tevreden te zijn met het functioneren van de politie was in 2006 in Charlois 54% en in Feijenoord 56% (stedelijk was dit 57%). Van de ondervraagde bewoners voelde zowel in Charlois als in Feijenoord 5% van de bevolking zich vaak onveilig in de eigen buurt (stedelijk was dit 4% in 2006).

Charlois telde in 2006 63.576 inwoners; waarvan 54% allochtoon. Feijenoord telde in 2006 70.622 inwoners; waarvan 64% allochtoon. Van alle adressen werd in Charlois 21% korter dan 2 jaar bewoond in 2006; in Feijenoord werd 16% van alle adressen korter dan 2 jaar bewoond. Het percentage vertrek uit de buurt lag in Charlois op 9% in 2006; in Feijenoord was dit 8%.

Het percentage uitkeringsontvangers van de bevolking was in Charlois 9% van de bevolking in 2006; in Feijenoord 11%. Van alle woningen was in Charlois 76% een huurwoning in 2006 en in Feijenoord 86% een huurwoning. De economische waarde van de woningen in Charlois en Feijenoord in 2006 was respectievelijk € 95.097 en € 114.430.

Een aantal contextuele gegevens voor Charlois en Feijenoord en tevens voor geheel Rotterdam is hieronder schematisch weergegeven:

Tabel 3: Contextgegevens Charlois, Feijenoord en geheel Rotterdam

	<i>Charlois</i>	<i>Feijenoord</i>	<i>Rotterdam</i>
Inwoners	63.576	70.622	
Allochtone inwoners (%)	54%	64%	46%
Bewoning korter dan 2 jaar (%)	21%	16%	18%
Vertrek uit de buurt (%)	9%	8%	7%
Huurwoningen (%)	76%	86%	73%
Economische waarde woningen	€95.097	€114.430	€138.757
Uitkeringsontvangers	9%	11%	7%

Bron: Gemeente Rotterdam, 2007b

Dankzij bovenstaande gegevens wordt de context geschetst waarbinnen de onderzoeksbevindingen moeten worden geïnterpreteerd. Het blijkt bijvoorbeeld dat beide deelgemeenten een hoger percentage allochtonen kennen en dat in Charlois de verhuismobiliteit hoger ligt dan in Rotterdam.

In beide deelgemeenten is het vertrek uit de buurt iets hoger dan het stedelijk gemiddelde. Ook de woningvoorraad kent in beide deelgemeenten een lagere waarde dan gemiddeld voor Rotterdam.

In het volgende hoofdstuk zullen de bevindingen uit de interviews worden gepresenteerd. Deze zullen uitgesplitst worden naar deelgemeente en vervolgens per straat worden behandeld.

6 Bevindingen

6.1 Inleiding

De kwalitatieve gegevens die verzameld zijn, dienen als basis om de aard en omvang van de interetnische verhoudingen te schetsen in de verschillende MMS-straten in Feijenoord en Charlois. Naast de eigen bevindingen, wordt tevens gebruik gemaakt van bestaand interview- en onderzoeksmateriaal, afkomstig van Best & Pennings (2006) en Vasco Lub (2005).

Simone Best en Lucie Pennings (2006) onderzochten de gevolgen van MMS voor de sociale cohesie op straatniveau in vijf Rotterdamse buurten. Hun onderzoek van Best & Pennings maakte deel uit van een groter onderzoek naar Mensen Maken de Stad, in een onderzoeksteam van de ASSR onder leiding van Jan Willem Duyvendak en Justus Uitermark. In opdracht van gemeente Rotterdam moest de effectiviteit van het programma en het draagvlak onder de betrokkenen worden gemeten. Best & Pennings interviewden in vijf Rotterdamse buurten diverse actieve bewoners: in de Josephstraten in het Oude Westen; in de Staringstraten in Spangen; in de Keerpuntstraten in Hoogvliet-Noord; in Poelenburg en Maldenburg in Zuidwijk en tenslotte in Lodijk en Bermdijk in Groot-IJsselmonde. Naast hun eigen interviewmateriaal beschikten ze voor hun analyse ook over de overige interviews die gehouden waren; dit betrof diverse interviews met opbouwwerkers, jeugdwerkers en medewerkers van woningbouwcorporaties. In het kader van het genoemde onderzoeksproject heeft ook Vasco Lub enkele interviews afgenomen. Hij schreef in 2005 tevens zijn afstudeerscriptie over MMS. Hiervoor onderzocht hij twee Rotterdamse achterstandswijken op de gevolgen van MMS voor actief burgerschap en sociale cohesie.

Een secundaire analyse van dit bestaande materiaal, kan relevant zijn om het beeld dat uit de voor dit onderzoek gehouden interviews te nuanceren, te vergelijken en aan te vullen. Om deze reden zullen hieronder per deelonderwerp relevante bevindingen worden besproken. Deze bespreking zal vrij beknopt per buurt/verzameling straten worden besproken; de focus dient te blijven op het speciaal voor dit onderzoek verzamelde primaire interviewmateriaal. Bovendien waren de onderzoeken niet specifiek op interetnisch contact gericht en is dit vervolgens ook niet in alle interviews aan bod gekomen. Deze secundaire analyse dient slechts om een vollediger beeld te schetsen van (interetnisch) contact binnen MMS.

De onderzoeksbevindingen van zowel het eigen onderzoek als van het bestaande materiaal zal in dit hoofdstuk per thema worden besproken. Allereerst zullen omschrijvingen van het woongebied en de problemen die er al dan niet kunnen bestaan worden besproken; daarna wordt ingezoomd op de aard en omvang van de activiteiten die worden georganiseerd in de verschillende straten. Vervolgens wordt in een nieuwe paragraaf de totstandkoming van de gangmakersgroep beschreven. De al dan niet aanwezige participatie van de overige bewoners wordt in paragraaf 6.5 besproken, waarna de mate van contact als gevolg van MMS zal worden uiteengezet. Afgesloten wordt met een bespreking van de kwaliteit van het ontstane contact en andere mogelijke effecten van MMS.

6.2 Typering deelgemeenten

In deelgemeente Charlois en in deelgemeente Feijenoord zijn zowel opbouwwerkers als actieve bewoners ondervraagd. Tijdens de interviews is de opbouwwerkers gevraagd om het eigen werkgebied te beschrijven.

In Charlois is er nog maar één opbouwwerker aanwezig voor MMS: Mark, een 49-jarige Nederlandse man. Vanaf 2001 is hij in Charlois betrokken geraakt bij een experiment rondom de Stadsetiquette. Na dit experiment werd MMS in een aantal straten in de Tarwewijk in Charlois ingevoerd. Mark omschrijft de Tarwewijk als een diverse wijk, met verschillen tussen de verschillende buurten:

In een groot gedeelte van de buurt zijn inmiddels allochtone mensen in de meerderheid. En dat verschilt een beetje per buurt. Kijk, de Tarwebuurt is bijvoorbeeld erg wit, daar vertrekken eigenlijk geen mensen. En alle andere buurten zijn inmiddels in de meerderheid, in de grote meerderheid, eh gekleurd meer. Daar kom je echt van alle nationaliteiten tegen. En de laatste instroom is mensen uit Afrika. Dat is de laatste jaren een beetje op gang gekomen. Dan gaat het vaak om vluchtelingen.

Volgens hem zijn vooral bewoners van Surinaamse en Turkse afkomst sterk vertegenwoordigd in de Tarwewijk.

In Feijenoord zijn twee opbouwwerkers geïnterviewd. Eén daarvan is Murat (44 jaar, Turkse afkomst). Voordat hij voor MMS ging werken, was hij opbouwwerker in Hillesluis, Feijenoord, waar hij zich voornamelijk bezighield met de participatie van (tweede generatie) allochtonen. Hij heeft zich daarna twee jaar ingezet voor MMS. Hij is ten tijde van het interview net overgestapt naar een kantoorbaan bij het Bureau Opzoomer Mee, maar houdt zich nog wel bezig met MMS. Murat omschrijft Feijenoord als een deelgemeente met allerlei wijken met een verschillend karakter:

Vreewijk is niet te vergelijken met bijvoorbeeld Hillesluis. Dat zijn twee totaal verschillende werelden. [...]Kijk, zo'n wijk als Bloemhof en Vreewijk, Bloemhof-Zuid dan, die zijn dan weer vergelijkbaar. De overgrote meerderheid autochtoon.

Over het algemeen gesproken stelt Murat dat er in de afgelopen 20 jaar veel veranderingen hebben plaatsgevonden, waardoor de bewoners nu lijken te zoeken naar een nieuw evenwicht in het samenleven met elkaar:

En die deelgemeente, die wijken zijn een beetje zoekende. Ze moeten aan elkaar wennen, al die bevolkingsgroepen, culturen, leefstijlen. Het is zo divers! [...] Als je het hebt over allochtoon/autochtoon-verhoudingen, dan is het in sommige wijken natuurlijk een beetje doorgeschoten. Zo'n wijk als Hillesluis, daar is 80% allochtoon. Wat ik zie is dat men wat onwennig is met elkaar, iedereen neemt zijn cultuur en leefstijl mee en dat moet weer... - of ja, moet, dat gaat vanzelf – tot een nieuw evenwicht leiden. Maar dat is nu allemaal een beetje zoekende, naar wat zijn de grenzen.

In een aantal wijken was volgens Murat sprake van sterke sociale cohesie, maar deze gold alleen binnen de eigen etnische groepen:

Ik ben met een collega toen begonnen in de Afrikaanderwijk, in een aantal straten. Wat we daar merkten, is dat Marokkanen allemaal met Marokkanen omgaan in de straat. Daar is echt een heel sterk netwerk. Turken met Turken, Surinamers met Surinamers. Allemaal binnen de eigen groep. De netwerken zijn er dus wel, sociale cohesie is er wel, maar binnen de eigen groep. Tussen die groepen is er niets. En dan zie je ook heel veel misverstanden en spanningen ontstaan.

Naast Murat, is er ook een (voormalig) MMS-opbouwwerkster uit Feijenoord geïnterviewd. Lisa, een 46-jarige Nederlandse vrouw, was 1,5 jaar betrokken bij MMS in Bloemhof in Feijenoord, maar is gestopt omdat ze het niet eens was met de gang van zaken binnen MMS. Inmiddels is ze als regulier opbouwwerker werkzaam in verschillende wijken in Rotterdam. Ze is vrij kritisch en steekt tijdens het interview meteen van wal over de slechte aanpak en mogelijke negatieve effecten van MMS. In haar tijd bij MMS is ze vooral ingezet in de Andriesflat in Bloemhof, Feijenoord. Deze flat is etnisch zeer divers en bevond zich erg laag op de Straatladder. In de Andriesflat wonen mensen van verschillende etnische afkomst: Marokkaans, Turks, Nederlands, Oostblok, Kaapverdiaans, Antilliaans, Hindoestaans Surinaams, Creools Surinaams, Afrikaans. Ze omschrijft de bewoners als volgt:

Niet redzaam. Niet zelfredzaam. Waarvan heel veel toch bezig zijn met het dagelijks overleven. Er zijn heel veel gewoon niet redzaam, die nooit hebben geleerd om voor zichzelf op te komen of heel onderdanig zijn, want “je doet toch wat je man zegt”, of “je doet toch wat de overheid zegt”. Het heeft mij een half jaar geduurd voordat ik überhaupt te horen kreeg van veel mensen wat ze wilden! En daarvoor vonden ze me geloof ik wel heel aardig en als ik vroeg of ze meededen met een feestje zeiden ze geen nee, want “dat moest van die mevrouw”. Ik overdrijf nu wel een beetje maar daar kwam het eigenlijk wel op neer. Maar gewoon zelf verwoorden wat jij wil, of wat jij leuk vindt, dat heeft heel lang geduurd.

Uit deze typering blijkt dat niet alle straten zich op hetzelfde niveau van de straatladder bevinden en dat bovendien de etnische opbouw van de straten uiteenloopt.

6.3 Activiteiten

De positie op de straatladder kent meestal een direct verband met de activiteiten die worden georganiseerd. In principe probeert men aan te sluiten op de problematiek die uit de sociale diagnose van de straat is gebleken. Wanneer bijvoorbeeld blijkt dat mensen zich ergeren aan vuil en rommel op straat, worden schoonmaakacties gehouden. Dit kan uiteenlopen van extra inzet van Roteb of gezamenlijk met de kinderen de straat vegen. Daarnaast zijn veel activiteiten ook gericht op het kennismaken met bewoners uit de straat van verschillende etnische herkomst.

Opbouwwerker Mark (Charlois) gebruikt bij de activiteiten vaak veel symboliek: zo zorgt hij voor “brandend water” op straat:

Kijk, er zit hier in het bestuur iemand van de brandweer, van de jeugdbrandweer, die heeft met kinderen en jongeren een brandweergroep. En hij laat die jeugd regelmatig blussen. Dan blussen ze brandend water. Dan heb je een groot olievat, daar sluit je een butagastank op aan en dat gas dat borrelt in dat water omhoog en dat gaat branden bovenop het water. En hij heeft dus de sleutel van elke brandkraan in de buurt, dus hij kan binnen 3, 4 minuten een vat met 200 liter water. Dan spreek ik meestal met hem af, dan en dan wil ik de vlammen zo hoog mogelijk. Een steekvlam, weet je. Die gaat dan ook op dat niveau even branden en dan zeggen we: nou kijk, het is al warm in die straat.

Afbeelding 1: “Brandend water” in de Tarwewijk

Naast het brandende water, zorgt Mark ook voor veel kennismakingsactiviteiten op straat. Hierbij gaan de bewoners in een kring staan en krijgt één van hen een bol wol in handen. Vervolgens wordt deze er een vraag gesteld en degene die de bol krijgt toegeworpen moet antwoorden. Op deze manier leer je elkaar volgens Mark snel kennen.

Dit kan er volgens hem ook tot leiden dat men merkt meer met elkaar gemeen te hebben dan aanvankelijk gedacht:

En zo kun je dus allerlei dingen vragen van mensen. “Wat is het leukste televisieprogramma?”, bijvoorbeeld. En dat is natuurlijk heel erg leuk op het moment dat zeg maar Turkse vrouwen gaan roepen dat ze ook kijken naar ‘Boer zoekt Vrouw’ en dat ze daar ook wel enige herkenning bij hebben. Dat zijn toch grappige dingen voor Nederlandse en Surinaamse mensen om eens te zien.

Een andere belangrijke activiteit die ook in vrijwel alle bewonersinterviews terug lijkt te komen, is het koken van gerechten uit de eigen cultuur. Zowel de opbouwwerkers als de bewoners zijn hier zeer enthousiast over, vooral omdat het voor bewoners van verschillende etnische herkomst een laagdrempelige manier is om elkaar beter te leren kennen. Bovendien lijkt er respect en waardering voor de andere culturen uit te spreken. Albert uit de Donkerslootstraat:

Dan maakt iedereen wat en dan presenteren ze het aan de andere bevolkingsgroepen. Nou, wat wil je nog meer?! Dat iemand die Surinaams heeft gekookt het laat proeven aan een Marokkaanse, nou dat ligt mijnenver uit elkaar die twee. Ontzettend leuk is dat. (Albert, 46 jaar)

Ook worden er in de meeste straten in de Tarwewijk regelmatig straatbarbecues gehouden, waarbij een speciale barbecue met Halal-vlees voor de moslims aanwezig is.

Ook worden in de straten die hoger op de Straatladder staan allerlei activiteiten georganiseerd gericht op kinderen. Voorbeelden hiervan zijn een groot evenement met springkussen en een voetbaltoernooi, maar ook spelletjes op straat en het schoonhouden van de straat. De kinderactiviteiten worden niet alleen georganiseerd om iets leuks voor de kinderen te doen, maar zijn ook bedoeld om ze iets te leren. Bijvoorbeeld dat ze in de smalle straten alleen met zachte ballen mogen voetballen en dat ze leren geen afval meer op de grond te gooien. De opkomst bij deze kinderactiviteiten is volgens opbouwwerker Mark etnisch zeer divers.

In tegenstelling tot opbouwwerker Mark (Charlois), lijkt opbouwwerker Murat (Feijenoord) vooral te zijn ingezet in straten die zich laag op de Straatladder bevinden. In deze straten was een laag niveau van onderling (interetnisch) contact aanwezig. In deze straten is het vaak weinig zinvol om grote evenementen te organiseren:

Bij een gangmakersgroep die laag op de ladder straat, ga je je ambities bijstellen. In de zin van: wat je wilt bereiken zijn kleine stappen. Bijvoorbeeld één activiteit rond één afspraak organiseren ofzo. Dus hele kleine stappen.

Eerst wordt geprobeerd dat er kennismaking plaatsvindt tussen de buurtbewoners en dat er een actieve gangmakersgroep tot stand komt. De bewoners worden op de hoogte gesteld van de activiteiten door persoonlijke uitnodigingen van opbouwwerkers of gangmakers en door aankondigingen zoals flyers en posters. Enkele activiteiten die Murat heeft georganiseerd in het kader van MMS zijn een buurtactiviteit met Ramadan en een kinderkerstfeest.

De Heenvlietstraat, Geervlietstraat (Tarwewijk) en de Donkerslootstraat (Feijenoord) staan relatief hoog op de Straatladder en organiseren veel activiteiten in het kader van MMS. Daarbij blijft ook aandacht bestaan voor schoonmaakactiviteiten en onderhoud van de buitenruimte. Zo heeft het gangmakersduo in de Heenvlietstraat MMS aangegrepen om eenrichtingsverkeer in te voeren in hun straat, omdat er volgens de bewoners te hard werd gereden in de straat. Ook organiseerden zij het zogenaamde “bussie trekken”: er werd een Opzoomerbus in de straat geplaatst, die de bewoners gezamenlijk moesten trekken. Een toeterfestival, waarbij allerlei auto’s op aanwijzing van een dirigent een toeterconcert gaven, was een ludieke actie bedoeld om het toeteren in de Heenvlietstraat te ontmoedigen. In de Geervlietstraat, Tarwewijk mocht iedereen tijdens een bijeenkomst over hun eigen cultuur vertellen in traditionele klederdracht. Verder worden er in de drie actieve straten veel activiteiten georganiseerd voor de kinderen in de buurt: een sportdag, een feestelijke opening van het Hilleplein in de Tarwewijk, een jaarlijks evenement met spelletjes, een brassband, presentaties van lokale sportverenigingen en de kerk, springkussens en een voetbalkooi, dansoptredens. Daarnaast worden regelmatig straatbarbecues en culinaire activiteiten georganiseerd, vaak met aparte voorzieningen voor moslims (zoals een speciale barbecue met Halal-vlees). De Donkerslootstraat organiseert verder nog ‘theeterrassen’, waarbij een aantal tuinstoelen en tafels op straat wordt gezet en alle voorbijkomende bewoners worden aangesproken en thee of koffie aangeboden krijgen.

De Stoppelstraat in de Tarwewijk lijkt iets lager op de Straatladder te staan dan de Heenvlietstraat, de Geervlietstraat en de Donkerslootstraat; de straat kent geen jarenlange traditie van actief burgerschap . De participatie in de straat lijkt echter voorzichtig toe te nemen en er worden steeds meer activiteiten georganiseerd. In het verleden heeft de straat meegedaan met enkele Opzoomer-activiteiten. Sinds MMS vinden er steeds meer activiteiten plaats. In het kader van MMS is bijvoorbeeld een Paasfeest georganiseerd voor de kinderen uit de straat, met eieren zoeken en thee/koffie met koek voor de ouders. Ook is er een straatbarbecue gehouden, wat volgens het gangmakersduo een succes was. In januari 2007 is een Nieuwjaarsreceptie gehouden, waarbij tegelijkertijd ook Kerst gevierd werd met de straat. Verschillende straatbewoners hadden voor de gelegenheid gerechten uit hun eigen cultuur gemaakt:

En de mensen die hebben hapjes gemaakt. Dus ook van uh, Kaapverdische hapjes, Turkse hapjes. Beetje van alles wat er in de straat woont, die had hapjes gemaakt. Geen hele maaltijden ofzo natuurlijk, maar wel verschillende hapjes. Een Nederlandse had dan zalm met toast en mozzarella en tomaat enzo, weet je wel, van die dingetjes. En een ander had weer van die Turkse hapjes. En ja, dan heb je van alles wat. (Tineke, 51 jaar)

Ook worden er in de Stoppelstraat schoonmaakactiviteiten gehouden. Zo wordt de straat bijvoorbeeld elke maand gezamenlijk schoongeveegd en wordt het onkruid van tussen de tegels gehaald. Na afloop wordt koffie en thee geserveerd.

De Van Malsenstraat (Feijenoord) lijkt zich het laagst op de Straatladder te bevinden. Respondente Patricia is actief geworden om iets te doen aan de jeugdoverlast en vervuiling in de straat. Door een gebrek aan onderlinge menging van de buurtbewoners en de bijkomstigheid dat de gangmakersgroep door conflicten uiteengevallen is, komen MMS-activiteiten slecht van de grond. De activiteiten die wel georganiseerd zijn, zijn het verzamelen van handtekeningen voor verminderen van de (voetbal)overlast; versieringen voor het WK; een Nieuwjaarsreceptie met hapjes uit de eigen cultuur; een kinderactiviteit in de Ahoy en het plaatsen van bakken met bloembollen bij alle huizen.

6.4 Gangmakers

MMS start in principe met een sociale diagnose van de straat, waarbij in een periode van 6 tot 8 weken wordt geprobeerd met minimaal een derde van de huishoudens in de straat te spreken. Wanneer de straatdiagnose bekend is, wordt er door de opbouwwerkers een straatagenda opgesteld. Alle bewoners krijgen een uitnodiging voor de presentatie van deze straatagenda. Er wordt dan een overzicht gegeven van de wensen en irritaties van de straatbewoners en de straatagenda die daaruit is voortgevloeid.

Afbeelding 2: Het opstellen van de straatagenda voor de Stoppelstraat

De bewoners die naar de presentatie komen, zijn vaak bewoners die zich actief willen inzetten voor de buurt. Daarvòòr kunnen echter ook al potentiële gangmakers gerekruteerd worden:

Natuurlijk spreek je mensen in die sociale diagnose en interviews en dan denk je "die kan wat". Ook één van die vragen uit de sociale diagnose is: "waar bent u goed in en wat zou u willen doen voor de straat?". Dan komen er allerlei talenten van mensen naar boven drijven en daar kun je op aansluiten natuurlijk.

(Mark, opbouwwerker Charlois)

Volgens Mark wordt bewust gezocht naar een goede etnische afspiegeling van de straat onder de actieve bewoners. Volgens Mark zijn de gangmakersgroepen altijd gemengd en worden ze nooit gedomineerd door één bepaalde bevolkingsgroep. Dit is echter niet in overeenstemming met het beeld dat voormalig opbouwwerker Lisa mij schetst over de Tarwewijk. Zij vertelde over een plein in de Tarwewijk waar veel Surinamers en Turken woonden en waar conflicten waren ontstaan door een dominante Surinaamse gangmakersgroep. Mark stelt echter:

Kijk, iedereen voelt zich - alle bevolkingsgroepen - op een of andere manier betrokken bij de straat. Dat is gewoon iets wat eigen aan de groep is. Maar dan kun je zeggen: ja maar niet iedereen in de straat gaat zich actief inzetten... Dat klopt. Maar het is ook weer niet zo dat dat aan één groep is voorbehouden.

Uit de interviews met de bewoners komen vaak enkele potentiële gangmakers naar voren. Een tweede mogelijkheid is de bijeenkomst waar de straatagenda wordt gepresenteerd aan de bewoners. Uit deze bijeenkomsten worden vaak gangmakers gerekruteerd:

*En dat is de eerste stap naar het vinden van gangmakers. Naast wie je tijdens de interviews vindt, hoor. Op een gegeven moment merk je tijdens de enquête of iemand kandidaat-gangmaker is of niet. Soms geven mensen het zelf aan. Die mensen neem je sowieso mee, die tijdens de gesprekken al geïnteresseerd zijn.
(Murat, opbouwwerker Feijenoord)*

Soms zorgt de eerste lichte gangmakers voor meer gangmakers; ze kennen de straat goed en kunnen makkelijker andere bewoners verhalen. Dit gaat echter niet in alle straten even eenvoudig. Opbouwwerker Murat geeft aan dat in sommige straten in Afrikaanderwijk totaal geen initiatief werd genomen door bewoners. Het opbouwwerk moest hier telkens de groep weer bij elkaar halen en ze activeren.

De gangmakersgroep die uiteindelijk ontstaat, bestaat voor een groot deel uit bewoners die al eerder actief waren, aangevuld met enkele nieuwe bewoners. Het oude kader lijkt echter vrijwel altijd sterk te overheersen. Vaak blijken de gangmakersgroepen geen volledig representatieve etnische afspiegeling te zijn van de straat, terwijl dit wel de bedoeling is van MMS.

Ook Murat streefde ernaar om gemengde gangmakersgroepen te krijgen, maar:

je kunt dat niet afdwingen, of soms niet op dat moment. Dan moet je wachten, of zeggen van “joh we gaan even niet met die groep door” en dan over een jaar of anderhalf jaar of gaandeweg ga je dan manieren zoeken om die groep diverser te maken. En soms kan dat gelijk aan het begin, dat je mensen benadert en zegt van: “joh, zou je ook niet in die gangmakersgroep willen?”. Maar soms kan je het niet afdwingen en moet je het aan de tijd overlaten.

Soms geven opbouwwerkers aan geen problemen te zien in een niet-representatieve gangmakersgroep. Zo bleken in de Keerpuntstraten in Hoogvliet-Noord (Best & Pennings, 2006) de Turkse en Antilliaanse bewoners niet betrokken te zijn bij MMS, terwijl de opbouwwerker aangaf dat de alle bewoners voldoende waren vertegenwoordigd.

Het feit dat de gangmakersgroep niet representatief is, hoeft niet het gevolg te zijn van onwil van het opbouwwerk. In de Oudaenstraat in het Oude Westen was het bijvoorbeeld volgens de ondervraagde opbouwwerker niet eenvoudig om een groep gangmakers bij elkaar te krijgen:

Je hebt natuurlijk altijd al gangmakers gehad die daar al jaren wonen. Eén of twee, en die hebben we gelukkig zo ver kunnen krijgen om weer vertrouwen te krijgen erin. [...] Tegenwoordig moet je natuurlijk al blij zijn als je drie, vier gangmakers hebt.

In vrijwel alle straten wordt gebruik gemaakt van een vast kader bewoners, dat vaak al eerder actief was met Opzoomeren. Nieuwe gangmakers worden meestal via andere bewoners gevraagd. Vanuit het opbouwwerk wordt zelden actie ondernomen om naast het oude kader nieuwe bewoners te rekruteren voor de gangmakersgroep. Vaak “*was het van tevoren al duidelijk wie de trekkers of potentiële trekkers waren in die straat*”, aldus een opbouwwerker uit IJsselmonde.

Wanneer de initiële gangmakersgroep is vastgesteld, wordt door het opbouwwerk en door de bewoners bovendien niet meer verder gezocht naar nieuwe gangmakers, al is er bijna altijd sprake van een vaste, ondersteunende groep. Wel wordt – voornamelijk door de bewoners – vrijwel altijd geprobeerd zoveel mogelijk bewoners aan te trekken voor de activiteiten. In sommige gevallen werd de gangmakersgroep zelfs voorafgaand aan de sociale diagnose van de straat gevormd. In Hoogvliet-Noord bijvoorbeeld, werd het oude Opzoomer-kader – twee autochtone vrouwen – meteen benaderd door het opbouwwerk en is vanuit hen naar andere bewoners gezocht. Veel nieuwe actieve mensen werden echter niet gerekruteerd hierdoor volgens de opbouwwerker:

De mensen die echt in die gangmakersgroep zitten, zijn naar mijn idee toch wel de mensen die vanaf het begin af aan al zeiden van: “nou leuk!”.

Soms lijkt het of er veel nieuwe gangmakers zijn gerekruteerd, maar lijkt dit later tegen te vallen. Aan het Josephplein in het Oude Westen bijvoorbeeld, had het opbouwwerk wel veel nieuwe bewoners enthousiast kunnen maken bij de initiële interviewrondes langs de deuren. Echter, vele bewoners haakten toch weer af zodra er activiteiten moesten worden georganiseerd. Daardoor was men uiteindelijk toch aangewezen op oude kern.

In de ervaring van opbouwwerker Murat (Feijenoord) is een gangmakersgroep waar één bevolkingsgroep domineert niet wenselijk, omdat ze vaak (in eerste instantie) voorbijgaan aan de belangen van de andere bevolkingsgroepen in de straat. Als gevolg daarvan komen de verschillende bevolkingsgroepen nauwelijks naar de activiteiten, laat staan dat ze zich als gangmaker willen inzetten. In Hillesluis was een dergelijke gangmakersgroep actief:

En met die mensen, een klein clubje, was het echt “ons kent ons”, van één bepaalde achtergrond of zoiets. Nou, die gaan dan een jaar of anderhalf jaar aan het werk, met een eigen budget en meer mogelijkheden en dan komen ze het feit tegen dat er ook nog andere mensen in hun straat wonen. Snap je? En die tijd hebben ze dan nodig om dat zeg maar tegen te komen. Natuurlijk weten ze dat al, maar in het georganiseerde verband komen ze dat dan tegen.

In de Keerpuntstraten in Hoogvliet-Noord bijvoorbeeld, bestond de gangmakersgroep ten tijde van het interviewen vrijwel alleen uit autochtone, oudere dames. De groep stelde zich niet open op naar buiten. Hierdoor was de opkomst bij de activiteiten erg laag. De jeugdwerker stelde hierover:

De actievelingen in zo'n buurt waar het gemixt is, waar de mensen gemengd wonen, dus allochtonen/autochtonen; autochtonen die er lang zitten, allochtonen die er net komen wonen. Uhm ja, de autochtonen zetten dan de toon. Die bepalen zo'n beetje wat er wel en niet passend is.

Als gevolg hiervan voelden de allochtone bewoners zich niet thuis bij de MMS-activiteiten en was er nauwelijks participatie.

Het vaste stappenplan van MMS wordt niet altijd aangehouden door de opbouwwerkers. Zo hield opbouwwerkster Lisa (Feijenoord) zich niet altijd aan de protocollen van MMS. Van MMS kreeg ze bijvoorbeeld de opdracht om al bij de eerste interviews in de straat gangmakers te rekruteren. Echter, zij is van mening dat er een groot verschil kan zitten tussen hoe iemand thuis is en hoe ze zich gedragen in de groep. Om die reden heeft Lisa eerst activiteiten georganiseerd om te kunnen observeren hoe alle verhoudingen liggen in de straat en welke taken bepaalde bewoners zouden kunnen verrichten. Lisa:

Want jij kan wel tegen mij zeggen dat je ontzettend goed bent met kinderen, en dat je gangmaker wil worden, maar dan wil ik je eerst wel kinderen om zien gaan! Want dat bleek namelijk ook bij iemand die zei goed met kinderen te zijn, die werd ineens een soort politieagent als ze met kinderen omging.

Vrijwel alle gangmakers die uiteindelijk door Lisa werden gerekruteerd, hadden zich daarvoor nooit eerder actief ingezet voor de buurt. Het ontbreken van een “oud kader” hangt wellicht ook samen met de onorthodoxe werkwijze van Lisa.

In de Heenvlietstraat, Tarwewijk, bestaat de gangmakersgroep uit twee autochtone gangmakers, die samen alles organiseren. Zij waren beiden al actief met Opzoomeren en zijn daarom benaderd door een opbouwwerker van MMS. Willem zegt hierover:

Nou, we deden al mee met Opzoomeren. Het zijn toch meestal dezelfde die de kar trekken. Via Opzoomeren kwamen we toen in contact met de opbouwwerker.

Het gangmakersduo heeft een vaste ondersteunende groep, maar het echte organiseren ligt bij de twee gangmakers. Het gaat hier om een groep van vrijwel uitsluitend autochtone bewoners (behalve de vrouw van Willem, zij is Surinaams), die desgevraagd af en toe ondersteunen. Willem zegt hierover:

In principe zijn wij het samen, maar we krijgen zo nodig wel hulp. Maar in principe zijn wij de gangmakers, wij moeten ermee beginnen want anders gebeurt er niks.

In de Stoppelstraat, Tarwewijk, zijn ook slechts twee gangmakers: Tony (Kaaipverdiaans, 48 jaar) en Tineke (Nederlandse, 51 jaar). Bij de invoering van MMS richtte de opbouwwerker zich op bewoners die al eerder in meer of mindere mate actief waren geweest; er werd dus nauwelijks geprobeerd nieuwe bewoners te bereiken. Zowel Tony als Tineke hadden in het kader van Opzoomeren al meegedaan aan verschillende activiteiten, al waren dit eerder ondersteunende taken dan organisatorische taken.

Tineke had eenmalig meegeholpen met een Kerstfeest georganiseerd vanuit Opzoomeren en Tony had samen met zijn vrouw ondersteund bij verschillende (Opzoomer)activiteiten.

In de Geervlietstraat, Tarwewijk, bestaat de gangmakersgroep uit 6 personen. Binnen deze 6 zijn 4 personen verantwoordelijk voor het welkom heten van nieuwe bewoners in de straat, de zogenaamde “welkomstcommissie”. Deze groep is ook verantwoordelijk voor de organisatie en financiën van de MMS-activiteiten. Respondente Wilma behoort tot deze eerste groep. De overige 2 gangmakers houden zich bezig met promotie, langs de deuren gaan, ondersteunende taken en administratieve werkzaamheden. Respondente Rosa hoort tot de laatste groep en zorgt met name voor promotie voor MMS-activiteiten in de straat (flyers, aankondigingen e.d.). De totale gangmakersgroep is etnisch divers: twee Nederlandse vrouwen, een Hindoestaanse vrouw en man, een Turkse man en een Surinaamse man. Daarnaast is er nog een vaste, ondersteunende groep.

Rosa hoort bij het oude Opzoomer-kader dat al langer actief was in de straat. Wilma is daar later bij gevraagd door één van de gangmakers:

Ik ben betrokken geraakt door de burens een stukje verder. Die buurvrouw kwam altijd aan de deur met de vraag of we ook mee wilden doen. Ze deden al veel langer iets in de straat voor Opzooomeren; daar is het mee begonnen. Toen dacht ik van, ja ze doen altijd hele leuke dingen, laat ik eens een keer gaan helpen. En zodoende ben ik er ingerold. Ben gewoon gestrikt, laat ik maar zeggen.

In de Donkerslootstraat in Feijenoord is de gangmakersgroep vele malen groter; waarvan drie gangmakers geïnterviewd zijn. Het potentieel van de huidige actieve bewoners is grotendeels gebaseerd op de (autochtone) kern die al jaren activiteiten organiseert. Daarnaast zijn dankzij inspanning van de gangmakers en in mindere mate van de opbouwwerker, meer (allochtone) mensen aangetrokken als gangmakers. De huidige gangmakersgroep bestaat uit 11 mannen en vrouwen van verschillende etnische afkomsten: Turks, Marokkaans, Pakistaans en Nederlands. Eerst zat er ook een Arubaanse dame in de groep, maar deze is vanwege tijdgebrek gestopt. De respondenten gaven aan dat ze het liefst weer iemand van deze bevolkingsgroep in de gangmakersgroep willen krijgen, voor een goede afspiegeling van de buurt. Naast de gangmakersgroep is er nog een etnisch gemengde ondersteunende groep bestaande uit ongeveer 10 mensen.

Bij de invoering van MMS zijn huis-aan-huis uitnodigingen verstuurd en is een opbouwwerker langs de deuren gegaan om te vragen om de bewoners zich actief wilden inzetten voor de buurt. Henk (58 jaar), die daarvoor nooit actief was, is naar de bewonersbijeenkomst gegaan en is toen gangmaker geworden. Albert (46) was samen met Jan (66) al wel actief; in eerste instantie door te ondersteunen bij kinderactiviteiten georganiseerd door een groepje vrouwen uit de buurt; later zijn Albert en Jan samen verder gegaan met activiteiten organiseren voor de straat. Zij behoren dus tot het oude kader van actieve bewoners. Dankzij de komst van MMS:

[...] kwam er echt een beetje organisatie in. Toen konden we het groter maken, professioneler maken, proberen meer mensen erbij te betrekken. En daaraan gekoppeld zat een budget ter ondersteuning om dingen te organiseren. Daarvòòr moesten we gewoon langs de deuren voor een vrijwillige bijdrage.

(Albert, 46 jaar)

In de Van Malsenstraat in Feijenoord is de gangmakersgroep op het moment van interviewen niet actief. Wegens onderlinge conflicten tussen twee gangmaaksters is de gehele groep uit elkaar gevallen. Eén van deze twee dames, de Surinaamse Patricia (56 jaar), is respondente. De straat is gelegen aan centraal gelegen pleintje, waar nog drie andere straten aan grenzen. Het plein is eigenlijk niet veel meer dan een grote voetbalkooi, waar veel kinderen aan het spelen zijn overdag. In de Van Malsenstraat speelt duidelijk een andere problematiek dan in de overige straten waar interviews gehouden zijn. De straat bevindt zich lager op de Straatladder. Er is een laag niveau van onderling contact, er worden weinig activiteiten georganiseerd en er lijkt veel overlast te zijn van kinderen en jongeren. Steeds meer werd er gebruik gemaakt van de voetbalkooi die een centrale plaats inneemt in de buurt. Niet alleen de jongeren uit de eigen omliggende straten kwamen naar deze plek, ook allerlei jongeren van buiten de wijk zorgden volgens de respondente voor veel overlast:

Ze komen met de auto, halen hun bal uit de auto en rammen tot 1 uur, 2 uur, 3 uur! En als jij moet werken en je slaapt aan de straat kant, nou dan kun je niet slapen!

Als gevolg van de (jeugd)overlast in de Van Malsenstraat, Feijenoord, is respondente Patricia ongeveer vier geleden begonnen met brieven schrijven naar de deelgemeente. Zij was daarvoor nooit eerder actief in haar straat of buurt. Naar aanleiding van haar brieven heeft de deelgemeente uiteindelijk hogere hekken en andere speelelementen geplaatst. Dit had echter zonder overleg met de buurtbewoners plaatsgevonden en bleek niet volgens de wensen van Patricia te zijn. Ze besloot vervolgens om handtekeningen te verzamelen en tevens enkele bewoners bij elkaar te krijgen om zich in te zetten voor de verbetering van de buurt. Er ontstond daardoor een zogenaamde “Pleincommissie”, bestaande uit vijf vrouwen van Surinaamse afkomst. Patricia betreurt het zeer dat de actieve bewonersgroep enkel uit Surinaamse vrouwen bestaat:

Alleen, het is vijf personen, maar dan alleen van Surinaamse afkomst. En dat willen we niet want het is een multiculturele buurt, dus we willen het ook multicultureel. We willen en een Turk, en een Marokkaan, en een Hollander, een Antiliaan, zo willen we dat.

Patricia heeft – zonder veel succes – geprobeerd om de groep meer multicultureel te maken, onder meer door de groep samen te voegen met een uitsluitend Marokkaanse gangmakersgroep uit een nabijgelegen straat. Via MMS ontving de Pleincommissie een straatbudget voor activiteiten in de straat en het opstellen van straatregels. De organisatie van de MMS-activiteiten kwam echter niet goed van de grond; met name door onenigheid in de Pleincommissie hetgeen leidde tot het uiteenvallen van de gangmakersgroep, maar ook omdat bewoners eigenlijk liever eerst de jeugdoverlast opgelost wilden zien. Door conflicten over de invulling van de te organiseren activiteiten ontstond ruzie tussen twee vrouwen van de gangmakersgroep.

Niet alleen in de Van Malsenstraat waren conflicten binnen de gangmakersgroep; ook in andere straten wordt meerdere malen door opbouwwerkers en door bewoners melding gemaakt van conflicten en spanningen, soms leidend tot het uiteenvallen van de gehele groep. In Hordijk in IJsselmonde, kregen de twee hoofdgangmaaksters bijvoorbeeld ruzie in de privésfeer, waardoor uiteindelijk de gehele gangmakersgroep uiteen viel en er nog maar één hoofdgangmaakster overbleef.

6.5 Overige bewoners

Wanneer de gangmakersgroep gevormd is, is het aan deze gangmakers zelf om andere bewoners actief te maken. In de praktijk lijkt dit echter vooral neer te komen op het uitnodigen van mensen voor activiteiten, niet zozeer om ook gangmaker te worden. Bij het activeren van bewoners lijkt een persoonlijke aanpak cruciaal te zijn. Opbouwwerker Mark geeft aan dat in principe iedereen altijd twee keer persoonlijk wordt uitgenodigd voor een activiteit. Het werkt volgens hem niet om alleen een folder in de bus te doen; deze worden simpelweg niet gelezen. Ook volgens gangmaakster Rosa uit de Geervlietstraat is een persoonlijke aanpak essentieel bij het betrekken van straatbewoners van verschillende culturen. Zonder een persoonlijke aanpak waarbij je mensen telkens persoonlijk benaderd voor activiteiten en interesse blijft tonen, zal de opkomst en betrokkenheid bij de buurt volgens haar niet kunnen toenemen.

In de meerderheid van de straten wordt door de bewoners en de opbouwwerkers geconstateerd dat de deelname aan MMS-activiteiten aan het stijgen is.

Margriet uit de Heenvlietstraat stelt hierover:

[...] wij zijn zeg maar de oliedruppel, maar dat is wel een olievlek aan het worden. Je merkt wel dat, als we iets gaan doen, dat er heel veel mensen in de straat wel spontaan helpen. Je hoeft niet meer te bedelen zeg maar. En dat geldt ook voor andere nationaliteiten, want die helpen ook gewoon mee. Want dat blijft altijd wat moeilijk, ik weet niet wat dat precies is. Als wij nu iets organiseren, en we doen bij iedereen een briefje in de bus, dan komen er heel veel mensen. Dat is dus niet meer het komen bedelen nee.

Vaak zijn dit bewoners die eerst sceptisch stonden tegenover MMS, maar later toch de positieve kanten hiervan inzagen. Vooral bij ‘nuttige’ activiteiten als het bijhouden van tuintjes en het schoonhouden van de straat lijkt een stijging merkbaar. Tineke uit de Stoppelstraat:

We gaan bijvoorbeeld ook wel eens de straat schoonvegen. Vegen doen we dus ook, maar nu dan even niet met dit weer. Toen we daarmee begonnen, had je mensen die niet meededen en zoiets hadden van “stelletje achterlijken, staan ze daar een beetje te bezemen en het onkruid uit de stoep te halen!”. En die dan toch de maand daarna ook met een bezem in de handen staan, maar ook meedoen, weet je wel!

In elke straat zijn er bewoners(groepen) die niet participeren; welke bewoners dit zijn loopt sterk uiteen. Soms worden bepaalde bevolkingsgroepen genoemd; zoals Turkse bewoners of Antilliaanse bewoners. Andere bewoners geven juist aan de allochtone groepen meer participeren dan autochtone bewoners, zoals Wilma in de Geervlietstraat:

Niet iedereen komt hoor, ze beloven het wel, maar... [...] De buitenlandse mensen komen vaak nog wel eerder naar buiten in principe, als de Nederlandse mensen. Vind ik hoor! De buitenlandse mensen vinden het ook leuk om een beetje contact te hebben met ons natuurlijk.

Opbouwwerker Mark vindt vooral de afwezigheid van de Surinaamse bewoners bij MMS opvallend, aangezien ze volgens hem de grootste bevolkingsgroep in de Tarwewijk vormen. Mark is van mening dat de oorzaak hiervan ligt in het feit dat de Surinaamse bewoners hun netwerken buiten de Tarwewijk hebben:

Ja, in de statistieken ben ik altijd weer verbaasd als ik lees dat de grootste allochtone bevolkingsgroep van Surinaamse afkomst is in deze wijk. [...] Er is hier weinig Surinaamse infrastructuur, zowel op sociaal als fysiek; we hebben hier niet zo erg veel toko's, er zijn nagenoeg geen zelforganisaties van Surinamers. Terwijl, als je de Maas over zou zwemmen, kom je ze wel tegen. En als je nou vraagt: "Waar doe je nou je ding?" - in verenigingen enzo - dan zie je dat die mensen allemaal die Maas overgaan.

De reden waarom sommige groepen niet meedoen volgens de respondenten, is omdat ze "asociaal" zijn, vanwege culturele verschillen of als gevolg van een taalbarrière. Vooral de laatste twee worden vaak genoemd als drempel voor participatie. Over de culturele verschillen stelt Albert uit de Donkerslootstraat:

Want de oude kern is toch vaak Hollands van oudsher. Omdat dat bij ons in onze genen zit, dat verenigingsleven, daar zijn we mee opgegroeid. Je probeert zoveel mogelijk mensen van buitenlandse afkomst eigenlijk toch ook te interesseren voor het verenigingsleven en dat is gewoon erg moeilijk. [...] En weet je wel, je moet er dus ook begrip voor hebben dat het niet in hun cultuur zelf zit en bij ons wel. Wij zijn er mee opgegroeid, dus je hebt wat over voor de straat. Automatisch al in het verenigingsidee. En om datzelfde over te brengen, ja dat is moeilijk. Het is niet onwil, maar het is de onwetendheid. Onbekend is onbemind, dus dat doen ze gewoon niet uit zichzelf.

Ook Patricia uit de Donkerslootstraat merkt dat de drempel voor sommige bewoners erg hoog is om te participeren in de straat:

De drempel is hoog! Dat is het. En als ze eenmaal overgehaald zijn, dan gaat het goed. Je moet het laagdrempelig houden en zorgen dat iedereen mee wil doen. Ik concludeer dat vanwege de onbekendheid, te hoogdrempelig, mensen durven niet, weet je wel? Als ze eenmaal de gelegenheid krijgen om mee te doen, eens, dan zal dat ook wel zo blijven. Maar niet iedereen is even open.

Deze afwachtende houding van de bewoners is volgens Patricia te wijten aan het feit dat er nog steeds veel overlast in de buurt is. Volgens haar moeten de opbouwwerkers ervoor zorgen dat eerst de situatie in de buurt verbetert voordat MMS zinvol zal zijn:

Maar mijn grootste wens is dat het met die voetbalkooi helemaal geregeld wordt. Want als dat is gebeurd, kunnen we ook over andere dingen praten en denken. Want als dat goed zit, dan ben ik ervan overtuigd dat mensen samen met Opzomer Mee heel veel kunnen realiseren.

Vervolgens is het volgens haar essentieel dat vanuit MMS niet alleen de actieve groep wordt benaderd, maar dat de hele buurt op de hoogte wordt gesteld. Hierdoor weet iedereen wat er speelt in de buurt en raken misschien meer mensen gemotiveerd om zich in te zetten voor hun buurt.

Wanneer bepaalde etnische groepen oververtegenwoordigd zijn in de gangmakersgroep, kan dit ook als drempel gelden om mee te doen. In de 1^e en 2^e Staringstraat in Spangen werd door het opbouwwerk geprobeerd om Turkse en Marokkaanse bewoners te betrekken bij MMS. Dit bleek in de praktijk echter lastig, omdat alle activiteiten – dankzij een louter Antilliaanse en Surinaamse gangmakersgroep – gedomineerd werden door Surinaamse en Antilliaanse bewoners. De opbouwwerkster meende dat het niet eenvoudig was om de Turkse en Marokkaanse bewoners meer te betrekken bij MMS:

De activiteiten die nu georganiseerd worden sluiten niet geheel aan bij hun culturele achtergrond. [...] Als die Marokkaanse of Turkse of andere doelgroep hun identiteit ook willen in die straat, eigen muziek of eigen gewoonte van eten, maar dan heb je die andere weer weg!

In sommige straten heerst volgens opbouwwerker Mark bovendien een echte roddelcultuur, wat tot conflicten en uitsluiting van bepaalde bewoners kan leiden. Sommige bevolkingsgroepen hebben het volgens Mark bijzonder zwaar in een dergelijke straat. Vooral Somalische alleenstaande moeders zijn vaak mikpunt van roddels en worden niet geaccepteerd in deze straten.

Deze groep is volgens opbouwwerker Mark extra kwetsbaar, vanwege hun zwakke maatschappelijke positie en de problemen die ze vaak hebben:

Maar ja he, een Somalische vrouw is ongewenst. Andere gewoontes, enzovoorts enzovoorts. Somaliërs zijn erg kwetsbaar in zo'n buurt. [...] Die Somalische lukt het niet - die heeft veel meer kinderen, veel meer problemen ook hoor - maar die lukt het niet om zich zodanig te manifesteren dat ze geaccepteerd wordt. Ik ken drie Somalische vrouwen en zij hebben allemaal problemen, maar ik geef het je te doen in zo'n omgeving, want het is echt niet te geloven.

Over het algemeen respecteren de respondenten de keuze van mensen die niet willen doen met MMS, zoals Willem uit de Heenvlietstraat aangeeft:

Er zijn er ook die zeggen "ik vind het leuk dat er iets gebeurt, maar ik kijk wel gewoon uit mijn raam." En dat moet je respecteren. En dat was ook zo met de allochtone mensen. Nu zie je dat er steeds meer mensen mee gaan doen. Je kan niemand iets dwingen, je moet het respecteren.

Sommige bewoners geven aan het wel zeer te betreuren wanneer men niet meedoet. Rosa uit de Geervlietstraat:

Ja, ik vind het wel jammer want de straat is van iedereen gezamenlijk en als iedereen er de schouders onder zet, en met elkaar toch zorgt dat het leefbaar is, dat het veilig is, denk ik dat er ook weinig criminaliteit zou zijn, weinig ingebroken zou worden.

In andere gevallen blijkt juist dat er (zeer) negatief wordt gekeken naar bewoners die niet mee willen doen met de activiteiten van MMS. Tony uit de Stoppelstraat bijvoorbeeld vindt bewoners die hij niet heeft kunnen overhalen "slechte mensen":

Ja kijk, je hebt goede mensen en je hebt slechte mensen. Dus ja, meestal als je komt bij de slechte mensen zeggen ze: "nee, ikke niet!". Terwijl het heel makkelijk is om met zoiets mee te doen natuurlijk. [...] Want als mensen denken: ik trek me terug, niets mee te maken; dat is niet goed.

In de Donkerslootstraat in Feijenoord loopt grofweg een scheiding tussen een actief deel van de straat en een niet-actief deel. De gangmakers spreken over wij en zij om de andere, minder actieve kant van de straat aan te duiden. Ook worden deze bewoners meerdere malen aangeduid als “asociaal”, vooral wanneer de niet-actieve bewoners zich niet aan de gangbare normen en waarden houden (voornamelijk met betrekking tot huisvuil en geluidsoverlast). De respondenten zien zichzelf als toleranter en socialer. In het bijzonder blijkt een aantal overlastgevende Antilliaans/Arubaanse gezinnen een punt van zorg en irritatie te zijn:

Voor de Arubaanse dame die we eerst in de groep hadden, hebben we niemand in de plaats gekregen uit diezelfde groep. Er wonen er wel maar daar is wat moeilijker contact mee te maken omdat ze toch een beetje anders denken. Een beetje onverschilliger en een beetje minder sociaal. De mensen waar we hier de meeste problemen mee hebben is, dacht ik, een Arubaans gezin: moeder, kinderen. Die bewonen 2 huizen en zorgen voor overlast. Ja, de een ervaart dat als veel last, de ander als een beetje last. Ze doen niet mee en lopen een beetje te lachen om wat je doet, ze nemen ons niet serieus (Henk, 58 jaar).

Het lijkt er op dat MMS in de Donkerslootstraat vooral wordt toegepast om het gedrag van buurtbewoners te reguleren en aan te passen naar de norm van oude kern van de gangmakers. Dit blijkt vooral uit het feit dat Albert en Jan het verkeerd plaatsen van huisvuil zeer zwaar opnemen en de afvalcontainers met argusogen in te gaten houden om “overtreders” op te sporen. Albert spreekt ook over het “opvoeden” van nieuwe bewoners naar wat de gangmakersgroep als acceptabel, normaal gedrag ervaart:

Er komen wel telkens nieuwe families bij, dus dat zijn nieuwe mensen. Dus die mensen moet je ook weer een beetje op gaan voeden in de straat. Ja, daar komt het wel op neer! Door [...]Je merkt op een gegeven moment als er weer nieuwe mensen zijn, dan flikkeren ze weer wat naast de container. Er staan er nu ook weer twee naast! Er zijn weer nieuwe bewoners en ze flikkeren er weer wat naast!

Allochtonen groepen lijken tot slot minder te participeren in vergaderingen en bijeenkomsten dan autochtonen. Een opbouwster uit Hoogvliet-Noord stelde bijvoorbeeld dat de Antilliaanse bevolkingsgroep weinig leek te voelen voor de vergaderactiviteiten en andere overlegbijeenkomsten van MMS.

Als reden hiervoor gaf de opbouwwerker de volgende verklaring:

Voor een feestje zijn over het algemeen wel de Antillianen te vinden. In alle buurten is het juist makkelijk om ze erbij te krijgen. Het is wat minder makkelijk om ze zo'n saaie Opzoomerbus in te krijgen en dan te gaan praten over de buurt. Ik denk dat dat gewoon niet zo erg aanspreekt. Ze leven ook heel anders. [...] En Antillianen denk ik, leven gewoon wat makkelijker. Wat interesseert hun dat nou dat die heg daar zo hoog staat! Die hebben wat minder klachten over het algemeen.

Ook Lisa, voormalig opbouwwerkster in de etnisch gemengde Andriesflat in Feijenoord merkte dat allochtone bewoners massaal afhaakten bij vergaderingen.

6.6 Mate van interetnisch contact

In de actieve straten is meestal al een bepaald basisniveau van contact aanwezig, ook tussen allochtone en autochtone groepen onderling. In de meest actieve straten geven de bewoners veelal aan dat er niet meer contact is ontstaan door MMS, dat was er immers al. Wel geven sommige respondenten aan dat het contact soms minder oppervlakkig is geworden, al zijn er ook veel respondenten die alleen oppervlakkige contacten onderhouden.

In de Heenvlietstraat, de Stoppelstraat en de Donkerslootstraat was het niveau van interetnisch contact al redelijk hoog en heeft MMS hier nauwelijks verandering in gebracht. Volgens Lub (2005) bleef het toegenomen contact in de Heenvlietstraat beperkt tot de gangmakersgroep en de vaste ondersteunende kern. Bovendien had dit contact alleen betrekking op MMS; er werden geen duurzame, diepgaande contacten opgebouwd. Binnen het interetnisch contact dat de actieve bewoners hadden, merkten ze op dat vooral de allochtone vrouwen lastig te benaderen zijn (Lub, 2005:47-49).

Volgens Tony uit de Stoppelstraat is interetnisch contact de oplossing om de Tarwewijk in een positief daglicht te stellen. Volgens hem zou iedereen mee moeten doen aan MMS, zodat alles gezelliger wordt en alle vooroordelen over Charlois en in het bijzonder de Tarwewijk kunnen worden weggenomen:

De meeste mensen die iets verkeerd zeggen, zijn mensen die niet meedoen. Want als je meedoet, dan weet je het.

In de Geervlietstraat groette men elkaar voor MMS sowieso al, maar is er volgens beide respondenten Wilma en Rosa wel diepgaander onderling contact ontstaan. Rosa benadrukt hierbij dat dit proces niet vanzelf gaat:

Je moet er wel moeite voor doen. Want als je kennis hebt gemaakt, ze hebt betrokken bij een activiteit, dan stopt het daar niet bij. Je moet met ze in gesprek blijven, belangstelling tonen voor elkaar. Dus als je buiten bent, ga je niet alleen van: "Hallo, leuk dat je er bent.", nee, je maakt een praatje, vraagt wat door. Wat doe je, hoe vind je het hier, wat zou je anders willen? Ze activeren dat ze ook iets actiefs doen. Dat is ook meer betrokken dan alleen "he, leuk dat je er bent" en klaar. Dat werkt niet, dat is te oppervlakkig.

Onder de respondenten van de Donkerslootstraat zijn de meningen wat verdeeld over in hoeverre de theeterrassen bijdragen tot meer contact met andere straatbewoners. Volgens Albert is het een goede methode om alle buurtbewoners aan te kunnen spreken; je kunt immers letterlijk niet om het theeterras heen op de stoep. Henk is van mening dat nog steeds niet alle buurtbewoners hiermee worden bereikt:

En dan proberen we wat mensen te spreken, dus voorbijgangers een kop thee, kop koffie, wat te eten aanbieden en dan probeer je een praatje te maken. Maar het lukt niet altijd, het zijn vaak dezelfde mensen die komen.

Van de drie respondenten in de Donkerslootstraat, geeft alleen Henk aan dat hij meer contacten met buurtbewoners heeft gekregen door MMS. De aard van deze contacten zijn echter vrij oppervlakkig van aard:

Vaak is het wel ietsje meer dan groeten maar het is niet zo dat je bij elkaar over de vloer komt.

In de Van Malsenstraat in Feijenoord heeft respondente Patricia door haar handtekeningactie om de overlast aan te pakken met verschillende bewoners in contact gekomen, maar van meer dan oppervlakkig contact is geen sprake. In de buurt wonen verschillende bevolkingsgroepen, die in principe redelijk op zichzelf zijn. Patricia heeft zelf een verbetering in het onderling contact gemerkt, al is dit wel op laag niveau:

Er zijn hier heel veel Turken en Marokkanen, enkele Surinamers en enkele Hollanders. Desondanks gaat dat goed, want ik heb gemerkt dat ik gewoon goed contact heb met de Turkse burens. Je praat met elkaar, voor de deur. Je merkt dat dat wel gaat. Dus dat gaat de goeie kant zeker op.

6.7 Effecten van MMS

In de meeste straten is dankzij MMS het onderling begrip in meer of mindere mate toegenomen, door nadere kennismaking en interetnisch contact. Verschillende bewoners geven aan dat ze meer inzicht hebben gekregen over culturele achtergronden, gebruiken en tradities dankzij de (culturele) MMS-activiteiten. Volgens Wilma uit de Geervlietstraat zorgt de vertegenwoordiging van allerlei bevolkingsgroepen bij MMS ervoor dat er automatisch meer onderling begrip ontstaat voor elkaars culturele gewoonten en gebruiken:

Je leert ook veel van elkaar. Zoals met het Suikerfeest, joh die dingen wisten wij allemaal niet. Of dat Lichtjesfeest, wie weet dat nou? [...]Maar ik moet eerlijk zeggen, nu door al die verschillende culturen hier, krijg je toch meer mee van alle culturen om je heen weet je, dat je meer dingen snapt. Dat je anders wel eens dacht van uh "nou!". [...]Nou, met die culturen, wat het Suikerfeest inhoudt bijvoorbeeld, wat ze daar aan doen, de Ramadan. En ook besnijdenis, want het vrouwtje van hiernaast heeft allemaal foto's van de besnijdenis van haar zoontje. Echt mooi om te zien. En waarom dat gedaan wordt, dat leer je dan.

Wilma stelt dat de Turkse bevolkingsgroep met name vaak ontoegankelijk is. Dankzij MMS is dit volgens haar beduidend verbeterd:

Je zegt veel gauwer dag tegen elkaar, maakt veel gauwer een praatje. Want vaak trekken de Turkse mensen ook zeer zeker naar elkaar toe. En ze zijn vaak ook heel slecht verstaanbaar, daardoor ook.

Maar ik moet zeggen, de Turkse mensen hier in de straat, nou echt, als je één van die vrouwtjes hoort praten! Nou die praat nog platter Rotterdams als ik!

Sommige bewoners geven echter aan dat het toegenomen onderling begrip niet de verdienste is van MMS. Willem uit de Heenvlietstraat:

Nou, ik geloof daar niet zo in. Je moet al begrip voor elkaar hebben voordat je met z'n allen bij elkaar wil komen. Je moet gewoon openstaan voor elkaar. Als je niet openstaat voor een andere cultuur, dan ben je toch klaar?(Willem)

Ook Henk uit de Donkerslootstraat lijkt wat cynisch te zijn over de effecten van MMS. Hij is van mening dat MMS überhaupt geen werkelijk onderling begrip kan bewerkstelligen, maar dat het wel kan zorgen dat mensen toleranter zijn ten opzichte van andere culturen:

Alleen ik denk dat mensen zich meer beheersen. Dat ze minder fel zijn tegen anderen. Hoewel hier nooit veel sprake is geweest... uh, ja, er was een periode dat deze straat nog allemaal Hollandse bewoners had, dat is heel lang zo geweest. En in het begin zijn er dus wat mensen verhuisd, waardoor buitenlandse mensen hier kwamen en daar hebben zich wat bewoners aan geërgerd en zijn verhuisd. En nu stabiliseert zich dat, en de mensen die zijn blijven wonen, die zijn toleranter geworden. En die zien niet alleen een buitenlander, die zien een mens (Henk, 58 jaar).

Soms wordt het verbeteren van de leefbaarheid en het onderhoud van de buurt al gezien als positief effect van MMS op zichzelf, ook al is het interetnisch contact niet toegenomen. Een opbouwwerker in de Oostervantstraat in het Oude Westen vond dat er een positieve werking was uitgegaan van MMS, vooral op het gebied van sociale controle door een verbetering van het onderhoud van de buurt:

Ik vind in de straten waar wij actief bezig zijn met MMS, uh de straten meer zijn gaan bloeien. Mensen gaan er meer opletten. Niet zozeer dat ze elkaar gaan groeten, maar wel dat de straat schoon en heel en netjes blijft. Dat is mij wel opgevallen, dat mensen ook meer alerter gaan zijn: dat als er iets niet pluis is in de straat dat er al gauw naar de wijkagent gevraagd wordt. En dat ze hier vaker naar binnen lopen, want dat had je eerst niet.

Mensen hadden zoiets van: nou uh ik heb een huisje in de straat en daar hou ik het bij, zolang ze het maar niet voor mijn neus doen. De betrokkenheid is groter geworden in de straat.

Opbouwwerkster Lisa is zeer kritisch, maar merkt op dat er toch wat verbetering in het interetnisch contact heeft plaatsgevonden. De vraag is volgens haar echter, of de verbeteringen in de onderlinge contacten tussen bewoners wel voldoende en blijvend van karakter zijn:

MMS heeft ook goede dingen hoor! En in een ander aspect is er ook wel degelijk wat verbeterd in de onderlinge contacten, maar ik weet niet of ik daar nog heel veel uit kan krijgen. Ja, als ik er zelf blijf om af en toe weer eens bij mensen langs te gaan van 'joh, wat ga je volgende week voor leuks doen?' Maar uhm, ik weet niet hoe het er over een paar jaar aan toe is.

Lisa betreurt het dat ze via het reguliere opbouwwerk – waar ze nu werkt – niet meer zomaar langs kan gaan bij de bewoners van de Andriesflat. Ze verwacht daarom dat het contact dat ze had opgebouwd met de bewoners sterk zal afnemen, omdat alleen *face-to-face* contact leek te werken, onder meer vanwege taalbarrières:

En een heleboel van die bewoners bellen niet omdat ze te slecht Nederlands spreken. En dan is dat 'live' veel gemakkelijker, want dan kunnen ze er een kind bijhalen om te vertalen of met gebarentaal. Somalische vrouwen bijvoorbeeld zullen mij niet bellen. En niet omdat zij mij niet willen bellen, maar omdat ze heel bang zijn dat ik ze niet begrijp. En ze zien mijn gezicht ook niet dan. Je kunt het contact ook via een paar mensen laten lopen, maar daar ben ik ook geen voorstander van, want dan geef je ze teveel verantwoordelijkheid.

Er lijken naast positieve klanken tegelijkertijd ook voldoende aanwijzingen te zijn dat MMS negatieve effecten kan genereren. Zo kunnen ook juist tegenstellingen aan het licht komen en kunnen conflicten tussen gangmakers onderling en met andere bewoners ontstaan. Wanneer tegenstellingen worden uitgesproken, kan intolerantie toenemen en is soms ingrijpen van het opbouwwerk vereist om de gemoederen te sussen. Opbouwwerkster Lisa vertelt bijvoorbeeld over ruzies die ontstonden over bewoners die niet (vroeg) mee wilden doen met het ophangen van WK-versieringen.

De mensen die niet mee wilden doen werden volgens Lisa door de actieve groep bestempeld als “asociaal”. Dit conflict over WK-versieringen is vervolgens behoorlijk geëscaleerd:

In een bepaalde Opzoomerstraat zijn ze tijdens het WK daardoor echt met elkaar op de vuist gegaan. En dat liep op tot daadwerkelijke aangiftes van mishandeling bij de politie. En die ruzie ging dus letterlijk over WK slingers. Want dan willen sommige enthousiastelingen die slingers 2 maanden van tevoren ophangen. En die maken een ontzettende teringherrie als het een beetje waait. En dan zeggen andere mensen: “ik wil wel meedoen met het WK, samen voetbal kijken, maar laten we een week van tevoren beginnen”. En bij mensen die hun ziel en zaligheid in het Opzoomeren hebben gelegd, kan dat dus volstrekt verkeerd vallen.

Andere gevallen van uitsluiting heeft Lisa meegemaakt in een straat in Kralingen, waar de tuintjes zouden worden opgeknapt. De Turkse bevolking voelde echter niet veel de typisch Nederlandse geraniumplanten. Dit leidde tot wrijvingen bij de autochtone bevolking, wat uiteindelijk leidde tot uitsluiting van de Turkse bevolkingsgroep bij de activiteiten:

Want ik heb een straat in Kralingen meegemaakt, waar veel Hollanders en allochtonen woonden. En allochtonen houden gewoon niet van geraniums! Die willen kruidenplanten, uien of kruiden, als ze al aan een voortuintje doen. Toen hadden we plantjes van Gemeentewerken, nou, dat heeft een hoog geraniumgehalte. Als dat niet aansluit bij de wensen van alle bewoners, werkt dat uitsluitings- en intolerantie bevorderend. En dan krijg je “zie je wel, die Turken, die doen niet mee!” en “zie je wel, dat ze niet integreren”.

Een ander voorbeeld van negatieve effecten van MMS die Lisa noemt, is de Heerjansweg in Feijenoord. In die straat wonen zowel een grote autochtone groep als een grote Hindoestaanse groep. Deze twee bevolkingsgroepen leefden volgens Lisa al jarenlang relatief vreedzaam samen.

Echter, door de interviews van MMS kwamen de wensen en ergernissen van beide bevolkingsgroepen plotseling op tafel waardoor twee kampen ontstonden:

Dan komt dus op papier te staan wat die Hindoestanen niet willen en wat die Hollanders niet willen, en dan haal je het conflict in huis. [...] En dat komt mede door MMS, want op het moment dat je zegt: 'dit is een MMS-straat geworden en ik wil iedereen interviewen en dan gaan we eens kijken of we hier in de straat de boel wat leuker kunnen krijgen', schep je toch verwachtingen bij mensen. En die mensen voelen zich dan ook gesteund, ze komen in contact met bewoners die hetzelfde vinden. Want eerst klaagden ze alleen nog in hun eentje bij de wijkagent of bij het opbouwwerk, maar nu ontstonden er groepen!

Ook kan het voorkomen dat er tussen gangmakersgroepen uit verschillende straten conflicten ontstaan. Zo was er bijvoorbeeld ruzie tussen de gangmakers van de Heenvlietstraat en de Geervlietstraat omdat de laatste geen MMS-geld wilde geven voor een gezamenlijke activiteit van gangmakersgroepen uit verschillende straten. Ze wilden echter wel deelnemen aan de activiteit. Dit leidde tot grote irritatie bij het gangmakersduo van de Heenvlietstraat. Margriet zegt hierover:

Toen hebben we dus via een vergadering iedereen bij elkaar geroepen en de vraag gesteld: wil iedereen wat Opzoomer-geld inleveren? 75 euro volgens mij. Als iedereen dat doet, en we leggen het allemaal op tafel, dan hebben we dus een leuk bedrag en kunnen we daar iets mee doen. Maar er was 1 straat die zei: Nee, dat geld is voor de straat en niet voor het plein. Tja, dan ben je klaar! Het is of met z'n allen, of helemaal niet.

Opbouwwerker Murat merkt positieve effecten van MMS op interetnisch contact. Dankzij MMS-opbouwwerkers is de overlast van Marokkaanse jongeren in de Afrikaanderwijk volgens hem zichtbaar afgenomen. Dankzij MMS is er dus een verbetering opgetreden, ook is dit volgens Murat slechts een kleine stap in het geheel. Murat is zeer positief over MMS. Volgens hem is het uitermate geschikt voor de wijken in Feijenoord omdat het een basis legt voor onderling contact.

Hierbij doelt Murat vooral op laagdrempelige afspraken:

En het is uitermate geschikt volgens mij voor wijken als Feijenoord en vergelijkbare, omdat MMS enerzijds het transformatieproces versnelt om dat nieuwe evenwicht te vinden, maar ook een soort van gemeenschappelijke basis legt voor, een fundament legt, een bodem waar iedereen baat bij heeft. Heel laagdrempelige afspraken. Ik denk dat iedereen, of het nu rijk, arm, groen, geel is, iedereen wil dat zijn straat schoon is, weet je wel? Mensen hoeven niet elke dag bij elkaar op bezoek te komen, maar dat je op zijn minst elkaar gedag zegt op straat. In die zin ben ik wel positief. En doordat er dus een gemeenschappelijke laagdrempelige bodem gelegd wordt, wordt het ook makkelijker om te communiceren tussen verschillende mensen. Een soort gemeenschappelijke, non-verbale taal. Dus in die zin ben ik erg positief.

Soms kan MMS leiden tot frustratie onder buurtbewoners, vooral wanneer er veel initiatief wordt verwacht van hen, maar overheid en lokale instellingen het laten afweten. Ook woningcorporaties zouden weinig verantwoordelijkheid willen nemen:

Er wordt van alles van de bewoners verwacht, maar er ligt geen verantwoordelijkheid bij de overheid en bij de woningbouwcorporatie, wat dat betreft is het te veel eenrichtingsverkeer. En had ik daarvoor nog in Andriesflat veel meer gekund als er een veel grotere verantwoordelijkheid bij Vestia had gelegen. En is het mij uiteindelijk wel gelukt om Vestia in een aantal zaken mee te krijgen, maar op hun verantwoordelijkheid als huisbaas laten ze het op een aantal vlakken nog steeds heel erg afweten, qua onderhoud en klachtenafhandeling. (Lisa)

Ook Lub (2005) vond gefrustreerde bewoners: zij voelden zich niet serieus genomen door lokale instellingen en vonden dat het opbouwwerk zich te strak vasthield aan het stappenplan van MMS, zonder op concrete resultaten aan te sturen. De gangmakers voelden zich niet serieus genomen en leken geen erkenning voor hun inspanningen te krijgen. Dit leek volgens Lub een groot effect te hebben op de gevoelens van de gangmakers en overige bewoners.

6.8 Samenvatting

De activiteiten die in de verschillende straten worden gehouden kennen verschillen, maar ook overeenkomsten. Activiteiten kunnen worden onderscheiden in een aantal categorieën: zo kunnen ze gericht zijn op het creëren van verantwoordelijkheid voor het zelf schoon en leefbaar houden van de straat; op de meer Opzoomerige, leuke straatactiviteiten om contacten tussen bewoners te bevorderen; of specifiek op het stimuleren voor interetnisch contact en begrip voor elkaars culturele achtergrond.

Wanneer een straat zich hoger op de Straatladder bevindt en/of een traditie kent van straatactiviteiten, worden meestal meer activiteiten georganiseerd en zijn dit vaak Opzoomeractiviteiten of specifieke interculturele activiteiten. In deze straten is meestal al een redelijk niveau van leefbaarheid aanwezig en wordt niet alleen ingezet op het schoon en veilig houden van de straat. Wanneer een straat laag op de Straatladder staat, worden de activiteiten meestal wel beperkt tot het verbeteren van de leefbaarheid en draagvlak te creëren voor eigen verantwoordelijkheid van bewoners. In de Van Malsenstraat in Feijenoord bijvoorbeeld, was sprake van weinig interetnisch contact en burgerparticipatie. De activiteiten die werden georganiseerd richtten zich op laagdrempelige basisaspecten zoals het schoonhouden van de buurt en zorgen dat geluidsoverlast werd verminderd. MMS leek in de straten die laag op de Straatladder stonden vooral bij te dragen aan het schoon en leefbaar maken van de directe woonomgeving. In deze straten was echter weinig animo onder bewoners voor Opzoomeractiviteiten, door het gebrek aan sociale cohesie en onderlinge menging.

In actieve straten zoals de Heenvlietstraat en de Geervlietstraat in de Tarwewijk echter, waren er naast activiteiten gericht op het verbeteren van leefbaarheidsaspecten ook veel activiteiten gericht op het gezellig samenbrengen van bewoners, elkaar beter leren en activiteiten voor de kinderen organiseren. In deze straten, die zich hoger op de Straatladder bevonden, was onder bewoners veel meer animo voor deze activiteiten. In de Donkerslootstraat (Feijenoord) was de rol van MMS zelfs slechts beperkt tot het bieden van meer budget en een professionelere aanpak voor de al aanwezige traditie van uiteenlopende activiteiten in de straat. De activiteiten waren daar met andere woorden al aanwezig.

De activiteiten konden sterk uiteenlopen en zich richten op specifieke kenmerken van de straat, maar bepaalde activiteiten kwamen in vrijwel alle straten voor. In vrijwel alle straten vonden interculturele ontmoetingen plaats, meestal in de vorm van gerechten koken uit de eigen cultuur en deze laten proeven door andere bewoners. Deze interculturele activiteiten leken ook in alle straten door bewoners en opbouwwerk als zeer positief te worden ervaren. De opkomst bij deze activiteiten was altijd erg hoog en etnisch zeer gemengd. In tegenstelling tot de eigen bevindingen, bleek uit de interviews van Best en Pennings (2000) dat het interculturele eten ook negatief kon werken op interetnisch contact: er ontstond ruzie omdat sommige bewoners eten uit bepaalde culturen niet wilden proberen.

Ook werden vaak straatbarbecues met een aparte halal-afdeling gehouden. In het algemeen zijn opbouwwerkers en bewoners hier positief over, al maakten enkele bewoners wel de kanttekening dat ondanks een hoge opkomst toch vaak alle bevolkingsgroepjes bij hun eigen groepje bleven staan en dat er weinig sociale menging plaatsvond. De meeste bewoners gaven echter aan dat interculturele activiteiten zorgden voor meer interetnisch contact en soms tot meer onderling begrip voor elkaars culturen en achtergronden.

De grootte van de gangmakersgroepen is erg verschillend, dit loopt uiteen van twee gangmakers (bijvoorbeeld Stoppelstraat en Heenvlietstraat, Charlois) tot elf (Donkerslootstraat, Feijenoord). In de meeste straten (met name de Donkerslootstraat en de Heenvlietstraat) is bovendien sprake van een vaste ondersteunende groep, die zich verder niet bemoeit met de organisatie. In de meeste onderzochte straten is de gangmakersgroep etnisch gezien relatief gemengd en waren zij vaak ook al eerder actief met Opzoomeren. Dit hoeft echter niet altijd om oudere, autochtone bewoners te gaan (zoals in de Heenvlietstraat, Charlois); de 'oude kern' kan ook bestaan uit allochtone bewoners (zie bijvoorbeeld de Geervlietstraat; de Stoppelstraat en de Van Malsenstraat). In enkele straten – vaak straten die lager op de Straatladder staan – bestaan gangmakersgroepen uit slechts één of twee etnische bevolkingsgroepen. Hiervan lijkt een remmende werking op interetnisch contact uit te gaan. Bijvoorbeeld in de Van Malsenstraat (Feijenoord), geeft respondente Patricia zelf aan dat de andere bewoners moeilijk te activeren zijn door de volledig Surinaamse actieve bewonersgroep. Deze straten die laag op de Straatladder staan, worden gekenmerkt door allochtone groepen die sterk op zichzelf gericht zijn en binnen hun eigen kring een sterke sociale cohesie kennen, aldus Murat, opbouwwerker Feijenoord.

De meeste gangmakers zijn benaderd door het opbouwwerk zelf, omdat hun namen bekend waren uit eerdere betrokkenheid bij Opzoomeren, of in het geval van Patricia uit de Van Malsenstraat: omdat zij een bewonerscommissie had gesticht om de leefbaarheid van de buurt te verbeteren. Soms worden er in de straten tijdens de sociale diagnose en straatvergadering nog wat nieuwe gangmakers gerekruteerd. Na de totstandkoming van deze eerste gangmakersgroep, wordt vrijwel nooit meer verder gezocht naar nieuwe gangmakers door het opbouwwerk. Wel wordt vaak geprobeerd om alle bewoners aan de activiteiten te laten meedoen, maar niet om ze in de organisatie te krijgen. Murat, opbouwwerker Feijenoord, geeft aan dat een etnisch representatieve gangmakersgroep wel het ideaal is, maar dat dit in de praktijk niet altijd (meteen) mogelijk is.

In de meeste straten wordt geprobeerd zoveel mogelijk bewoners te betrekken bij de activiteiten van MMS. In de praktijk komt dit in een deel van de straten uit op een vaste club bewoners die altijd komt. Naast persoonlijk uitnodigen zijn er andere methodes om de participatie te bevorderen. Zo gaan bijvoorbeeld gangmakers in de Donkerslootstraat (Feijenoord) met zogenaamde “theeterrassen” op de stoep zitten met thee en koffie en knopen gesprekken aan met voorbijkomende bewoners. Deze bevinding komt niet overeen met die van Best & Pennings: zij vonden vrijwel alleen gangmakersgroepen die intern gericht waren. De activiteiten die ze organiseerden richtten ze vervolgens ook alleen op de eigen (niet-representatieve) gangmakersgroep. Het leek erop dat vooral in de straten die laag op de Straatladder staan het opbouwwerk al blij is met iedereen die zich maar wil inzetten. In de praktijk komt men dan al snel uit bij een oudere, autochtone Opzoomer-kern.

In een aantal straten gaven gangmakers en opbouwwerkers aan dat de opkomst van allochtonen bij activiteiten langzaam aan het toenemen was. Echter, in meerdere gevallen (volgens opbouwwerkster Lisa en opbouwwerkster uit Hoogvliet-Noord) wordt gesignaleerd dat bij vergaderingen en andere “serieuze” MMS-bijeenkomsten, de opkomst van allochtone bewoners laag blijft. Een persoonlijke aanpak waarbij langs de deuren van alle bewoners wordt gegaan om ze uit te nodigen, lijkt de hoogste betrokkenheid van alle bevolkingsgroepen te bewerkstelligen. Dit moet echter wel elke keer weer overnieuw gedaan worden. Bewoners moeten persoonlijk worden uitgenodigd en er dient oprechte interesse getoond te worden. Echter, culturele verschillen, een taalbarrière en ondervertegenwoordiging van de eigen etnische groep worden vaak genoemd als drempels voor participatie van allochtonen.

Ondanks dat de meeste gangmakersgroepen uit verschillende etniciteiten bestaan, lijken er in elke straat altijd bevolkingsgroepen te zijn die niet meedoen. In de Geervlietstraat (Charlois) geeft Wilma aan dat autochtone bewoners vaak wat moeilijker te activeren zijn om mee te doen met MMS. In de Donkerslootstraat (Feijenoord) blijkt juist dat alle etniciteiten vertegenwoordigd zijn met uitzondering van de Antilliaanse/Arubaanse bewoners. Deze groep zou ook voor veel (geluids)overlast zorgen in de straat, volgens de respondenten.

In enkele straten wordt negatief gekeken naar bewoners die niet mee willen doen met MMS. Zij worden besproken in termen van 'wij' en 'zij' (Donkerslootstraat, Feijenoord), of zelfs als asociale, slechte mensen (Tony in de Stoppelstraat, Charlois). De meerderheid van bewoners en opbouwwerkers is echter van mening dat mensen die niet mee willen doen met MMS in hun waarde moeten worden gelaten.

Mark, opbouwwerker in Charlois, geeft aan dat de Surinaamse bevolkingsgroep opvallend afwezig is bij MMS, terwijl zij toch een grote groep vormen in de Tarwewijk. Hij legt de oorzaak hiervan in het feit dat ze hun netwerken buiten de stad hebben. Ook heerst volgens hem in sommige straten een echte roddelcultuur, waar vooral Somalische vrouwen last van hebben. Zo worden Somalische alleenstaande moeders vaak uitgesloten of mikpunt van roddels door andere bewoners.

De meningen over de werkwijze en de effecten MMS zijn verdeeld. Er is een deel bewoners dat aangeeft dat MMS meer gezelligheid en onderlinge contacten met de buurtbewoners meebrengt. Meer dan gezelligheid en een podium voor ontmoeting lijkt MMS voor deze bewoners niet te bieden. Zij zien MMS bovendien vaak als hetzelfde als Opzoomeren. Bijvoorbeeld Wilma uit de Geervlietstraat vindt het vooral erg gezellig voor de kinderen en om elkaar te leren kennen.

Daarnaast is er een groep die positieve effecten van MMS ziet op een hoger niveau: meer onderling begrip, meer interetnisch contact, meer sociale cohesie. In deze groep vallen (zoals te verwachten) twee van de drie geïnterviewde opbouwwerkers en enkele bewoners uit straten in de Tarwewijk, Charlois. Tony uit de Stoppelstraat (Charlois) bijvoorbeeld is van mening dat iedereen uiteindelijk een beter persoon met minder vooroordelen wordt door MMS. Rosa uit de Geervlietstraat (Charlois) hanteert een professionele aanpak binnen MMS: zij ziet een verband tussen de activiteiten en de sociale cohesie en de veiligheid in de straat.

In de Donkersloot straat lijkt MMS vooral een effectief middel om (allochtone) bewoners “op te voeden” naar de normen van de autochtone, oude kern gangmakers. Wanneer (allochtone) bewoners zich niet aan deze regels houden, zijn de gangmakers zeer negatief over de groep. Tenslotte is er de groep die vooral mogelijke nadelige effecten van MMS benadrukt: de voormalig MMS-opbouwwerkster Lisa en Patricia (Van Malsenstraat, Feijenoord) die negatieve effecten merkte van de werkwijze van MMS. Zo zou volgens Patricia het opbouwwerk alle bewoners moeten betrekken, niet alleen de actieve bewoners. Lisa, voormalig MMS-opbouwwerkster in Bloemhof (Feijenoord) stoort zich vooral aan het wijzende vingertje en het feit dat het opbouwwerk teveel vastzit aan de protocollen, terwijl een andere aanpak misschien veel beter kan werken. Ze merkte dat MMS juist verschillen tussen bewoners kunnen worden uitvergroot; irritaties worden uitgesproken, er wordt een achterban gevormd en grote spanningen kunnen ontstaan.

In straten die relatief hoog op de Straatladder staan, is vaak al sprake van enige mate van (interetnisch) contact, men groet elkaar en maakt oppervlakkige praatjes. In de actieve straten draagt MMS daarom niet altijd bij tot meer contact. Wanneer dit wel het geval is, gaat het vaak om oppervlakkig contact, wat zich tevens vrijwel alleen beperkt tot de groep van actieve bewoners. In straten die lager op de Straatladder staan, kan MMS wel bijdragen om een bepaald basisniveau van contact te bewerkstelligen. Dit komt echter niet altijd even goed van de grond. In de Van Malsenstraat (Feijenoord) is MMS bijvoorbeeld niet van de grond gekomen en is de uitsluitend Surinaamse gangmakersgroep uit elkaar gevallen na conflicten. Bewoners voelden er weinig voor om zich in te zetten voor de buurt; ze wilden eerst de problemen op het gebied van overlast opgelost zien.

Andere gangmakers geven aan dat zij wel degelijk andere bewoners beter hebben leren kennen en dat er zelf meer onderling begrip is ontstaan voor andere culturen. Wilma uit de Geervlietstraat (Charlois) bijvoorbeeld heeft veel geleerd over andere culturen en begrijpt nu veel beter de achtergronden van culturele tradities van andere bewoners. Dit heeft een drempel weggenomen voor het onderlinge contact.

In de interviews worden verschillende gevallen genoemd van spanningen tussen gangmakersgroepen van verschillende straten. Wanneer straatoverstijgende activiteiten werden georganiseerd (bijvoorbeeld in de Tarwewijk), wilden sommige straten hun MMS-budget alleen inzetten voor de eigen straat, maar niet voor de hele buurt of wijk.

7 Conclusies en beleidsaanbevelingen

7.1 Inleiding

In dit afstudeeronderzoek zijn de gevolgen onderzocht van burgerparticipatie binnen het beleidsprogramma Mensen Maken de Stad op interetnisch contact. Enerzijds is bekeken in hoeverre participatie bevorderd wordt door MMS: zijn alle etnische bevolkingsgroepen uit de buurt betrokken? Wat zijn de voorwaarden waaronder participatie plaatsvindt? Naast de voorwaarden waaronder participatie is ontstaan, is gekeken naar de gevolgen van deze participatie: heeft betrokkenheid aan MMS geleid tot veranderingen in de onderlinge verhoudingen tussen bewoners van verschillende etnische groepen?

Om deze vragen te beantwoorden zijn 13 diepte-interviews gehouden in verschillende straten in de deelgemeenten Charlois en Feijenoord, met zowel opbouwwerkers als gangmakers. De eigen bevindingen zijn aangevuld met een korte analyse van twee andere onderzoeken die zich richtten op MMS. De bevindingen zullen in de volgende paragraaf uiteengezet worden.

7.2 Samenvatting bevindingen

De hoogte op de Straatladder hangt nauw samen met de mate waarin MMS van de grond komt. In straten gekenmerkt door weinig sociale cohesie en zelfredzaamheid, is meestal weinig animo onder buurtbewoners om zich actief in te zetten voor de buurt. Bovendien worden deze straten (vaak in achterstandsbuurten) gekenmerkt door concentraties van allochtone bevolkingsgroepen, die vaak intern gericht zijn. Omdat deze straten vaak een lage mate van leefbaarheid en veiligheid kennen, willen bewoners vaak eerst deze misstanden opgelost zien voordat ze zich willen inzetten in de straat. Dit bleek duidelijk uit de Van Malsenstraat in Feijenoord: de bewoners voelden weinig voor deelname aan Opzoomer-activiteiten of om gangmaker te worden; maar wilden eerst de overlast en het vuil op straat opgelost zien. Wanneer er in deze straten wel MMS-activiteiten van de grond komen, richtten deze zich dus vaak op meer basale dingen als het samen schoonhouden van de buurt en het correct plaatsen van huisvuil.

In de straten die hoger op de Straatladder staan komt MMS veel beter van de grond. Straatafspraken worden vaker nageleefd, de opkomst van allochtone groepen is veel hoger, met name bij interculturele activiteiten. Echter, deze straten lijken het minder hard nodig te hebben, omdat er vaak al een zekere mate van onderling interetnisch contact en begrip is, al dan niet voortgekomen uit een traditie van Opzoomeren.

Naast positieve punten komen ook negatieve punten uit de onderzoeksbevindingen naar voren. Zo zijn er altijd groepen die niet willen participeren. In sommige straten wordt zeer negatief tegen deze mensen aangekeken. Verder is door respondenten verschillende keren genoemd dat er conflicten kunnen ontstaan tussen gangmakers onderling of zelfs tussen gangmakersgroepen. Tenslotte kunnen door MMS tegenstellingen in een straat ineens bloot komen te liggen en vervolgens te escaleren tot grote conflicten of uitingen van intolerantie. Irritaties die ineens worden uitgesproken kunnen een eigen leven gaan leiden en zorgen voor veel spanningen in de straat.

Er wordt door het opbouwwerk vrijwel altijd gebruik gemaakt van een oude kern bewoners, vaak al bekend vanuit hun participatie in Opzoomeren. Wanneer het opbouwwerk een straatinventarisatie ging doen en de deuren langs ging om mensen te rekruteren voor MMS, kwam men bewust of onbewust al snel uit bij deze oude kern. In bijna alle gevallen werd verder niet (actief) gezocht naar andere gangmakers. Dit terwijl de oude kern zelden alle verschillende etnische bevolkingsgroepen uit de straat vertegenwoordigt en soms zelfs gedomineerd wordt door één bepaalde bevolkingsgroep. In tegenstelling tot aannames uit eerder onderzoek kan de oude kern ook uit allochtone bewoners bestaan; er is niet altijd een dominant wit kader aanwezig.

Het lijkt er sterk op dat allochtone groepen wellicht langzamerhand ook meer vertegenwoordigd raken onder de actieve bewoners. Dit houdt echter niet automatisch in dat daardoor meer interetnisch contact ontstaat tussen de allochtone en autochtone groepen. Een dominante, oververtegenwoordigde bevolkingsgroep - ongeacht afkomst - kan immers andere groepen in die straat bewust en onbewust uitsluiten. Bovendien, als er wel sprake is van (meer) interetnisch contact, is het de vraag of dit het niveau van oppervlakkige contacten overstijgt.

7.3 Beantwoording onderzoeksvragen

Wanneer wordt gekeken in welke mate verschillende (etnische) bevolkingsgroepen betrokken zijn bij MMS in Feijenoord en Charlois (probleemstelling 1), blijkt het oorspronkelijke idee van een oudere, witte vaste kern gangmakers achterhaald. In het interviewmateriaal zijn gangmakersgroepen gevonden die zeer uiteenlopend waren van etnische samenstelling. Wél wordt er vrijwel altijd (ook) gebruik gemaakt van eerder actieve bewoners, voornamelijk uit Opzoomeren. Dit hoeven echter niet altijd autochtone bewoners te zijn.

Het lijkt er op dat buurtbewoners vooral participeren in MMS wanneer een intensieve persoonlijke aanpak wordt gehanteerd. Bij de aanpak is de etnische samenstelling van de gangmakersgroep van groot belang. Wanneer niet alle bevolkingsgroepen vertegenwoordigd zijn in de gangmakersgroep en/of wanneer de gangmakersgroep zeer intern gericht is, kunnen bewoners van andere etnische groepen zich afzonderen of kunnen ze bewust of onbewust worden uitgesloten door de actieve groep. Voor bepaalde niet-actieve groepen uit de straat vindt dus geen sociale mening en sociale integratie plaats.

Om te zien wat betrokkenheid bij MMS van gangmakers heeft betekend voor de onderlinge verhoudingen tussen de verschillende bevolkingsgroepen uit de straat (probleemstelling 2), moet eerst worden vermeld dat er bij de gangmakers een driedeling lijkt te bestaan in welke effecten zij ervaren van MMS. Allereerst is er de groep gangmakers die vooral negatieve effecten van MMS verwacht of zelf heeft meegemaakt. Deze respondenten kunnen zich niet vinden in het stappenplan van MMS of hebben gezien dat dankzij MMS tegenstellingen in straten aan het licht kwamen die voedingsbodem bleken voor conflicten en intolerantie. De tweede groep geeft aan dat MMS voor hen slechts een podium voor ontmoeting en gezelligheid biedt. Zij hebben meestal ook niet meer interetnisch contact ervaren, meestal omdat zij woonachtig waren in actieve straten waar al een basisniveau van onderling contact aanwezig was. De laatste groep gangmakers verwacht veel positieve effecten van interetnisch contact op het gebied van onderling begrip en sociale cohesie in de straat en staat zeer positief tegenover de uitgangspunten van MMS. Deze laatste groep gangmakers geeft bovendien vaak aan dankzij MMS meer onderling begrip te hebben gekregen voor bewoners van andere afkomst.

Vooral bij interculturele activiteiten en activiteiten gericht op kinderen, is de deelname van alloctonen relatief hoog. Bij deze activiteiten is er dan ook vaak sprake van interetnisch contact. Bij vergaderingen en andere MMS-bijeenkomsten echter, is de opkomst van met name allochtone bewoners vaak aanzienlijk lager.

Wanneer interetnisch contact is toegenomen, vindt dit vrijwel uitsluitend plaats binnen de actieve groep bewoners en de bewoners die regelmatig naar de activiteiten komen. De aard van het contact lijkt zich voornamelijk te beperken tot oppervlakkig contact. Een hechte sociale cohesie lijkt hiermee niet van de grond te komen. Het lijkt er op dat de doelstellingen van MMS moeilijk te verwezenlijken zijn. De straten waar MMS goed van de grond komt, staan vaak al hoog op de Straatladder. In deze straten is al sprake van enige mate van interetnisch contact en onderling begrip. Dit neemt echter niet weg dat nog steeds bepaalde etnische groepen zich afzonderen of uitgesloten kunnen worden van de actieve groep in deze straten. MMS helpt in sommige van deze actieve straten om interetnische contacten verder te bevorderen, al reikt dit meestal niet veel verder dan oppervlakkig contact.

In kwetsbare wijken - die juist het meest te winnen hebben bij de beoogde effecten van MMS - komt MMS juist zelden goed van de grond. Deze kwetsbare buurten worden vaak gekenmerkt door een laag niveau van zelfredzaamheid en betrokkenheid bij de buurt. Als men zich al in wil zetten voor de eigen leefomgeving, gaat het vaak om slechts één of twee etnische bevolkingsgroepen die activiteiten organiseren. Bovendien zijn de activiteiten die dan georganiseerd worden, meestal gericht op de eigen groep.

De contacthypothese van Allport stelt dat bekend beminde kan maken: bestaande wederzijdse vooroordelen kunnen afnemen als onder bepaalde omstandigheden individuen behorende tot verschillende, zelfs tegenover elkaar staande (etnische) groepen bij elkaar gebracht worden. Naarmate de frequentie van de interactie toeneemt, zullen de mensen positiever denken over elkaar, is de gedachte. Voor wat betreft 'bekend maakt beminde' lijkt de contacthypothese vaak op te gaan: in meerdere gevallen gaven gangmakers aan dat er meer onderling begrip was ontstaan voor bewoners met andere culturele achtergronden. Door interculturele activiteiten kregen zij meer inzicht in de culturele achtergrond en tradities van bewoners van een andere etnische afkomst.

Aan vier voorwaarden zou volgens Allport moeten zijn voldaan, wil de contacthypothese opgaan: de actoren dienen een gelijke status te hebben; ze streven naar gemeenschappelijke doelen, er moet sprake zijn van institutionele ondersteuning en het moet duidelijk zijn wat de gedeelde belangen zijn. Uit deze voorwaarden kan worden afgeleid dat er voor groepen die niet participeren in (activiteiten van) MMS, weinig positieve effecten van MMS kunnen worden verwacht. Deze groep heeft namelijk andere, niet-actieve, status; de bewoners hoeven de doelstellingen van MMS niet te onderschrijven of er zelfs geen weet van te hebben en bovendien worden hun belangen vaak niet vertegenwoordigd door de gangmakersgroep. Uit de laatste voorwaarde van de contacthypothese blijkt het belang van verantwoordelijke lokale diensten en overheid; er is ondersteuning nodig van lokale instituties. Uit de bevindingen blijkt dat wanneer overheid en lokale instanties zich niet in willen zetten in de straten, dit negatieve gevolgen kan hebben voor participatie in MMS.

De nadelige werking van *oppervlakkig* contact die Allport tevens beschrijft – er zouden juist meer vooroordelen ontstaan – wordt hier echter niet gevonden. Uit dit onderzoek bleek dat er in sommige gevallen meer interetnisch contact tussen de gangmakers en andere bewoners was ontstaan, maar dat dit zich vaak beperkte tot oppervlakkig contact; elkaar groeten of een kort praatje. In deze gevallen leek dit niet te leiden tot de vorming van vooroordelen. De aanname dat oppervlakkig contact kan leiden tot vooroordelen leek hier dus niet op te gaan.

Het doel van MMS is dat er duurzame contacten worden opgebouwd van waaruit een hechte sociale cohesie kan worden opgebouwd. Wanneer alleen sprake is van toegenomen oppervlakkig contact blijft het effect op de sociale cohesie erg klein. Het is echter de vraag of dit problematisch is. Het zou kunnen dat bewoners verbeteringen op het gebied van ‘schoon en heel’ veel meer waarderen, dan het leren kennen van hun burens. Wanneer bewoners zien dat de overheid en lokale instellingen willen investeren in hun directe woonomgeving, willen zij zich wellicht ook meer inzetten. Bij een afname van de verloedering zou de sociale controle kunnen toenemen zonder dat de mate van interetnisch contact hoeft toe te nemen. Misschien is een focus op ‘schoon en heel’ dus een beter (en realistischer) streven voor een project als Mensen Maken de Stad.

7.4 Beleidsaanbevelingen

Ondanks de ongewenste negatieve effecten die MMS kan genereren en de vraag of het bevorderen van sociale cohesie het streven wel moet zijn, zal op deze plaats niet worden voorgesteld om het programma geheel af te schaffen. Wel dient het doel aangescherpt te worden en de werkwijze te worden aangepast, zodat alleen de kwetsbare straten op een gerichte manier worden aangepakt.

MMS heeft een potentieel aan positieve effecten voor de straat en dient daarom te worden voortgezet. Dit moet alleen wel plaatsvinden onder nieuwe voorwaarden. Zo dient eerst te worden onderzocht in welke straten de leefbaarheid in het geding is en sprake is van verloedering. In plaats van meteen te beginnen met het stappenplan van MMS, dienen eerst misstanden op het gebied van 'schoon en heel' te worden aangepakt. Uit de bevindingen blijkt namelijk dat bewoners zich vaak pas in willen zetten voor hun straat wanneer er een bepaald basisniveau van leefbaarheid aanwezig is. Hierbij is de verantwoordelijkheid van lokale instellingen en diensten, woningcorporaties en de overheid van groot belang. Burgers moeten eerst het gevoel krijgen dat ze serieus worden genomen en dat men echt iets aan hun straat wil doen.

MMS zou niet meer in moeten zetten op straten die een lange traditie van actief burgerschap kennen. Hiermee is het snel scoren voor de buitenwereld (MMS lijkt immers zeer succesvol) en wordt niets nieuws bereikt.

Bovendien moet niet te star vastgehouden worden aan de protocollen van MMS; het opbouwwerk moet ruimte hebben om in te spelen op de specifieke situatie van de straat. De werkwijze en beoogde doelen moeten verder transparanter worden voor de bewoners, zodat zij samen met het opbouwwerk naar concrete resultaten kunnen toewerken.

Tot slot blijft het van belang om een zo representatief mogelijke gangmakersgroep samen te stellen. Dit verhoogt de kans op actief burgerschap van alle aanwezige bevolkingsgroepen. Hierbij is een zorgvuldige persoonlijk aanpak van groot belang.

Literatuur

Allport G.W. (1954). *The nature of prejudice: A comprehensive and penetrating study of the origin and nature of prejudice*. Garden city, NY: Addison-Wesley Publishing.

Baarda, D., M. de Goede & A. van der Meer-Middelburg (1996). *Basisboek open interviewen. Praktische handleiding voor het voorbereiden en afnemen van open interviews*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Belier, E.J., E.P. Martens, Th. Roelandt & J. Veenman (1994). Ruimtelijke concentratie van vier allochtone groepen in Nederland. In: J. Veenman & Th. Roelandt (red.). *Onzeker bestaan. De maatschappelijke positie van Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen in Nederland*. Amsterdam: Boom.

Bellair, P.E. (1997). Social interaction and community crime: Examining the importance of neighbor networks. *Criminology*, 35, 4, pp. 677-703.

Blokland-Potters, T. (1998). *Wat stadsbewoners bindt. Sociale relaties in een achterstandswijk* (proefschrift). Amsterdam: AME, Universiteit van Amsterdam.

Bolt, G., J. Burgers & R. van Kempen (1998). On the social significance of spatial location; spatial segregation and social inclusion. *Neth. J. of Housing and the Built Environment*, 13, pp. 83-95.

Bolt, G. (2004). Over spreidingsbeleid en drijfzand. *Migrantenstudies*, (20) 2, pp. 60-73.

Bolt, G. & M.I. Torrance (2005). *Stedelijke herstructurering en sociale cohesie*, Utrecht: NETHUR

Burgers, J. & G. Engbersen (red.) (1999) *De ongekende stad I. Illegale vreemdelingen in Rotterdam*. Amsterdam: Boom.

Bursik, R.J., J. Webb (1982). Community change and patterns of delinquency. *American Journal of Sociology*, 88, 1, pp. 24-42.

College van B&W Rotterdam (2003a). *Rotterdam zet door. Op weg naar een stad in balans*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.

College van B&W Rotterdam (2003b). *Kadernotitie Sociale integratie in de Rotterdamse samenleving*. Rotterdam, 29 april 2003.

Dagevos, J. (2005). Gescheiden werelden? De etnische signatuur van vrijetijdscontacten van minderheden. *Sociologie*, 1, 1, pp. 52-69.

Duyvendak, J.W. (1998). De gemengde wijk: integratie door differentiatie. *Tijdschrift voor de Sociale Sector*, 52:14-19.

Engbersen, G., E. Snel en A. Weltevreden (2005). *Sociale herovering in Amsterdam en Rotterdam. Eén verhaal over twee wijken*. Rotterdam, Erasmus Universiteit Rotterdam.

Gemeente Rotterdam (2002). *Mensen Maken de Stad....zo gaan we dat doen in Rotterdam. Plan voor straataanpak*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.

Gemeente Rotterdam (2004). *Straataanpak Mensen maken de Stad. Sociale integratie in Rotterdam...zo doen we dat. Verslag ontwikkelfase Mensen maken de Stad*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.

Gemeente Rotterdam (2007a). Pact op Zuid, (laatst geraadpleegd: 25-07-2007): <http://www.rotterdam.nl/smartsite1144.dws?MainMenu=0&goto=2116947&channel=182&substyle=%7Bsstl%7D>

Gemeente Rotterdam (2007b). *Veiligheidsindex 2006. Meting van de veiligheid in Rotterdam. Rapportage bevolkingsenquête januari/februari 2007. Feitelijke criminaliteitsgegevens en contextgegevens 2006*. Rotterdam: Directie Veiligheid, Gemeente Rotterdam.

Gijsberts, M. en J. Dagevos (2005). *Uit elkaars buurt: de invloed van etnische concentratie op integratie en beeldvorming*. Den Haag: SCP.

Gijsberts, M. en J. Dagevos (red.) (2007). *Interventies voor integratie. Het tegengaan van etnische concentratie en bevorderen van interetnisch contact*. Den Haag: SCP.

Hazeu, C.A., N.G.J. Boonstra, M. Jager-Vreugdenhil & P. Winsemius (2005). *Buurtinitiatieven en buurtbeleid in Nederland anno 2004. Analyse van een veldonderzoek van 28 casussen*. Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR). Amsterdam: Pallas Publications.

Hoogvliet, A. (1992). *Wijken in beweging: bevolkingsdynamiek en wooncarrière in vroeg-20ste-eeuwse woongebieden* (proefschrift). Utrecht.

Jong, W. de (1996). Achterstandswijken. De Rotterdamse situatie, *Migrantenstudies*, jaargang 12, 2, 1996, pp. 72-78.

Kleinhans, R., L. Veldboer en J.W. Duyvendak (2000). *Integratie door Differentiatie? Een onderzoek naar de sociale effecten van gemengd bouwen*. Den Haag: Ministerie van VROM.

Laan Bouma-Doff, W. van der (2004). Begrensd contact: de relatie tussen ruimtelijke segregatie en het contact met autochtonen. *Mens en Maatschappij*, 79 (4), 348-366.

Laan Bouma-Doff, W. van der (2005). *De buurt als belemmering?* Assen: Van Gorcum.

Leerkes, A., M. van San, G. Engbersen, M. Cruijff en P. van der Heijden (2004). Wijken voor illegalen. Over ruimtelijke spreiding, huisvesting en leefbaarheid. Den Haag: Sdu Uitgevers bv.

Lewis, O. (1969). The culture of poverty. In: Moynihan, D.P. (red.). *On understanding poverty, Perspectives from the social sciences*. New York: Basic Books.

Lub, V. (2005). *Mensen maken de stad. Een belevingsonderzoek op buurtniveau naar sociale cohesie en actief burgerschap in twee Rotterdamse achterstandswijken*. (Afstudeerscriptie Sociologie). Rotterdam: Faculteit der Sociale Wetenschappen, Opleiding Sociologie.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2006a). Grotestedenbeleid, de krachtige stad, (laatst geraadpleegd 21-07-2007): www.grotestedenbeleid.nl

Musterd, S. (1998). Sleutelpositie in de wijk bij herstructurering?, *Geografie*, jaargang 7, 2, 1998, pp. 13-14.

Neuman, W.L. (2000). *Social research methods. Qualitative and quantitative approaches*. Boston: Allyn and Bacon.

Odé, A., 2002. *Ethnic-cultural and socio economic integration in the Netherlands. A comparative study of Mediterranean and Carribean minority groups*. Assen: Van Gorcum.

Priemus, H. & R. van Kempen (1998). Herstructurering stadswijken verdient een kans, *Geografie*, jaargang 7, 2, 1998, pp. 4-8.

Putnam, R. 2000. *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.

RMO (Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling) (2005). *Niet langer met de ruggen naar elkaar. Een advies over verbinden*. Den Haag, RMO. Waarin: E. Snel en N. Boonstra (2005). Bijlage 3: De waarde van interetnisch contact. Een onderzoek over initiatieven en beleidsprojecten om interetnisch contact te bevorderen (p. 87-171).

Ross, C.E., J. Mirowsky, S. Pribesh (2001). Powerlessness and the amplification of threat: Neighborhood disadvantage, disorder, and mistrust. *American Sociological Review*, 2001, 66, 4, pp. 568-591.

Sampson, R.J., W.B. Groves (1989) Community structure and crime: testing social disorganization theory. *American Journal of Sociology*, 94: 774-802.

Sampson, R.J., S.W. Raudenbusch, F. Earls (1997) Neighborhoods and violent crime: A multilevel study of collective efficacy. *Science*, 277:918-924

Snel, E. en J. Burgers (2000). The comfort of strangers. Etnische enclaves in de grote steden. *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 3:292-313.

Snel, E., J. van der Leun en G. Engbersen (1998) Onveilige buurten: sociale deprivatie en criminaliteit. In: *Effecten van armoede. Derde jaarrapport armoede en sociale uitsluiting*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Uitermark, J. en J.W. Duyvendak (2005). *Civilizing the city. Revanchist urbanism in Rotterdam (the Netherlands)*. Amsterdam, working paper Amsterdam School for Social Science Research, University of Amsterdam.

Uitermark, J. & J.W. Duyvendak (2006). *Ruimte maken voor straatburgerschap. Essay Mensen Maken de Stad. Sociale integratie... straataanpak in de praktijk*. Gemeente Rotterdam: Project Sociale Integratie, 2006.

Veld, Th. (2004). *Interetnische contacten op portieken en in voetbalclubs: de ervaringen van allochtone en autochtone bewoners uit de Schilderswijk en Bouwlust*. Rotterdam: ISEO.

Wilsem, J. van, K. Wittebrood & N.D. de Graaf (2003) Buurtdynamiek en slachtofferschap van criminaliteit: een studie naar de effecten van sociaal-economische stijging, daling en stabiliteit in Nederlandse buurten. *Mens en Maatschappij*, 78: 4-28.

Wilson, W.J. (1987). *The truly disadvantaged. The inner city, the underclass and public policy*. Chicago/London: The University of Chicago Press.

Wilson, W.J. (1996). *When work disappears: The world of the new urban poor*. New York: Knopf.

Wouden, R. van de, en E. de Bruijne (2001) *De stad in de omtrek. Problemen en perspectieven van de vier grootstedelijke gebieden in de Randstad*. Den Haag: SCP.

Bijlage I: Interviewformulier: Professionals

Topic-/vragenlijst

- Introductie: Uitleg afstudeeronderzoek

- Persoonlijke kenmerken (naam, sekse, leeftijd, beroep, etnische achtergrond, straten/wijken werkzaam)

- Achtergronden
 - Hoe lang opbouw-/jongerenwerker
 - Sinds wanneer betrokken bij MMS
 - Omschrijving werkzaamheden MMS

- Beschrijving straat/wijk
 - Wat betreft bewoners, bevolkingssamenstelling

- Rekruteren van gangmakers
 - Rekruteren tijdens eerste interviews/oud kader
 - Hoe te werk/ hoe bewoners benaderen
 - Bepaalde doelgroep/afspiegeling van de buurt
 - Gebruikmaking oud (Opzoemer)kader?
 - Uitbreiding van initiële gangmakersgroep: zo ja, hoe en waarom.
 - Niet actieve bewoners: mening, betrekken bij MMS: zo ja, hoe?

- Kenmerken gangmakersgroep
 - Gangmakersgroep afspiegeling straat?
 - Samenstelling en dynamiek gangmakersgroep (leeftijd, etnische achtergronden, leefstijl etc.)
 - Onderlinge samenwerking, spanningen, conflicten tussen gangmakers.
 - Overige bewoners: uitsluiting, spanning, conflicten met/tussen actieve bewoners? spanningen/conflicten tussen de actieve bewoners?

Bijlage II: Interviewformulier: Bewoners

Topic-/vragenlijst:

- Introductie: Uitleg afstudeeronderzoek

- Persoonlijke kenmerken (naam, sekse, leeftijd, beroep, etnische achtergrond, straat, wijk, deelgemeente)

- Beschrijving buurt
 - Korte omschrijving qua bewoners, omgeving, bevolkingssamenstelling
 - (Over)vertegenwoordiging bepaalde bevolkingsgroepen

- Betrokkenheid bij MMS
 - Hoe betrokken geraakt bij MMS
 - Eerder actief Opzoomeren of andere activiteiten: zo ja, wat en wanneer?

- Gangmakersgroep
 - Korte omschrijving (dynamiek, samenstelling)
 - Samenwerking tussen de gangmakers
 - Inspraak/zeggenschap binnen de groep
 - Conflicten/uitsluiting/spanningen
 - Representatieve afspiegeling straat?

- Activiteiten MMS
 - Omschrijving MMS-activiteiten
 - Iedereen betrokken? Wie wel, wie niet? Mening daarover.

- Onderlinge contacten
 - Onderling contact toegenomen door MMS? (groeten, praatje, diepgaand)
 - Zo ja: meer contact met bewoners van een andere etnische afkomst?
 - Meer contact met **niet**-actieve bewoners?
 - Positievare opvatting over medebewoners door MMS? Waarom wel/niet?
 - Meer onderling begrip door MMS? Waarom wel/niet?